

عالمی نواز حاجی صاحب
چیتوٹی

(مجلد حقوق محفوظ)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
تَنْزِیْلُ الْاَحْکَامِ
بِعَوْنِ اللّٰهِ تَعَالٰی
وَحَسَنَ تَوْفِیْقِهِ دَرِیْسُ مَا نَمِیْنَتِ قُرْآنِ کِتَابِ سُبْحٰنِ
مُسْتَقْبَلِ رُفُو

فیض البرکات
عین المکتوبات

از تالیف

جناب صاحبزادہ حضرت محمد عبداللہ جان المعروف شاہ غاص صاحب
نقشبندی مجددی بسندھی
بحسن کوشش و اہتمام ایک ممتاز احمدیادک محمدان بکسٹال
بازار کشمیری لاکھو کا

بار اول (دین محمدی پریس لاہور میں) باہتمام ملک محمد عارف پرنٹر حیدرآدر ممتاز احمدیادک محمدان بکسٹال کشمیری لاکھو کا

فہرست مضامین

صفحہ	عنوان	نمبر
ب تا ا	گزارش از ناشر	۱
و تا ج	مقدمہ از مؤلف	۲
	باب اول	۳
۱ تا ۸۸	در اصول اسلامیہ عقائد صحیحہ اہل سنت و جماعت	
	باب دوم	۴
۸۹ تا ۱۲۸	در مسائل فقیہہ و احکام شرعیہ	
	باب سوم	۵
۱۲۹ تا ۳۹۲	در حقائق و معارف علم باطن اسرار و انوار طریقیہ نقشبندیہ اذواق و مواجید خاصہ حضرت ایشان -	
	باب چہارم	۶
۳۹۲ تا ۷۹۳	در مواظبت و نصح و ترغیب بحسنات و تنذیر از سینات	

گذارش

مدتی بگذشت که یادش بخیر جد بزرگوار ملک فضل الدین مرحوم و مغفور
 نقشبندی مجددی که خدمات گران قدرش در باب تصوف شهره آفاق گردیده
 مثل آفتاب عالم تاب روشن است احساس ضرورت اهل هند نمودند مکتوبات شریفه
 حضرت امام تاجی مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ یعنی تراجم اردوئے معارف لایب
 نمید و معاد و کمال الجواهر و غیرہا بکمال محنت و کاوش و صرف زر کثیر شائع فرمودند
 طبع و نشر شدن این تراجم ہماں بود فضائے نیلے تصوف از آوازه او صافش لبریز
 شدن ہماں حین قبول اس کتاب بر چشم ہماں ذوق و شوق در دل جاداد طلوانان
 فرمائش چہاں یہ جوش آمد کہ طبع بعد طبع صورت انطباع گرفت وے تشنگی ارباب
 ذوق کم نہ شد غرض در اندک مدت متعدد اشاعت با دست بدست فروخت شدہ ختم
 گردیدند مشتاقین علم تصوف و دلدادگان حضرت مجددی نعرہ ہل من صرید
 زده در خریداری اس گوہر یکیش از والمانہ نقد جاں پیش آوردند
 سالکان جادہ طریقت را مرده باد کہ اکنون علامہ زمان حضرت قبل رسیدی
 و مولائی جناب صاحبزادہ محمد عبداللہ جان المعروف شاہ آغا صاحب فیوض
 و ہمت بر کاتہم نقشبندی مجددی سبندھی بہ جوش بے پناہ عقیدت
 متاثر گشتہ در قلم مکتوبات شریفہ غوطہ زدند و در ہاے شاہوار بدست و در
 بر صفحہ قرطاس منتشر ساختند اس الفاظ منتخب ہماں گہرے بے بہا ہستند کہ
 از درج دہن مبارک حضرت مجددی بروں آمدہ زینت دامان صاحب دلاں
 گردیدند اس سہی بلوغ احسان عظیمی است کہ حضرت مجددی بفرمایان حضرت

چھتے ۵۰ نمودہ اند و از بارگراں این منت بے پایان تاقیامت سبک و ش
 نتوان گشت حضرت موصوف بحمال لطف و عنایت نظر انتخاب یمن نا چیز اند آ
 کہ در نصیبیم این سعادت ازلی نوشته اند ایس انتخاب لاجواب مرا مخرجت فرمودند
 حضرت آقا بے این نوارش کریمانہ مرابندہ بے دام خود ساختہ اند
 در حیرت کہ چگونہ سپاس گزار شوم۔ الحق کہ نہ در زبان چنین طاقت بیای
 دارم و نہ در قلم چنین قوت تحریر کہ از منت گزاری این عطیہ گراں بہا
 عنده بر آ تو انم گردید۔ بہر حال جزایں چارہ نمے بنیم کہ ہماں مصرع مشہور
 کہ زماں نزد عوم است۔ اعادہ نمودہ تشکر سراپا بشوم۔ یعنی ع
 قاموشی از شناسے تو حدثنائے قسمت

من برین عطیہ عالیہ از فخر و ناز سرا فر از گشتہ و بر قوت و فیض روحانیہ
 صاحب مکتوبات رحمۃ اللہ علیہ تکیہ داشتہ جوأت می نمایم۔ کہ درین زمانہ
 پراشوئی گرانہ کاغذ قوائے مشاہیر ارباب دول ہم مثل کردہ است یاوصفا
 بے زری و عدم استطاعت این صحیفہ متبرکہ را از زیور طبع آراستہ کنم امیدوارم
 کہ دل شدگان شاہ تصوف برین شمع پروانہ وار قربان شدہ در دہتم
 بدہند و ایس آیات ذوق و وجدان را حزر جاں بسازند

(تاشتر)

مقدمہ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا
محمد وآله وأصحابه أجمعين وعلى جميع أوليائنا آمين

و تابعي عقبه وعلى من تبعهم إلى يوم الدين

زلاف حمد و نعت اولی است غبار ادگفتن

سجودے متیوال کردن درودے متیوال گفتن

اما بعد این منتخبے است نمونہ و گلہ رشہ است دلپسند کہ از مکتوبات
قدسی آیات حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی قدس الله تعالی سیرت
تشریحیاً لفظ البین تفسیر اعلیٰ لواعین بترتیب ابواب فصول جملہ
آوردہ شد تا بر طالع ابان اختصار مطالب آن آسان گردد و فی الجملہ عبورے
بر مضامین آن حاصل آید چرا کہ امروز ہمت کے مردم از خواندن و خریدن
دیدن مطالعہ کردن کتابہا کے کلاں قاصر شدہ اند۔ باشد کہ باین حیلہ مناسبے
بآں کتاب رغبے بآں جناب پیدا کنند

قبیل از شروع در مقصود عرض داشتے چند بخدمت ناظرین عرض داشتے
آن را بسع رضا قبول بشنوند

یکے آئمہ تعبیر بانتهائے اختصار بنا بر تنگی میدان عبارت است ہر کلمہ
از کلمات حضرت ایشان مخزن سر است و مطلع انوار و ہر حرفے از ان ہم پلہ جو ہر

آبدار و مختصر را در انجمنیاب چہ پارا و انتخاب ادراں کتاب چہ معنی سے
 ز فرق تا بقدم ہر کجا کرنے گم کرشمہ من دل می کشد کہ جای انجمن است
 دوم آنکہ آباد اجداد پیشینہ مکتوبات شریف اسبقاً سبقاً میخوانند
 و صبح و شام درس آن می گفتند۔ چہ بلا شد؟ کہ امتسیان بے نسبت متوسلان
 بے بہت ہر کار را گذشتیم از ہمہ دستبردار شدیم نہ جستجوئے احوال ایشان و
 نہ گفتگوئے اقوال ایشان نہ آن خمے و خصلت نہ آن خلوت و سیرت فقط
 بدعوای لدیت مغرور و بر خود غلط

وَلَا يَنْفَعُ الْاَصْحٰبَ مِنْ هٰنَا اَنْ اِذَا كَانَتْ اَنْفُسُ مِنْ اٰهْلَةٍ
 انجمنیت در کار است نہ نسب علم ادب مطلوب است نہ علم و اب۔ بار
 اگر کردار آنها گذشتیم این ہم غنیمت است کہ گفتار و نشان گرفتار ہاشیم و
 بحکام ایشان دل امنور و ایمان خود تازه سازیم
 حرف از زبان دوست شنیدن سعادت است
 یا از زبان آنکہ شنید از زبان دوست

سوم آنکہ مکتوبات شریف حضرت ایشان را در میان کتب تالیفات این
 طائفہ علیہ چہ رتبہ عالی و شانے عظیم است و چہ حسن قبول نزد خدائے تعالیٰ و
 رسول مقبول او صلوات اللہ تعالیٰ علیہ وسلم دارد؟ بیان آن از زبان حضرت
 ایشان بشنوید۔ میفرمایند کہ "دوش بدار دادند و ظاہر ساختند کہ این ہمہ
 علوم کہ نوشته بل ہر چہ در گفتگوئے تو آمدہ ہمہ مقبول و مرضی است) و اشارت
 بنوشته ہائے من کردہ فرمودند (این ہمہ بالفقہ اعلم بیان است) در آن وقت
 آن علوم را بنظر من استند و من بر یک یک جملاً و تفصیلاً نظر می کردم
 سیمای علوم کہ گفتے مراد آنها ترودے بود ہمہ ادراں حکم داخل یافتہ"

با طبیعت و بدعت خلاص شدند تعظیم حضرت شیخ محمد و تعظیم حضرت مدد
ادوار و کمون کائنات است و شکر نعمت حضرت شیخ شکر نعمت منقذ اوست
تعالی و تقدس

چهارم آنکه مضامین کتوبات حضرت ایشان بنا سبب قرآن مجید مکرر
واقع شده اند - باشد که یک مضمون ده جا بامیت جا با الفاظ مختلفه تکرار یافته باشد
و هم بنا سبب فرقان حمید مسائل و احکام آن متفرق واقع شده اند و بر تریب
ابواب و فصول نے

پس درین مختصر مسائل و احکام آن از هر نوع با هم جمع کرده بر چهار باب از
فقہ و تصوف و عقائد و نصائح مرتب نموده شد - و از مضامین متکرره بر یکجا
یا دو بار اکتفا نموده شد با وجود آن کوشش کرده شد که هیچ مضمون جدید یا
نکته لطیفه متعلق آن مسند از هیچ مکتوب متروک نشود

مقتضای اختصار آن بود که فقط بر ذکر مضامین اقتصار نموده میشد مگر از جهت
آنکه بعضی صحابا برائے تحقیق مسائل جاهل کتاب ضرورت می افتد بنا بر این عدد
مکتوب و عنوان مختصر آن و بعضی جاها اشاره به یا قیامده مضمون از عبارت خود
نیز نوشته شد تا وقت حاجت جاهل کتاب مراجعت آسان شود

و از آنجا که این هر چند فیوض و برکات بعینت مستنبط و مستفاض از عبارت
و الفاظ حضرت ایشان است لهذا آن ابر فیض البرکات من عین المکتوبات
موسوم ساختم و آنچه ما بین القوسین است آن از کلام این فقیه تائید
دانست

حضرت میرزا منظر جان جاناں میفرمایند کہ یک از جمال جہاں آراے حضرت
 سرور کائنات علیہ افضل الصلوٰۃ والتحمیات مشرف شدم گویا در کنار آنحضرت برابر
 دراز کشیدہ ام و راحت نفس مبارک من میرسد دریں اثنا من تشنہ شدم پیرادگان
 سر ہندی آنجا حاضر اند۔ آنحضرت کی ابا آوردن آب امر فرمودند بندہ عرض کردم
 یا رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم "آہنا پیر زاد ہاے من اند فرمودند قتال
 امر من یتیمانید پس عزیزے از انہا آب آورد و من سیر خوردم۔ عرض کردم
 یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حضرت در حق محمد و القستانی چہ مے فرمایند؟
 فرمودند مثل ایشان در اُمرت من یک گیت؟ عرض کردم یا رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم مکتوبات ایشان بطبر مبارک گذشتہ است فرمودند اگر چیزے یاد است
 بخوانید۔ بند این عبارت بعضی مکتوبات ایشان اندہ تعالیٰ ذرّاء الوراء ثم ذرّاء
 الوراء خواندم بسیار پسند فرمودند و حظما فرمودند فرمودند باز بخوانید۔ باز
 این عبارت عرض نمودم زیادہ تر تحسین نمودند و این حالت امتداد کشید۔

حضرت شاہ ولی اللہ دہلوی کہ از اعظم علمائے حلیل انشان ہند و ناستارست
 و جدالت شان او علماء دعوای شریعہ و طلب بقاء مسلم الثبوت بین الانام و
 مستغنی از میان است، تحریر میفرمایند: "حضرت شیخ مجددار اصل این دورہ اند۔
 بسا معارف مختصہ این دورہ از قرون شیخ بطریق رمزدایا سرزودہ و بساے
 از علوم غیر متعارفہ کہ در قرون اولیٰ مشودہ یا اخیر شیوع داشتہ و بعد قرن ثلث
 در دورہ کنون رفتہ از جناب ایشان بطور پیوستہ بحدت خصوصیت طینت مطہر
 حضرت ایشان کہ از بقیہ طینت مقدسہ حضرت رسالت مآب بودہ صلی اللہ تعالیٰ
 علیہ وسلم و شیخ قطب بارشاد این دراست بردست و بساے از گمراہان

۱۰۰ آن عبارت در مکتوب اول از دفتر دوم است؛

۱۰۱ این عبارت در کلمات طلیقات مطبوعہ مجدداتی دہلی موجود است؛

فیض البرکات
 من
 غیر المکتوبات

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

باب اول

در اصول اسلامیه و عقاید صحیح اهل سنت و جماعت

در مکتوبات هم که بخدمت پیر بزرگوار خود در بیان احوالیکه بمقام صحیح و بقا
تعلق دارد عرض داشته اند تحریر می فرمایند +

علمائے نظام اهل سنت و جماعت هر چند در بعضی اعمال متغیر باشند

لیکن باید دانست جایگزین تعبیریه در مکتوبات نفلان کرده شده است اشاره است بانکه در مضمون ما خود از
وسط مکتوبات است و جایگزین مکتوبات نفلان نفلان گفته شده آن از مکتوبات شروع کرده باید
دانست و همچنین در آن مکاتیب جایگزین و السلام گفته شده اشاره بخدمت مکتوبات است و جایگزین
الی آخره نوشته شده باید دانست که مضمون روان است و باقی نامیده دارد + مؤلفه

اما جمال درستی عقاید اینها و در ذات و صفات آن قدر نورانیت دارد که آن تعصیر در
جنب آن مضاعف و ناچیز در نظر می در آید - و بعضی متصوف با وجود ایضات مجاہد آ
در چون در ذات صفات آن قدر درستی عقیدہ ندارد - آن جمال در اینها یافتہ نمی شود
در مسئلہ معیت و احاطہ علمی حق سبحانہ و تعالیٰ حضرت ایشان با علما شریک
اند حضرت حق سبحانہ تعالیٰ را ز عین عالم می دانند و نہ متصل عالم و نہ منفصل و نہ با عالم
و نہ جدا از عالم و نہ محیط و نہ ساری :

ذات و صفات و افعال عالم را مخلوق او میدانند نہ آنکہ صفات اینها صفات
اوست و افعال اینها افعال او بلکه در افعال مؤثر قدرت اوست قدرت مخلوق
را تاثیر سے نہ - کما هو مذهب لعلماء المتکلمین :
صفات سببہ (یعنی علم و حیات و قدرت و ارادہ و سمع و بصر و
کلام) را موجود می دانند - لا کما زعم المعتزلہ :

او سبحانہ و تعالیٰ را هرید میداند لا کما زعم الفلاسفة من صدد
الافعال منه سبحانہ و تعالیٰ بالا اضطرار کالاحراق من النار
قدرت بمعنای صحت فعل و ترک است (یعنی ایجاد و عدم ایجاد فعل
و ترک هر دو بدست قدرت او جائز و ممکن است) نہ بمعنای ان شاء فعل و
ان لم یشاء لہ یفعل کہ شرطیہ ثانی یعنی نسخ استن ممتنع و محال باشد کما قال
الحکماء و بعض الصوفیہ چرا کہ این معنی با ایجاد عدم اختیار می کشد :
مسئلہ قضا و قدر بطور علمائے داند فلنمّا لک ان یتصّرف فی
ملکہ کیف یشاء قابلیت و استعداد را هیچ دخل نیست کہ با ایجاد
می کشد : و هو سبحانہ و تعالیٰ مختار فی افعاله :

لے تحقیق مسئلہ قضا و قدر در مکتوب ۲۸۹ ربط و تفصیل تمام کرده اند :

مسئلہ استطاعت مع الفعل منکشف شدہ است

پیش از فعل انسان قدرتی ندارد قدرت بقا قدرت فعلی بخت بند و تکلیف منحصر است بر سلامت اسباب اعضا۔ کما قورہ علماء اہل السنۃ
گواہ عدل بر صحت معارف و مقامات موافقت ظاہر شریعت و جماع
اہل سنت است۔ در ایچ چیزے مخالفت بظاہر شریعت غرا ندارد و
ہیچ موافقت بظاہر اصول معقولہ آہنا ندارد بلکہ از علمائے اسلام جماعہ کہ
مخالفت باہل سنت دارند با اصول آہنا نیز موافق نیست

در مکتوب ہم کہ بخدمت حضرت پیر بزرگوار خود نوشتہ اند تخریر مینمایند
خود را عین حق دانستن و صفات خود را صفات او انگاشتن عین الحاد و در
اسماء و صفات است و در زمرہ و ذمہ و الذمین یلحدون فی سمانہ داخل
در آخر مکتوب دوازدهم کہ بخدمت پیر بزرگوار خود نوشتہ اند تخریر
نمودہ اند کہ ہچنانکہ ذوات ہشیار اجماعی (و مخلوق اوسبحانہ و تعالیٰ
میداند) اصل قابلیت و استعدادات را نیز مجعول و مصنوع سمعہ اند
اوسبحانہ و تعالیٰ محکوم قابلیت نیست و شاید کہ چیزے بر او حاکم باشد
در مکتوب سیم و ہم کہ آنہم بخدمت پیر دستگیر خود قلمی فرود اند مینویسند
آپچہ بعض صوفیہ مخالفت ظاہر شریعت کشف را بیان مے کنند یا از
سہ است یا از سکر۔ باطن را از ظاہر ہیچ مخالفت نیست
میان علما و ایں بزرگواران ہمیں قدر تفاوت است کہ علما استدلال
و علمائے داند۔ و ایشان کشف و ذوقا مے یابند

و در مکتوب ہش و ہم کہ آنہم بخدمت حضرت ایشان نوشتہ اند مے نویسند
زائد نیست وجود بر ذات حق جل و علا دریں مقام (یعنی مقام قربت

کہ بعد از حصول مقام صدیقیت است اظہار می شود چنانچه مقرر علمای
اہل سنت است : شکر الله تعالی سعیرم *

تفسیر آیه کریمہ لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْءٌ وَهُوَ السَّمِیْعُ الْبَصِیْرُ و بیان آنکه
صفات مخلوق با صفات خالق مماثلت ندارند *

سمع و بصر که در خلائق مخلوق است در رویت و سماع هیچ مدخلی ندارد
بهمچنانکه او سبحانه و تعالی خلق سمع و بصر می کند خلق سماع و رویت هم او
می کند تعالی شانہ *

چنانچه ذوات مخلوق جماد محض است صفات ایشان نیز جماد محض است
در رنگاں قادری که بمحض قدرت خویش در سنگ کلام خلق کند نمی توان
گفت که فی حقیقت سنگ متکلم است و صفت کلام دارد همچنانکه سنگ
جماد است این صفت هم در وی اگر فرضاً موجود باشد جماد است در ظهور
حرف صوت از وی هیچ مدخلیتی ندارد و جمیع صفات ازین قبیل اند *

سوت تحقیق مسئله علم و سمع و بصر و سایر صفات کما هو حق درین مکتوب
تحریر فرموده اند :

ارباب این مقام عالی افعال مخلوقات را نیز کالمیّت و التجاد می یابند
نه آنکه افعال مخلوقات را بحق سبحانہ بدهند و فاعل افعال او را سبحانہ دانند
تعالی الله سبحانہ عن ذلک علواً کبیراً مثلاً شخصی سنگ را جنبانند و
حرکت دهد نمیتوان گفت که آن شخص متحرک است بلکه موجد حرکت است در
سنگ سنگ متحرک است مع ذلک چنانکه سنگ جماد محض است حرکت او

یعنی اهل سنت و جماعت او سبحانه و تعالی را خالق و موجد افعال عباد می دانند زیرا
فاعل آنهاست من قام به الفعل کفاعل یا فعل منصف گردد چنانچه گفته شد
قائم و قاعی یعنی منصف بقیام و قعود به لؤلؤ

نیز جناد محض باگر بالفرض با آن حرکت شخصی ہلاک شود نمے گوید کہ سنگ کشت بلکہ
مے گویند کہ اُن شخص کشت ہ

قول علیاے شریعت کہ میفرمایند "افعال مخلوقات دَلْوَصَدَدَتْ
بِالْاِمْرَادَةِ وَالْاِجْتِيَادِ مَفْعُولِ اَنهَاصْتَوَاعِ حَقِ اسْتِ سَجَاةٍ وَقَالِي الْمَوَافِقِ
اين علم است! افعال ایشان حرکات چند است - مِنْ غَيْرِ اَنْ يَكُوْنَ لَهَا
تَاثِيْرٌ فِي مَجْعُوْلِيَةِ الْمَفْعُوْلِ :

اگر گویند کہ بریں تقدیر افعال را مناط ثواب عقاب ساختن غیر مفعول
است در رنگ آنکہ سنگے را با مرے مکلف سازند و بر فعل او مدح و ذم
و ثواب عقاب مترتب سازند :

گوئیم کہ فرق است در میان سنگ و مکلفین چر مناط تکلیف قدرت
ارادت است و در سنگ ارادت هیچ نیست لیکن چوں ارادت اینہا نیز مخلوق
حق است سجاہة مِنْ غَيْرِ تَاثِيْرٍ لَهٗ فِي حُصُوْلِ الْمُرَادِ اِنْ ارَادَتْ كَالْمَيْتِ
است ہمیں کار کرد کہ مراد بعد از تحقق اُن مخلوق شد بَطْرِيْقِ جَرِي الْعَادَةِ
و اگر فی الجملہ تاثیرے گفتہ شود اُن تاثیر ہم دردی خلق کردہ اند چنانچہ قدرت
را آفریدہ اند - فالذوات والصفات والافعال كلها اجادات محضه
واموات صرخه وهو المحي القيوم وهو التميع البصير وهو العليم
الخبير وهو الفعال لما يريد - قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدادًا لِكَلِمَاتِ
رَبِّي لَفُتِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْقُذَ كَلِمَاتِ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِ مِدادِ
در مکتوب سیام کہ شیخ نظام تھا عیسری صدر یافتہ تخریر نمودہ اند کہ
بندہ را در مقام عیدیت با مولای خود ہیچ مناسبت نیست - اِلَّا الْاِجْتِيَاعِ
مِنْ جَانِبِهِ وَالْاِسْتِغْنَاءِ اَلَا تَقْرَءُ اِنَّ اَوْصِفَةً مِنْ جَانِبِ لِمَوْلَى تَعَالَى
و تقدس - ذات خود را با ذات او تعالی و صفات خود را با صفات او تعالی

و افعال خود را با افعال او سبحانه و تعالی بیحد مساویست ندانند اطلاق غلطیست
هم از جمله مناسبات است از آن هم منزه نمایند و او را سبحانه و تعالی خالق و خود
مخلوق دانند و بیش ازین هیچ چیز جزا است نه نمایند *

توحید فعلی که جمعی را در اثناء راه دست میدهد و فاعل جز حق را سبحانه
تعالی نمی یابند. این بزرگواران میدانند که خالق این افعال یکی است نه
مباشراً آن فعال که این بزرگواران را محاد و همانند. مثلاً شعبده بازی در پرده شسته
صورتهاست جادو در حرکت می آرد. جماعتی که حدید البصرند میدانند که جلال
این افعال آن شخص پرده نشین است اما مباشرتاً این افعال همان صورتند. لذا
می گویند که صوت متحرک است و میگویند که شعبده باز متحرک است *

پس حکم بوجدت فعل از جمله سکر بایت است بل الحق الصهریح ان
الفاعل متعدّد و خالق الافعال واحد *

و همچنین است کلامی که در توحید وجود گفته اند یعنی آل سکر وقت
غلبه حال است *

علامت درستی علوم لدنیه مطابقت است با صریح علوم شرعیه اگر سکر
تجاوز است از سکر است *

والحق ما حقیقه العلماء من اهل السنة والجماعة وما سوى ذلك
اقانزندقت و الحاد او سکر وقت و غلبه حال و این تمام مطابقت مقام
عبودیت بیست است و در ماوراء آل نحوی از سکر متحقق است *

انبیاء علیهم الصلوة والسلام علوم شرعی را بطریق وحی اخذ میکردند و این
بزرگواران (صوفیه کرام) بطریق الهام اخذ میکنند و علمای ظاهراً از شرعی اخذ
میکنند بطریق اجمال و استدلال آنچه ایشان بکشف و تفسیر حاصل میکنند
و الفراق بلاصالة و التبعية لا غیر *

بمخاطب بود که یک مسئلہ اجمالی استدلالی را مفصل بنویسم اما کاغذ کوتاہی
 کرد - شاید حکمت حق تعالیٰ اجل سلطانہ دریں بودہ باشد *
 در مکتوب سی و یکم کہ بشیخ صفی صدور یافته - (در بیان مسئلہ توحید
 وجودی و تردید قائلین آن مے نویسند) *

او سبحانہ و تعالیٰ باینچ چیز متوحد نیست - او است تعالیٰ و تقدس
 و عالم عالم - او سبحانہ بیچون و بیچگونه است و عالم سراسر بدایع چگونگی
 و چگونگی متقسم - بیچون را عین چون نتوان گفت واجب تعالیٰ را عین ممکن
 نتوان خواندن قدیم ہرگز عین حادث نہ شود - ممنوع العدم عین جائز العدم
 نہ گردد -

انقلاب حقائق مجال است عقلاً و شرعاً و صحت حمل یکے بر یکے ممنوع
 اصلاً و رأساً حضرت خواجہ نقشبند فرمودہ اند " ہرچہ دیدہ شد و شنیدہ شد
 و دانستہ شد آن ہمہ غیر است بحقیقت کلمہ " لا " نفی آن باید کردہ
 در مکتوب سی و ہشتم کہ بشیخ محمد چتری صدور یافته)

ہرچہ مے بیند و مے داند و مے شناسد غیر است تعالیٰ
 گرفتاری بآہنا گرفتاری بغیر است پس نفی آن لازم باشد و در تحت کلمہ
 لا الہ در آورده اثبات آل ذات بیچون و بیچگونه را بکلمہ الا اللہ می باید
 کرد - علم و شہود و معرفت را باو سبحانہ و تعالیٰ راہ نیست و ہرچہ باو ذات
 تحت است تعالیٰ شانہ معبرہ بغیر است اگرچہ اسما و صفات باشند *
 و آنکہ متکلمین صفات را لاہو و لا غیرہ گفتہ اند معنای دیگر دارد *
 از لفظ غیر غیر معنای اصطلاحی (یعنی مابین شے) خواستہ اند و آل را نفی
 کردہ اند و نفی خالص مستلزم نفی عام نیست *

از ذات حضرت واجب الوجود جل سلطانہ جز بسلوب (یعنی نہ جسم است)

ز جو ہر وہ عرض و نہ متصل و نہ منفصل (تعبیر متواں کر دے) بعد ازاں معنائے قول
 امام عظیم **سُبْحَانَكَ مَا عِبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ** و لکن **عَمَّا فَدَاكَ حَقَّ**
 معرفتک بیان فرمودہ اند نیز فرق در علم و معرفت بتندی و منتہی و آنکہ
 منتہیاں را نیز در معرفت تفاضل باشد تخریر نمودہ اند فلینظر فیہ)
 در مکتوب چہل و یکم کہ بہ شیخ در ویش صدور یافتہ -

جمعہ کہ باحاطہ ذاتی قائل گشتہ اند و بالذات حق را تعالیٰ و تقدس محیط
 عالم میدانند این حکم مخالف آرای علمائے اہل حق است ایشان باحاطہ علمی
 قائل اند۔ فی الحقیقت آرائے علمائے اہل بضراب قرب است۔ احاطہ و سر بیان را
 دران حضرت چہ یار آسناجیرت نہ ادانی است و دران موطن جبل صرف است
 و سرگردانی محض ہے

(اعتدال از جانب صوفیہ کہ باین حکم قائل شدہ اند :-)

فرق در میان علم نبی کہ بطریق وحی است و علم ولی کہ بطریق الہام است
 این است کہ در وحی قطع و یقین است و در الہام ظن و تخمین۔ چہرہ کہ وحی توسط
 ملک است بلائکہ معصوم اند از خطا۔ و الہام اگر چہ محل عالی دارد و آن قلب است
 کہ از عالم امر است اما قلب ابعقل و نفس نجوی از تعلق متحقق است پس
 خطارا دران موطن مجال پیدا شدہ ہے

در مکتوب چہل و سوم کہ بسیادت پناہی شیخ فرید صدور یافتہ ارشاد
 فرمایند کہ :-

اکثر اہل انہائے این زمان۔ بعضے بتقلید و بعضے ببحر علم و بعض دیگر بعلم
 متمزج بدوق۔ و بعضے بالحد و زندہ دست بدین توجید و جوددی زدند
 و ہمہ را از حق میدانند بلکہ حق را بہت و صحیح میدانند و گردنہائے خود را
 از ربتقہ تکلیف شرعی باین جیلہ مے کشایند و مدائجات در احکام شرعیہ

مے نمایند و بایں مسائلہ خوش وقت و خورسند میشوند و ایتان او امر شرعیہ
 اگر اعتراض ازند طفیل مے دانند مقصود اصلی و راسی شریعت خیال میکنند
 حاشا و کلا ثم حاشا و کلا نعوذ باللہ تعالیٰ من هذا الاعتقاد الشوء

مکتوب ۴۴

در مداحی حضرت خیر است علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ آن سعادت نامہ اوسیدہ
 نجات آفریدی خود ساخته اند نہ آنکہ مداحی او نماید بلکہ کلام خود بمدح او
 بتائید

مَا اِنْ مَدَحْتُ مُحَمَّدًا بِمَقَالَتِي
 لَكِنْ مَدَحْتُ مَقَالَتِي بِمُحَمَّدٍ

فَاَقُولُ وَبِاللّٰهِ سُبْحٰنَهُ الْعِصْمَةُ وَالتَّوْفِيقُ اِنَّ مُحَمَّدًا رَسُوْلُ اللّٰهِ
 صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَيِّدُ وُلْدِ اٰدَمَ وَ اَكْثَرُ النَّاسِ تَبَعًا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
 وَ اَكْرَمُ الْاَوْلِيَّيْنَ وَ الْاٰخِرِيْنَ عَلَى اللّٰهِ وَ اَوَّلُ مَنْ يَنْسُقُ عَنْهُ الْاَرْضُ وَ
 اَوَّلُ شٰفِعٍ وَ اَوَّلُ مُشْفَعٍ وَ اَوَّلُ مَنْ يَقْرَعُ بَابَ الْجَنَّةِ فَيَقْفَمُ اللّٰهُ لَهٗ
 وَ حَامِلُ لِيْوَابِ الْحَمْدِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تَحْتَهُ اٰدَمُ فَمَنْ دُوْنَهٗ - وَ هُوَ
 الَّذِي قَالَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَ السَّلَامُ مَخْنُ الْاٰخِرُونَ وَ مَخْنُ السَّابِقُونَ
 يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَ اِنِّي قَابِلٌ قَوْلًا غَيْرَ خَيْرٍ وَ اَنَا حَبِيْبُ اللّٰهِ وَ اَنَا
 قَائِدُ الْمُرْسَلِيْنَ وَ الْاَخْرَ وَ اَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ وَ الْاَخْرَ وَ اَنَا
 مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ اِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ الْخَاقَ فَجَعَلَنِي
 فِيْ خَيْرِهِمْ ثُمَّ جَعَلَهُمْ فَرِيقَيْنِ فَجَعَلَنِي فِيْ خَيْرِهِمْ فَفَرَّقَهُ
 ثُمَّ جَعَلَهُمْ قَبَائِلَ فَجَعَلَنِي فِيْ خَيْرِهِمْ فَمَسَلَهُ ثُمَّ جَعَلَهُمْ
 بِيُوْتًا فَجَعَلَنِي فِيْ خَيْرِهِمْ بِيُوْتًا فَاَنَا خَيْرُهُمْ نَفْسًا وَ خَيْرُهُمْ
 بِيُوْتًا - وَ اَنَا اَوَّلُ النَّاسِ خُرُوْجًا اِذَا بُعِثُوْا وَ اَنَا قَائِدُهُمْ اِذَا

وَقَدْ وَاوَاَنَا خَطِيبُهُمْ إِذِ انْصَبُوا وَأَنَا مُسْتَشْفِعُهُمْ إِذِ احْبَسُوا
 وَأَنَا مُبَشِّرُهُمْ إِذِ ابْتَسُوا الْكِرَامَةَ وَالْمَقَاتِيمُ يَوْمَئِذٍ بِيَدِي
 وَرِوَاءُ الْحَمْدِ يَوْمَئِذٍ بِيَدِي - وَأَنَا الْكُرْمُ وَوَلِدَا دَمْرٍ عَلَى رِجِّي يَطْلُو
 عَلَى أَلْفِ خَادِمٍ كَأَنَّهُمْ بَنِي مَكْنُونٍ وَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
 كُنْتُ إِمَامَةَ النَّبِيِّينَ وَخَطِيبَهُمْ وَصَاحِبَ شَفَاعَتِهِمْ غَيْرَ
 فَحْرٍ لَوْلَا هُ لَمَا خَلَقَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ الْخَلْقَ وَلَكَمَا أَظْهَرَ الرَّبُّ بِيَّتَهُ
 وَكَانَ نَبِيًّا وَادَمَ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّينِ

نماند بعضیوں کے درگرو کہ دار و چین سید پیش و
 لاجرم مستحقان اینچنین پیغمبر سید البشر علیہ الصلوٰۃ و السلام خیر الامم باشند و
 مکذبان او علیہ الصلوٰۃ و السلام بدترین بنی آدم +

پس سوال سرور علیہ الصلوٰۃ و السلام محبوب رب العالمین است متابیان بوا
 متابعت بلزمتہ محبوبیت میرسد چه محبت در هر که شامل و اخلاق محبوب خود
 سے بیند آنگس محبوب خود سے دارد و مخالفان سنت را از اینجا قیاس باید
 کرد +

مکتوب ۴۶

بسیادت پناہی میں شیخ فرید صدر و ریافتہ - در بیان آنکہ وجود
 باری تعالیٰ و تقدس و ہجرت حدت او سبحانہ و تعالیٰ بلکہ نبوت محمد رسول
 صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم بلکہ جمیع ماجآء پرہ من عند اللہ تعالیٰ بدیہی اند
 محتاج بہیچ فکر و دلیل نیستند - بر تقدیر سلامتی مدرکہ از آفات ردیدہ امر
 معنویہ نظر و فکر در آہنا تا زمان وجود علت و ثبوت آفت است اما بعد
 از نجات از مرض قلبی غیر از بیدار است یہیچ نیست +

مثلاً صفرائی تازمانی که بعادت صفر ابتلا است شیرینی قند و نبات نزد او محتاج بدلیل است لیکن بعد از خلاصی ازال عکلت بیحج احتیاج بدلیل ندارد و احتیاجی که غشائین وجود آفت است بعد است جنگ ندارد پس در تحصیل ایمان یقینی فکر ازاله مرض قلبی نمودن ضروری آمد چنانچه صفرائی را ازاله عکلت صفر نمودن در تحصیل یقینی بشیرینے نبات ضروری تر آمد از آنکه دلیل بر یقین عبادت نبات اقامت نمایند.

مقصود از سیر و سلوک تزکیه نفس و تصفیه قلب ازاله آفات معنوی است و امر ارض قلبیه تا حقیقت ایمان متحقق شود و تصدیق وجدانی حاصل گردد پس ایمان از زوال محفوظ ماند - کریمه آلا ان اولیاء الله لا خوف علیهم ولا هم یخزنون در شان ایشان صادق است.

مکتوب ۵۴

نیز پیش فرید صدور یافته در بیان آنکه بدترین جمله فرقه ثانی بتدعه جامعه اند که باصحاب پیغمبر علیه الصلوٰة و السلام بغض دارند در قرآن مجید خود ایشان اکفار نامیده است لیکن خطبهم الکفار قرآن شریف و شریعت اصحاب تبلیغ نموده اند اگر ایشان مطعون باشند طعن در قرآن و شریعت لازم می آید - قرآن جمع حضرت عثمان است علیه الرعنوان اگر عثمان مطعون است قرآن هم مطعون - سبحان عما یعتقد الزنادقة.

خلاتی وزاعی که در میان اصحاب سلیم الرعنوان واقع شده بود معمول بر هوا فسائیت نیست و صحبت خیر بشر نفوس ایشان بتزکیه رسیده بودند و از ابدگی آزاد شده! این قدر میدانیم که حضرت امیر در آن باب بر حق بود و مخالف ایشان بر خطا - اما این خطا خطای اجتهادی بود تا بحدی مستقیم سازد بلکه ملامت هم بر خطا

گنجائش نیست که مخطی را نیز یک درجه از ثواب است ؟
 و یزید بیدولت از اصحاب نیست در بد سنجی او که سخن است کار که آن
 بد بخت کرده هیچ کافر فرنگ نکند - بعضی از علما اهل سنت که در لعن توقف
 کرده اند نه آنکه از روی رضی اند بلکه رعایت احتمال رجوع و توبه کرده اند ؟
 در کتوب پنجاه و هشتم که پیستید محمود صدور یافته - نوشته اند -
 وحشی که قاتل حضرت امیر حمزه است عید الزمته و یک بار در صحبت خیر لشیر
 رسیده است از او پس قرنی که خیر التابعین است افضل آمد -

سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْمُبَارَكِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ يَقُولُ أَقْصَمًا أَفْضَلُ
 مَعَاوِيَةَ أَمَّ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ فَقَالَ الْغُبَارِيُّ الَّذِي دَخَلَ أَنْفَ فَرَسٍ
 مَعَاوِيَةَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرٌ مِنْ عُمَرَ بْنِ
 عَبْدِ الْعَزِيزِ كَذَا مَرَّةً ؟

کتوب ۵۹

پیستید محمود صدور یافته - در بیان آنکه نجات بدی بے ابلع عقاید
 اهل سنت و الجماعه منتهی نیست اگر سر مو مخالفت است خطر و خطر است این
 سخن کشف صحیح و امام صریح نیز - بر یقین پیوسته است احتمال تخلف ندارد
 فَطُوبَى لِمَنْ دُوِقَ لِمَتَابِعَتِهِمْ وَ شَرَّتْ بِتَقْلِيدِهِمْ وَ وَيْلٌ لِمَنْ
 خَالَفَهُمْ وَ اعْتَزَلَ عَنْهُمْ وَ رَفَضَ عَنْ أَصُولِهِمْ وَ خَرَجَ عَنْ
 نُرْمَرْتِهِمْ فَضَلُّوا وَ اضَلُّوا فَاتَّكِرُوا الرُّؤْيَا وَ الشَّفَاعَةَ وَ خَفِيَ
 عَلَيْهِمْ فَضِيلَةُ الصُّحْبَةِ وَ فَضْلُ الصَّحَابَةِ وَ حُرْمَتُهَا عَنْ
 مَحَبَّةِ أَهْلِ بَيْتِ الرَّسُولِ وَ مَوَدَّةِ أَوْلَادِ الْبَتُولِ فَمَنْ نَعَى
 عَنْ خَيْرِ كَثِيرٍ نَالَهَا أَهْلُ السُّنَّةِ وَ الْجَمَاعَةِ ؟

وَأَلْقَتِ الصَّحَابَةَ عَلَى أَنْ أَنْضَلَهُمْ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ قَالَ
 الْإِمَامُ الشَّافِعِيُّ وَهُوَ أَعْلَمُ بِأَحْوَالِ الصَّحَابَةِ اضْطَرَّ النَّاسُ
 بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يَجِدُوا تَحْتَ
 أَدِيمِ السَّمَاءِ خَيْرًا مِنْ أَبِي بَكْرٍ فَوَلَّوهُ بِرَأْيِهِمْ - وَهَذَا تَصْرِيحٌ
 مِنْهُ بِأَنَّ الصَّحَابَةَ مُتَّفِقُونَ عَلَى أفضليَّةِ الصِّدِّيقِ فَيَكُونُ
 إِجْمَاعًا فِي الصِّدْقِ رَأْيًا وَإِلَى أفضليَّةِ تَهٍ فَيَكُونُ قَطْعِيًّا لَا يَسُوعُ
 إِحْكَامُهُ - وَأَهْلُ بَيْتِ الرَّسُولِ مِثْلُهُ كَمِثْلِ سَفِينَةِ نُوحٍ مِنْ رُكْبَانِهَا
 نَجَّوْا مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ .

قَالَ بَعْضُ الْعَارِفِينَ - إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَآلِهِ
 وَسَلَّمَ جَعَلَ أَصْحَابَهُ كَالنُّجُومِ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ وَشَبَّهَ
 أَهْلَ بَيْتِهِ بِسَفِينَةِ نُوحٍ - إِشَارَةً إِلَى أَنَّ مَرَاكِبَ السَّفِينَةِ لَا
 يُدَلُّهُ مِنْ رِعَايَةِ النُّجُومِ لِيَأْمَنَ مِنَ الْهَلَاكِ وَبِدُونِ رِعَايَةِ
 النُّجُومِ التَّجَارَتِ مُتَمَنِّعَةٌ قُطْعًا .

وَمَا يَسْبَغِي أَنْ يُعْلَمَ أَنَّ الْإِنْكَارَ عَنِ بَعْضِ الْإِنْكَارِ عَنْ جَمِيعِهِمْ
 فَإِنَّهُمْ فِي قَضِيَّةِ الصَّحْبَةِ مُشْتَرِكُونَ وَهَذِهِ الْقَضِيَّةُ فَوْقَ
 جَمِيعِ الْقَضَائِلِ وَالْكَمَالَاتِ - إِلَى الْخُرْمَلِكِيِّ الشَّرِيفِ .

مكتوبات

بیاد تینا ہی شیخ فرید صدوریافت در بیان آنکہ انبیا صلوات اللہ
 تعالیٰ و علیہم در اصول دین متفق اند و مختلف در بعض فروع دین است
 و بعد از ادائے شکر حق سبحانہ و تعالیٰ کہ باین نعمت عظمیٰ یعنی ارسال
 رسل بر بندگان خود رحمت فرمودہ است و ما را راہ ہدایت نمودہ بصدیق او

شان مشرف ساخته است۔ می نویسند کہ این بزرگواران در اصول دین متفق اند۔
 کلمہ ایشان در ذات و صفات حق تعالیٰ و تقدس و جبر و نشر و ارسال رسل
 و نزول ملک و ورود وحی و نفی حجت و عذاب حکیم بطریق خلود و تا بید
 و احدیت اختلاف و بعضی احکام است کہ بفرع دین تعلق دارد نسخ و تبدیل
 در احکام شرعیہ از حکم و مصالح حق است سبحانہ و بسیار است کہ بر یک ہی تخمیر
 صاحب شریعت در اوقات مختلفہ احکام متضادہ بطریق نسخ و تبدیل وارد
 شوند۔

از جمہ کلمات متفقہ این بزرگواران نفی عبادت غیر اللہ است سبحانہ و
 منع اشراک با و تعالیٰ و تقدس و تا گرفتن بعضی مخلوقات مرعیضہ را ارباب
 غیر از خدای تعالیٰ۔

و کلمہ دیگر کہ مخصوص باین بزرگواران است آن است کہ خود را بشریہ نند
 مثل سایر مردم و آل و معبود حق تعالیٰ را میدانند و اورا سبحانہ و تعالیٰ
 از حلول و اتحاد منزہ می گویند۔

و کلمہ دیگر کہ انبیاء علیہم الصلوٰۃ و السلام بر آن متفق اند آن است کہ
 این بزرگواران یہ نزول ملائکہ کہ مضموم مطلق اند قابل اند۔ اسناد وحی و جمہ کلام
 حق تعالیٰ و تقدس ایشان رائے دانند۔ پس این بزرگواران ہر چه میگویند
 از حق می گویند تعالیٰ و تقدس و ہر چه میرسانند از حق تعالیٰ و تقدس
 میرسانند۔ بخلاف منکران نبوت کہ ایشان را از دولت نزول ملائکہ نصیب
 نیست و رؤسائے ایشان مدعیان الوہیت اند۔ حق سبحانہ و تعالیٰ را
 در خود حلول اثبات میکنند و خود را مستحق عبادت میدانند و پا از دائرہ
 بندگی بر آورده در منکرات افعال و مستفجات افعال سے اقتدر۔ صلوا
 فأصلوا فویل لہم ولا تباغہم ولا شیاعہم۔

ان تینوں میں مقدمات در مکتوب شریف پر سب سے تمام فرمودہ اند فلین نظر تمہا
 احکام اجتہاد یہ پیغامبران علیہم الصلوٰۃ والسلام نیز مؤید بوجہ اند اگر بالفرض زلتی
 واقعے میں شدتے محال حق سبحانہ و تعالیٰ تدارک آں بوجہ قطعی سے فرمودہ *
 وہم دریں مکتوب شریف سفارش آشنائے خود سیادت پناہی میاں پیر
 بکتوب البیہ فرمودہ اند *

در مکتوب شخصت و رسوم کہ بخان اعظم صدور یافته نوشتہ اند۔

۲۷۰۰ قرون قرن اصحاب کرام است اچنانچہ در حدیث شریف آید است
 کہ خیر امتی قرنی ثمر الذین یلوئھم ثمر الذین یلوئھم متفق علیہ کلمہ
 ثمر کار دیگر اں را در پس انداخت و اشارت بہ بعد درجہ نمود *

مکتوب

بمیزر حکیم فتح اللہ صدور یافته - در بیان آنکہ ہر فرقہ از ہفتاد و س

فرقہ مدعی اتباع شریعت است اما دلیلی کہ پیغمبر صادق علیہ من الصلوٰۃ
 افضلہا و من لتسلیمات اکملہا بر تمیز آن فرقہ ناجیہ بیان فرمودہ است این است
 کہ الذین ہم علی ما انا علیہ و اصحابی در بیان آنکہ اطاعت رسول عین اطاعت
 حق است و خلاف اطاعت او عین معصیت حق تعالیٰ و تقدس من تطیع
 الرسول فقد اطاع اللہ و اطاعت رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام بغیر اتباع
 اصحاب رضوان شد تعالیٰ علیہم جمیعین محال است - و فرقہ کہ متمزم اتباع اصحاب
 است اہل سنت و جماعت اند لا غیر شکو اللہ تعالیٰ سعیدہم فصم الفرقۃ
 التاجیۃ بخلاف شیعہ و خوارج کہ بر سبب طعن در صحابہ از اتباع ایشان
 محروم اند و معتزلہ خود مذہب خودت دارند و اصل بن عطاء کہ رئیس ایشان بود
 و از تلامذہ امام حسن بصری است با ثبات و سہلہ در میان ایمان کفر از مذہب امام

جہد شد و امام در شان او فرمود کہ اِعْزِلْ عَنَّا وَعَلَىٰ هَذَا الْقِيَاسِ سَلَاؤُ الْفِرَقِ
المبتدعة المحدثه *

ظعن کردن در صحابہ فی حقیقتہ ظعن کردن است در پیغمبر خدا عزوجل
مَا مِنْ رَسُولٍ لِّلَّهِ تَعَالَىٰ مِنْ لَدُنْهُ يُؤْتِيهِم مَّا يُرِيدُونَ لِيُخْرِجَهُمْ فِي سَعْيِهِم مِّنْ دُونِ اللَّهِ
صاحب ایشان می شود و نعوذ باللہ سبحانہ من هذا الاعتقاد الشوع *
و ایضا شرايح کہ از راه قرآن و حدیث بار سیدہ اند بتوسط نقل ایشان است
از صاحب شریعت علیہ السلام و چون ایشان مطعون باشند نقل ایشان
نیز مطعون باشد پس ظعن ایشان مستلزم ظعن و ردین است و العیاذ باللہ
سبحانہ منہ *

و اگر طاعنان گویند کہ ما ہم متابعت صحابہ کنیم لازم نیست کہ جمیع صحابہ
متابع باشیم بلکہ ممکن نیست متابعت جمیع لیتناقضوا و ایتھم و باختلاف
مذاهب ہم *

جواب گوئیم متابعت بعضی وقتے سود مند افتد کہ انکار از بعض دیگر بآن
منضم نشود و بر تقدیر انکار از بعض متابعت بعض دیگر متحقق نمی شود زیرا کہ
حضرت امیر مثلًا توفیر و تعظیم خلقاء ثلاثہ رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین کردہ
و ایشان اشلیان اقتدائیت و استتہبیت نمودہ اند پس با وجود انکار خلقاء
ثلاثہ ادعائے متابعت حضرت امیر نمودن محض انتر است بکار آن انکاری بحقیقت
انکار حضرت امیر است و رد است ہر صحیح مرآتو ال و افعال ایشان اہ *

و حتمال تقیہ را در مادہ اسد اللہ راہ دادن نیز از سخافت عقل است۔
عقل صحیح ہرگز تجویز نمی کند کہ اسد اللہ با وجود کمال معرفت و شجاعت
بعض خلقاء ثلاثہ را سالی سبطین در اندازد و ظہار خلاف آن نماید و صحبت
نفاق با ایشان در تدشاعت این فعل اباید دریافت کہ بحضرت امیر چہ قسم بونی

و چون نوع خدع و نفاق متسبب میشود که از ادنا علی السلام این قسم نفاق مقصود
 نیست - بر سر اصل سخن رویم و جواب اعتراض ایشان منقح تر بگوئیم که متابعت
 جمیع اصحاب در اصول دین لازم است و هرگز در اصول اختلافی ندارند -
 اگر اختلاف است در فروع است - شخصی که طاعن بعضی است از متابعت جمیع
 محروم است چرا که مبتغان شریعت جمیع اصحاب اند از هر یک چه شریعت بما
 رسیده است و همچنین قرآن از هر دو حسدی آید فَمَا قَوْ قَهَا كَرِهْتَ جَمِيعِ
 سَانِحَةٍ اَنْدَلِسْ اَنْكَارًا زَلَعْتَ اَنْكَارًا اسْتَغْنَى عَنْكَ اِيْمَانٌ وَ اِيْمَانٌ
 بِجَمِيعِ شَرِيعَتِ دَرَادَةٌ مِنْكَ اصْحَابٌ مَتَحَقِّقُ كُشْتٍ - نَكَيْفَ النِّجَاةُ وَ الْفَلَاحُ
 قَالَ اللهُ تَعَالَى اَخْتَوْتُمْ مَنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَ تَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا
 جَزَاءُ مَن يَفْعَلْ ذَلِكَ مِنْكُمْ اِلَّا اِخْرَاجٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
 يُرَدُّونَ اِلَى اَشَدِّ الْعَذَابِ وَ حَالِ اَنْكَرَ قَرَأَنَ جَمِيعِ حَضْرَتِ اميرِ عَشْمَانِ اسْت -
 بلکه فی تحقیقت جامع قرآن حضرت صدیق و حضرت تماروق اند و جمیع حضرت
 امیر مولی این قرآن نیست پس باید اندیشید که انکار این اکابر فی تحقیقت با کما
 قرآن می کشد - عیاذ اباالله سبحانک و تعالی »

و این هم عقل تجویز می کند که اصحاب آن سرور و علیه الصلوة و السلام که در روز
 رحلت اوسی و سه هزار بودند بر امر باطل جنماع نمایند و بطوع و رغبت بجماعت
 صدیق بیعت کرده بر عدالت جمع شوند که از جمله محالات است و حال آنکه حضرت
 علیه الصلوة و السلام فرموده اند لا یجتمع امتی علی الضلالة »

و اختلافی که در میان اصحاب پیغمبر علیه و سلم الصلوة و التسلیمات واقع شده
 نادر هوای نفسانی بود و چنانچه شریفه ایشان تذکیر یافته بودند و از آثار گلی
 برآمده بلکه آن اختلاف مبنی بر اجتهاد بود و اعلا سے حق - پس محضی ایشان نیز در حقیقت
 فاصده دارد و متبیب خود در درجه است پس زمان از حقایق ایشان از باید

دشمن و همه اینیکی یاد باید کرد۔ قال الشافعی رحمۃ اللہ تعالیٰ تِلْكَ دِمَاءٌ
طَهَّرَ اللَّهُ عَنْهَا آيِدِيَنَا فَلْنُطَهِّرْ عَنْهَا النَّبِيَّةَ نَا (استغناء بالاختصار) ۰

مکتوب ۱۰

نیز بہلا حسن کشمیری صدور یافتہ۔ نوشتہ بودند کہ شیخ عبد الباقی بنی
گفتہ است کہ حق سبحانہ و تعالیٰ عالم بعلم غیب نیست ۰

مخدوم۔ فقیر راناب استماع امثال این سخنان اصلاً نیست بے احتیاطاً
رگزار و قیوم در حرکت مے آید و فرصت تاویل و توجیہ آن نمے دہد۔ قائل این
سخنان شیخ بکیر مینی باشد یا شیخ اکبر شامی۔ کلام محمد عربی علیہ السلام
و اسلام در کار است نہ کلام محی الدین عربی و صدر الدین قونیوی۔ بارانص
کار است نہ بانص۔ فتوحات مدنیہ از فتوحات مکیہ مستغنی ساخته است۔
حق سبحانہ و تعالیٰ در کلام مجید خود را بعلم غیب مے ستاید و خود را عالم غیب
مے فرماید۔ نفی علم غیب کردن از سبحانہ و تعالیٰ بسیار مستفاد است
و فی الحقیقہ تکذیب است مرحق را سبحانہ و تعالیٰ غیب امتناع دیگر گفتن از
شاعت نمی برآرد کہ بَوَّتْ بِلَمَّةٍ تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ فَيَأْتِيَتْ شِعْرَهُمْ
مَا حَكَمَهُمْ عَلَيْهِ التَّفَوُّهُ بِأَمْثَالِ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ الصَّرِيحَةِ فِي خِلَافِ
الشَّرِيعَةِ ۰

ثم ذكر التاويلات المحتملة لهذا الكلام مع ما لها وما عليها
در مکتوب صد و ہفتم تحریر مے فرمایند کہ منانے تخلیق باخلاق
اللہ کہ در ولایت با خود است آن است کہ حاصل شود مراد و لیاہ اللہ را صفات کہ
مناسب باشند در صفات و جہی را تعالیٰ و تقدس لیکن آن مناسب است اسم بود
و مشارکت در عموم صفات نہ در خصوص حافی کہ آن محال است و مستلزم قلب

حقائق ۴

ایندازان از تحقیقات خواجہ محمد پارسی قدس سرہ معنای میلث - سیمینج
بصیرہ - طیبی - جمیث جلی جکلاہ، دو جملہ خلق باقی نقل کردہ تخریر فرمودہ اند
کہ عوام معنای مخلوق را برنگ دیگر فهمیدہ اند - ناچار در تیرہ ضلالت فرود شدہ اند
خیال کردہ اند کہ ولی را حیایے جسدی در کار است و شیایے غیبی ہے باید کہ
اکثر بر روی منکشف شود و امثال اینہا و ہُو کما تری من الظنون لنافسدۃ

مکتوبات ۱۱۲

پہ شیخ عبد الجلیل تھانی سری - در بیان آنکہ کار آن است کہ بیعت اہل
اہل سنت و جماعت متحقق گردیم باین دولت اگر احوال و مواجید عطا فرمایند
منت میداریم والا ہمیں دولت اکان فی میداریم چوں است ہمہ بہت چہ احوال
مواجید کہ بے تحقق بحقیقت معتقدات این فرقہ ناجیہ میسر شود جز است تراج
بہیج نمے دیم و جز خرابی بہیج نمے انگاریم باین دولت اتباع فرقہ ناجیہ
ہر چہ بد ہند منت میداریم دشکر بجائے آریم و اگر ہمیں اید ہند و بہیج از
احوال و مواجید نہ ہند باک نہ داریم و راضی باشیم - و از بعض مشائخ کردہ
غلبہ حال و سکر وقت بعض از علوم و معارف متضادہ آرا کے صائب اہل حق
بنظر ور مے آیند چوں بتائے آن کشف است معذور اند امید است کہ فردا باں
مواخذہ نہ نمایند حکم مجتہد مخفی دارند کہ خطای او را نیز یک وجہ اجر خواهد بود
صدیق سمعت کشف و الہام مطابقت است با علما شی اہل سنتہ و اگر
مروئے نالفت است از دائرہ صواب بیرون است - هذا هو العلم الصحیح
و الحق الصریح فماذا بعد الحق الا الضلال
ما رزقنا اللہ سبحانہ تعالی الا بید تقاضی علی متابعتہ سید المرسلین

ظاہراً و باطناً علماً و عملاً و اعتقاداً علیہ و علی الہ الصلوٰۃ و السلام

مکتوب ۱۲۵

بمیر صالح نیشاپوری صدر ریافتہ۔ در بیان آنکہ عالم چھ صغیر و چھ کبیر مظاہر
وصفات الیہ اند تعالیٰ شانہ و مرایائے شیون کمالات ذاتیہ او عز سلطانہ
عالم را باصناف خویش ہیج نسبتے نیست الا آنکہ مخلوقات وی اند و دوال اند
بر اسما و شیونات او تعالیٰ۔ مثلاً عالمی تحریری خواہد کہ کمالات مکتوبہ خود ظہراً
کنند ایجاد حروف و اصوات نماید تا بتوسط آن آن کلمات را جلوه دہد پس میں
صوت این حروف و اصوات و دوال را با معانی مخمرو نہ ہیج نسبتے نیست الا آنکہ
این حروف و اصوات مظاہر آن معانی مخفیہ است و مرایائی آن کلمات مخمرو نہ
حروف و اصوات اعیان آن معانی مخفیہ گفتن معنی ندارد و ہچنین حکم با حاطہ و
معیت دریں صورت غیر واقع است معانی بر ہماں صرافت مخفیہ خود اند۔
ہیج تئیر کے در ذات و صفات آن معانی راہ نیافتہ است و پس اثبات امر کے
زائد و رائے مظہریت و مرآتیت نمودن و حکم با شجاد و عینیت و احاطہ و معیت
کردن از غلبہ حال و سکر وقت است۔ ذات او سبحانہ و تعالیٰ فی الحقیقت از
نسبت مخمرو نہ است و از نسبت مہتری مالا لقرابہ کرا تیکہ ارباب

مکتوب ۱۲۶

ایشابہ میر صالح نیشاپوری۔ در بیان آنکہ طالیب باید کہ در نفی الہیہ طلبہ
آفاقی و نفسی اہتمام نماید و در جانب اثبات مجبود بحق جل سلطانہ ہر چہ در
حوصلہ فہم و در حیطہ دہم در آید آن را نیز در تحت نفی داخل سازد و کہتفا
بموجودیت مطلوب نیاید فقط۔ اگرچہ وجود را نیز در اں موطن گنجائش نیست تا در

وجود باید طلبید علمائے اہل سنت شکر اللہ تعالیٰ معیہ ہر زیبا گفتہ اند کہ وجود واجب تعالیٰ زائد است بر ذات او سبحانہ و تعالیٰ وجود را عین ذات گفتند +
 امر دیگر اثبات ناکردن از تصور نظر است +

از حصول فنا فی اللہ و البقا باللہ کسے گمان نہ کند کہ ممکن واجب گردد چہ آں
 محال است و مستلزم قلب حقائق - با بحد ہر چہ در عرصہ ممکن را دید بطریق اولی
 ممکن باشد و نصیب ممکن غیر از عجز از ادراک واجب جل شانہ امر دیگر نباشد
 شعر
 دور یسنان بارگاہ الست
 پیش ازیں پے نبرودہ اندکہ ہست

مکتوب ۱۳۵

بعبارت عربی تخریر فرمودہ اند - کہ معراج آنحضرت علیہ الصلوٰۃ و السلام
 در شب امرے بحسد شریف شدہ است و ہم در انجا برویت بصری شرف
 شدہ اند - دو وقوع رویت بصری در دنیا مخصوص است با آنحضرت علیہ الصلوٰۃ
 و السلام و بعضے از اولیائے امت را کہ این حالت بیکرت متابعت و سے
 علیہ الصلوٰۃ و السلام دست دادہ آن رویت بصری نیست و فرق است میان
 آن رویت این حالت در رنگ فرق میان اصل وقوع و عین شخص نطل او چہ بیچ
 یکے ازیں ہر دو عین دیگرے نیست +

مکتوب ۱۵۲

بسیادت پناہی شیخ فرید صدور یافتہ - در بیان آنکہ طاعت رسول عین
 اطاعت حق است سبحانہ و تعالیٰ - قال اللہ سبحانہ و تعالیٰ مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ
 فَقَدْ اطاع اللہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ اطاعت رسول را عین اطاعت خود

فرمود پس اطاعت خدا سے عز و جل کہ در غیر اطاعت رسول باشد اطاعت او
 نیست سبحانہ و برکتہ تاکیدی و تحقیق میں معنی کلمہ قد آور دیا ابو ایمن میان
 میں دو اطاعت جُدائی پیدا نہ کر۔ چنانچہ درجائے دیگر از حال جماعہ کہ
 در بیان میں دو فرق سے نمایند حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ فرمودہ است
 يُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضِ
 وَكُفَرُوا بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا
 أُولَئِكَ هُمُ الْكٰفِرُونَ حَقًّا

دراپنے از بعض مشائخ کبار قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم سخنان نقل کردہ اند
 کہ نو ذن تفرقہ است میان میں دو اطاعت و مشعر با اختیار محبت یکی بر دیگرے
 آن ہر معمول بر سکر وقت و غلبہ حال است اکابر مستقیم الاحوال میں قسم تفرقہ
 ہرگز تجویز نہ نمایند غلبہ محبت حق سبحانہ بر محبت رسول او علیہ الصلوٰۃ
 و السلام از سکر حال سے دانند و جز مضو لے نہ آنگارند۔ اما میں قدر ہست کہ
 مقام کمال کہ مرتبہ ولایت است محبت حق سبحانہ غالب است و در مقام
 تکمیل کہ نصیب سے از مقام نبوت است محبت رسول غالب۔ ثَبَّتْنَا لِلَّهِ
 بِطَاعَتِهِ عَلَىٰ اطَاعَةِ الرَّسُولِ الْتَقَىٰ هِيَ عَيْنٌ اطَاعَةَ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ
 وَتَعَالَى ۝

در مکتوب سید پیرچاہ، مفتی محمد عبد الوہاب تخریر سے مرودہ اند۔
 مفتی سیند کہ آپ نے بر او شمالا لازم است تصحیح عقاید بمقتضای کتاب سنت است۔
 بر نیجہ کہ علمائے اہل حق شکو اللہ تعالیٰ سچوہم از کتاب سنت آن عقاید
 را فہمیدہ اند و از اینجا اخذ کردہ اند چہ فہمیدن ما و شما از حیرت اعتبار ساقط
 است اگر موافق اتمام میں بزرگواران نباشد زیرا کہ ہر بتدع و صہال حکام
 باطلہ خود را از کتاب سنت سے فہم و از اینجا اخذ سے نماید و الحال انشاء

لَا يُغْنِي دَمِنَ الْحَقِّ شَيْئًا

مکتوب ۱۶۶

بہر دینی رام ہندو کہ انہار اخلص باہن طائفہ علیہ نمودہ بود صد ریافتہ
در ترغیب بر عبادت پروردگار عالمیان کہ بے چون بے چگونہ است و اجتناب از
عبادت آلہ باطلہ ہنودہ

دو کتاب شمار سید از ہر دو محبت فقرا و اتجا باہن طائفہ علیہ مفہوم گشت
چہتے ہست کہ کس اباین دولت بنوازند ثانیاً

من آنچه شرط بلاغ است با تو می گویم
تو خواه از سخنم پند گیر و خواه ملال

بدان و آگاہ باش کہ پروردگار ما و شما بلکہ پروردگار عالمیان چہ سہوت
و چہ ارضین و چہ علیتین و چہ سفلیتین یکے است و بیچون و بے چگونہ از
شہ و مانند منزہ است و از شکل و مثال مبرا۔ پدرے فرزندے در حق
او تعالیٰ محال است۔ کفایت و تماثل ادر آل حضرت چہ مجال شائبہ اتحاد
و حلول در شان او سبحانہ مستحسن است و مظنہ کون و بروردن جناب قدس مستفح
زمانی نیست کہ زمان مخلوق اوست مکانی نیست کہ مکان مصنوع اوست۔ ہود او
را بدایت نیست و بقائے او را تہایت نہ ہر چہ از خیر و کمال است با و سبحانہ تعالیٰ
ثابت و ہر چہ از نقص و زوال است از و تعالیٰ اسلوب پس مستحق عبادت او
تعالیٰ باشد و منرا و ارپستش او سبحانہ

رام و کرشن مانند آہما کہ آلہ ہنود اند از کیند مخلوقات و تید و از مادرو پد
زائیدہ ام پس ہرست است و برادر لکھمن و شوہر سیتا و ہر گاہ رام کوچ خود آگاہ
متواند داشت غیرے اچہ مد نماید عقل دور اندیش را کار باید فرمود و بہ تعلید

ایشان نیاید رفت هزاران عار است که کسی پروردگار عالمیان را با اسم رام یا
 کرشن یاد کند در رنگ آن است که یاد شاه عظیم الشان اباسم از قول کتاب یاد
 کند ام و رحمن ایکه استن از نهایت بی عقلی است خالق با مخلوق یکے
 نمے شود و بی چون یا چون متحد نمے گردد - پیش از خلقت رام و کرشن پروردگار
 عالم را رام و کرشن نمے گفتند بعد از پیدا شدن اینها چه شد که رام و کرشن با و
 بیجان و تعالی اطلاق مے کنند و یاد رام و کرشن را یاد پروردگار میدانند
 حاشا و کلا شکر حاشا و کلا

بعد از آن فرق در میان مقتدایان اسلام یعنی پیغمبران عظام و در میان
 معبودان باطله او شان بوجوه متعدده بیان فرموده اند چنانچه همین مصنفون
 در مکتوب ۶۳ نیز گذشت است فلا تکلموا الا آنکه پیغمبران علیهم الصلوٰة
 و السلام خود را بنده عاجز دست اند و خالق را بعبادت خالق ترغیب داده
 از عبادت غیر منع نموده اند و اینها خلق را بعبادت خود ترغیب داده اند و خود را
 آند دست اند و هر چه بی پروردگار قائل اند تا او را در خود حلول و تجسّد
 ثابت کرده اند و از این جهت خلق را بعبادت خود خوانده اند و خود را مطلق
 العنان دانستند بزعم آنکه از هیچ چیز ممنوع نیست در خلق خود هر قدر
 که خواهد بکند

بین تفاوت ره کجاست تا بجای

مکتوب ۳۱

بیر محمد نعمان صدور یافته - در جواب سوالی که نوشته بودند با بعضی
 اسرار غریبه که متعلق اند بکلمه طیبه لا اله الا الله
 پرسید بودند چون هر چه در دید و نش آید بکلمه لا نفی آن ضرورت است

پس از اینجا لازم آمد که مشهور محمد رسول الله صلی الله علیه و سلم نیز شایان
نقی باشد و مطلوب ثبوت در او را بسته آن متحقق بوده

ای برادر محمد رسول الله صلی الله تعالی علیه و سلم با آن علو شان بشر
بود و بدایع حدوث و امکان بیشتر بشر از خالق البشر جل سلطانة چه در یابد و ممکن
از واجب تعالی شان چه فرآید و حوادث قدیم را جلّت عظمتند چه طور احاطه
نماید لایحیطون به علم انص قاطع است (نقل) بدانکه کلمه طیبیه را
و مقام است نفی و اثبات و هر کدام را دو اعتبار دارد

اعتبار اول آنکه نفی استحقاق عبادت اله باطل کرده شود و اثبات آن
عبادت معبود بحق نموده آید (یعنی لا اله الا الله بمعنای لا معبود الا الله
و اعتبار ثانی آنکه نفی متعلق شود بمقصودات غیر مقصوده و متعلقات غیر
مطلوبه و متعلق اثبات جز مطلوب حقیقی و در این مقصود اصلی نبود (یعنی
لا اله الا الله بمعنای لا مقصود الا الله)

بعد از این بیان کمال در اعتبار اول و کمال در اعتبار ثانی که اکمل است
از اعتبار اول بیان فرموده اند و نوشته اند که کمال در ثانی این است که بشود
مرتبه و جوی نیز در رنگ شود مراتب امکانی در تحت که داخل شود و در جایی
اثبات هیچ چیز ملحوظ نبود مگر تقوه بکلمه مستثنی (یعنی ذات واجب بوجود
تعالی شان) را الی آخره

مکتوب ۲۲۸

بمیرزا احسام الدین احمد صد دریاخته در بیان آنکه هیچ ولی بر مرتبه
هیچ نبی نرسد و تابعی اگر چه از متابعان افضل تر است باشد بر مرتبه هیچ نبی
اگر چه آذون نبی باشد نرسد لهذا حضرت صدیق اکبر که افضل بشر است بعد از نبیا

سرا و ہمیشہ زیر قدم پیغمبری باشد کہ او پایان تر جمیع پیغمبران است و
 (شرفا بعد تحقیق ہذا المسئلہ ما يتعلق بها) بعنایت اللہ سبحانہ
 علوم و معارف در رنگ باران نسیان میریزند و بر عجائب و غرائب سراطلاع
 می بخشند. مگر این از فرزندان گرامی اند علی قدر کلام متعدد دیار انگریز
 چند روز در حضور اند و چند روز دیگر در غیبت از اینجا گفتہ اند کہ ہر چند ولی
 ولی باشد اما بمرتبہ صحابی نہ رسد (چرا کہ او را شرف حضور حاصل است) *

کتاب ۲۵۱

(مولانا محمد اشرف صدق یافتہ در بیان فضائل خلقائے ہشیدین و
 افضلیت حضرت شیخین و جوب تعظیم و توقیر اصحاب علیہم الرضوان و حمل نماز عات
 و شجرات ایشان بر محامل صحیحہ و ماینا سبب اللک و آنچه درین کتاب نوشتہ اند
 از روی کشف و تحقیق خود نوشتہ اند نماز روضے استہلال و تقلید) *

حضرت صدیق اکبر حضرت فاروق اعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہما با وجود
 حصول کمالات محمدی علیہ علیہ آلہ الصلوٰت و التسلیات در میان نبیائے سابق
 و در طرف ولایت مناسبت بحضرت ابراہیم دارند علیہ علیہ بیتنا الصلاۃ و التسلا
 و در طرف دعوت کہ مناسب مقام نبوت است مناسبت بحضرت موسیٰ دارند
 صلوات اللہ سبحانہ و تعالیٰ علیہ علیہ بیتنا و علیہ و ذی النورین در ہر دو طرف
 مناسبت بحضرت نوح دارند صلوات اللہ تعالیٰ علیہ علیہ بیتنا و علیہ و حضرت امیر
 در ہر دو طرف مناسبت بحضرت عیسیٰ دارند صلوات اللہ تعالیٰ علیہ علیہ بیتنا و
 علیہ و چون حضرت عیسیٰ روح اللہ و کلمہ اوست لایزم طرف ولایت در ایشان
 غالب است از جانب نبوت در حضرت امیر نیز بواسطہ آن مناسبت طرف ولایت

غالب است

پس حضرت صدیق و حضرت فاروق حامل بار نبوت محمدی اند. علی الاختلاف
المراتب و حضرت امیر بواسطه مذکور حامل بار ولایت محمدی اند و حضرت فی التورین
باعتبار برزخیت محل بار بر طرف نموده اند و تو اند بود که باین است بار نیز ایشان
را ذی النورین گویند. و چون حضرت امیر حامل بار ولایت بوده اند اکثر مسائل
اولیا ایشان ترتیب گشت و کمالات ایشان بیشتر بر اکثر اولیائے عزلت ظاهر
گشت اگر نه اجماع اهل سنت بر فضیلت شیخین بودی گشت اولیائے عزلت
یا فضیلت حضرت امیر حکم کرده زیرا که کمالات حضرت شیخین شبیه کمالات
انبیا است علیهم الصلوٰت و التسلیمات. و دستار باب ولایت از دامان
آن کمالات کوتاه

روزے شخصی نقل کرد که نوشته اند تمام حضرت امیر بر در بهشت ثبت خواهد
بود. بخاطر رسید که حضرت شیخین از حضرات آن موطن چه باشد؟ بعد از
توجه تمام ظاهر شد که دخول این امت در بهشت با استیضاب و تجویز این دو
اکابر خواهد بوده گویند حضرت صدیق بر در بهشت ایستاده اند و تجویز دخول
مردم می نمایند و حضرت فاروق دست گرفته دهن میسزند و مشهود می گردد که گویند
تمام بهشت بنور حضرت صدیق مملو است

امام غزالی نوشته که در ایام غزای حضرت عمر فاروق علیه السلام بن عمر بن الخطاب
صحی گفت ماتت تسعة أعشار العالم چون از بعضی در فهم این معنی توقف
دید گفت مراد من علم باشد است نه علم حیض و نقاس
از حضرت صدیق چه گوید که جمیع حسنات عمر یک حسنه او است. چنانچه

سنة عنائه تم پیسی

سنة در احیاء العلوم نام عبدالله بن مسعود نوشته شاید که از غزالی ناسخان عبدالله بن عمر نوشته شده

چنانچہ خبر صادق خبر دادہ و محسوس ہے کہ حضرت فاروق را از حضرت صدیق است زیادہ از ان خطاط است کہ حضرت صدیق را از حضرت پیغمبر است عَلَيْهِ وَ عَلَىٰ آلِهِ الصَّلَاةُ وَ التَّسْلِيمَاتُ پس قیاس کن کہ خطاط دیگران از حضرت صدیق چه قدر خواهد بود ؟

این حقیر قلیل البصاحت از کمالات ایشان چه گوید و از فضائل ایشان چه بیان نماید و ترہ را چه یار کہ سخن از آفتاب گوید و قطره را چه مجال کہ حدیث بر عرمان بر زبان آرد۔ اولیائے مرجمین و علمائے مجتہدین از تابعین و تبع تابعین فی جملة کمالات شیخین اور یافته اند و شمه از فضائل ایشان شناخته ناچار حکم با فضیلت شان نموده اند و بریں معنی اجماع فرموده اند۔ ای برادر حضرت امیر چونکہ حامل بار ولایت اند۔ ترتیب مقام اقطاب ابدال اوتاد کہ از اولیای عزت اند و جانب کمالات ولایت در ایشان غالب است بمنقوس بامداد و اعانت آنحضرت است۔ حضرت فاطمہ و امین نیز دریں مقام با حضرت امیر شریک اند۔ رَضُوا بِاللَّهِ تَعَالَىٰ عَلَيْهِمْ

ای برادر بدانند کہ صحابہ پیغمبر علیہ السلام و استلام ہمہ بزرگانہ و ہمہ ابر بزرگی یاد باید کرد۔ رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم فرموده است
 اِنَّ اللّٰهَ اَخْتَارَنِيْ وَ اَخْتَارَنِيْ اَصْحَابًا وَاخْتَارَنِيْ مِنْهُمْ اَصْحَابًا
 وَاَنْصَارًا فَمَنْ حَفِظَنِيْ فِيْهِمْ حَفِظَهُ اللّٰهُ وَ مَنْ اَذَانِيْ فِيْهِمْ
 اَذَاهُ اللّٰهُ و نیز فرموده است مَنْ سَبَّ اَصْحَابِيْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللّٰهِ وَ
 الْمَلٰٓئِكَةِ وَ النَّاسِ اَجْمَعِيْنَ و نیز فرموده علیہ السلام عَلَيَّ اَلَمْ يَصَلُّوْا وَ اِسْلَام
 اِنَّ شِرَارَ اُمَّتِيْ اَجْرًا هُمْ عَلٰى اَصْحَابِيْ

و مشاجرات و منازعات که در میان ایشان واقع شده بر محامل نیک صفت باید کرد و از هموا و تعصب و در باید داشت زیرا کہ آن مخالفت مبنی بر اجتهاد

و تادیل بود نه بر هواد هوس اما باید دانست که محاربان حضرت امیر کرم الله تعالی
و کعبه بر خطا بوده اند و حق بجانب حضرت امیر بوده لیکن چون خطا خطای اجتهادی
بود از امامت دور است و از مواخذة مرفوعه

و آنچه در عبارت بعضی فقها لفظ جور در حق امیر معاویه واقع شده است گفته
کان معاویة اماماً اجاراً مرد از جور عدم حقیقت خلافت اوست در زمان
خلافت حضرت امیر نه جور یکدک مالش فسق و ضلالت باشد

و خدمت مولانا عبدالرحمن الجامی که خطائی منکر گفته است نیز زیادت کرده
است - بر خطا هر چه زیادت کنند خطا است و آنچه بعد از آن گفته که اگر او
مستحق لعنت است الخ نیز نامناسب گفته درین چه شک شبهه اگر این سخن
در باب یزید گفت گنجانش دشمنی است اما در ادعای حضرت معاویه گفتن بیشک
شناخت دارد - و ایضا مولانا در همان بیات تصریح با اسم ناکرده گفته است
"آن صحابی دیگر" این عبارت نیز از ناخوشی خبر میدهد - رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا
إِنْ تَسِينَا أَوْ أَخْطَاْنَا

اے برادر معاویه تنها درین معامله نیست بلکه نصف از صحابه کرام کم نوش
درین معامله باشی شریک ند پس محاربان امیر اگر کفره یا فسقه باشند عثمان
از شرط دین میخیزد که از راه تبلیغ ایشان بهار سیده است و شجوزنه کند این معنی
را مگر زندقی که مقصودش ابطال دین است

اے برادر منشأ اثاره این نکتہ قتل حضرت عثمان است رَضِيَ اللهُ تَعَالَى
عَنْهُ و طلب قصاص نمودن از قتل او طلحه و زبیر که از اعیان و اکابر صحابه اند اول
از مدینه ایشان بوجه تاخیر قصاص برآمده اند - و حضرت عبدلیقہ ام المؤمنین
عائشہ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهَا نیز با ایشان درین امر موافقت نموده و جنگ
بجمل کردند که در آنجا سیزده هزار آدم بقتل رسیدند و طلحه و زبیر که از عشره

بشتره اند نیز در آن شهید شدند و بعد از آن معاویه از شام بیرون آمده
جنگ حقیقتین کرده است +

و شیخ ابوشکور سلمی گفته که منازعت معاویه با امیر در خلافت بوده که پیغمبر
عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ اورا فرموده بود اِذَا مَلَكَتِ النَّفْسَ
فَالْمَرْغَبَ فَمِنْهُمْ اِنْ جَاءَ مَعَاوِيَةَ رَا اُسَيْدَ خِلَافَتٍ بَسِيْدًا شَدِيْدًا وَاَنَا وَاَوْ مَخْطِي بُوْد -
درین اجتهاد زیرا که وقت خلافت او بعد از زمان حضرت امیر بوده +
بهر تقدیر با اجتهاد در محل خود واقع شده است اگر مخطلی است یک درجه است
و محق را دو درجه بلکه درجه +

لے برادر طریق اسلام درین موطن سکوت از ذکر مشاجرات اصحاب پیغمبر است
عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ پیغمبر فرموده است عَلَيْهِ السَّلَامُ وَآلِهِ
اَيَّاكُمْ وَمَا شَجَرَ بَيْنَ اَصْحَابِي و نیز فرموده اِذَا ذَكَرُوا اَصْحَابِي فَاَمْسِكُوا
و نیز فرموده عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الصَّلَاةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ و سلام الله في اصحابي الله الله
في اصحابي لا تتخذوهم غرضا - ازینجا مفهوم میشود که خطای ایشان
هم بر زبان نباید آورد و غیر از ذکر خیب ایشان نباید کرد +

هَذَا اِنَّمَا يَزِيدُ بِيَدِ رِوَاةٍ اِزْ زَمْرَةِ قَسَقَةٍ اِسْتِ تَوْقِفُ بِلَعْنَتِ بِنَا بِرِ اِصْل
مقرر اهل سنت است که شخصی عین اگر چه کافر باشد تجویر لعنت نه کرده اند مگر
آنکه بی یقین معلوم کنند که ختم او بر کفر بوده است کَا بِي لَهْبٍ لِحَمَّتِي وَاَمْرَانِي
نَهْ اَنَّا اَوْ شَا اِيَانِ لَعْنَتِ نِسْتِ اِنَّ اَلَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ اَللَّهَ وَرَسُوْلَهُ لَعَنَهُمُ
اَللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ +

بدانند که درین زمان چون اکثر مردم بجهت امامت امیر پیش داشته همواره
سخن از خلافت و مخالفت اصحاب کرام علیهم الرضوان نصب عین ساخته اند
و امور نامناسبه بجناب ایشان نسبت می کنند بضرورت شمه از آنچه معلوم و شست

در قید کتابت آورده بدوستان مرسل داشت - قَالَ عَلِيٌّ بِالصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ
 إِذَا ظَهَرَتِ الْفِتْنُ أَوْ قَالَ الْبِدْعُ وَسُبِّتِ أَصْحَابِي فَلْيُظْهِرِ الْعَالِمُ
 عِلْمَهُ مَنْ لَمْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ
 أَجْمَعِينَ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ لَهُ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا ۞

مکتوب ۲۵۹

بمخدوم زادگی خواجہ محمد سعید صدر ریافتہ - در شکرت منعم حقیقی جل شانہ
 بادرسال رسل علیہم الصلوٰۃ والسلام التسلیحات کہ از عظم نعمای الہی است جل شانہ
 اگر وجود شریف این بزرگواران نمیبود و مافا صغر فرمان ابو جود صانع تعالیٰ و
 وحدت او جل سلطانہ کہ دلالت مے نمودہ

و بیان عدلالت قدمائے فلاسفہ یونان کہ با وجود زیرکیہا بوجود صانع
 تعالیٰ شانہ نمتدنگشتند و جود کائنات را بدہر منسوب ساختند ۞

و بیان حکم شامق جبل ۞

و بیان مشرکان زمان فترتہ ۞

و بیان حکم اطفال مشرکان دار حرب ۞

و بیان بیدت انبیاء در زمین ہند ۞

و معلوم شدن بلاد او شان در این ملک بر حضرت ایشان ۞

اما حکم شامق جبل پس نزد ما ترید یہ "در اثبات وجود صانع تعالیٰ
 و تقدس وحدت او" عقل انسانی کافی است و اگر با وجود آں عایدہ منم باشد کافر و
 مخلد فی النار بود - گو کہ دعوت رسول او با و نرسیدہ باشد - و نزد اشعری مخلد
 فی الجنتہ باشد بعد از القولی بالوایسطہ بین الجنة و النار و قال سبحانک و تعالیٰ
 و ما کنتم معدن بین حیثی نبعتہم ہولاً ۞ و شیخ محی الدین ابن عربی گفتہ کہ

روز قیامت برای دعوت این قوم نبی مبعوث خواهد شد و باندازه انکار و قبول ایشان آن دعوت را حکم بد و زخ یا بہشت خواهد شد۔
 (حضرت ایشان تزیینت این اقوال مع مآلہا و مآ علیہا تحریر فرمودہ)
 مختار خود چنین مے نویسند کہ این جماعت نہ در بہشت مخلد خواهند بود و نہ در دوزخ بلکہ بعد از بعثت و احیائے اخروی ایشان را در مقام حساب دہشتہ و باندازه بحریمہ معذب معاتب ساخته و استیفائے حقوق نمودہ رنگ حیوانات غیر مکلف ایشان اسعد و مطلق و لاشئ محض خواهند شد۔
 و این معرفت غریبہ "بہ نظر کشفی" چون در محضر انبیائے کرام علیہم الصلوٰت و التسلیمات عرضہ نمودہ شد ہمہ تصدیق آن فرمودند و مقبول داشتند۔
 وَالْعِلْمُ عِنْدَهُ مُبْحَاثَةٌ وَتَعَالَى

و ہمین است حکم اطفال مشرکان در الحرب نزد حضرت ایشان چہ دخول بہشت منوط بایمان است یا صالت یا تبعیت اگر چہ تبعیت دار اسلام باشد چنانچہ مر اطفال اہل ذمہ راست کہ در بہشت خواهند بود و دخول در دوزخ و خلود در آن مر بوط بشرک است بعد ثبوت تکلیف و آن نیز در حق آنها مفقود است۔
 و ہمین است حکم در مشرکان زمان فترت رسل کہ دعوت پیغمبری با ایشان نرسیدہ است۔

اے فرزند این فقیر بہر چند ملاحظہ مے نماید و نظر را سیر میدہد ہیچ جا نھے یا بد کہ دعوت پیغمبر ما علیہ و علیٰ آلہ الصلوٰت و التسلیمات در انجا نرسیدہ باشد حتی کہ در یا جوج و ما جوج نیز کہ سد حائل دارند و در اہم سابقہ کہ ملاحظہ مے کند کم بقعہ مے یا بد کہ در انجا بعثت پیغمبری نشدہ باشد حتی در زمین ہند کہ ازین معاملہ دور مے نماید مے یا بد کہ از اہل ہند پیغمبران مبعوث شدہ اند و دعوت بصانع جل و علا فرمودہ اند۔

در بعضی از بلاد ہند محسوس ہے کہ وہ کہ از انوار انبیا علیہم الصلوٰۃ والسلام
 و ظلمات شرک در رنگ شعلہا فروختہ اند و اگر خواہد تعین آن بلاد ہند نماید
 میں بتدیکہ پیغمبر ہے است کہ ہیکس اور انگر ویدہ است و دعوت اور استبول
 نہ کردہ و پیغمبر ہے است دیگر کہ یکس بجے ایمان آوردہ است و دیگر ہے است
 کہ دو کس بجے گرویدہ اند و بعضے اسد کس ایمان آوردہ۔ زیادہ از سد کس در نظر
 نیامدہ کہ در ہند پیغمبری ایمان آوردہ باشند و تا چار کس امت بیک پیغمبر
 بوند۔ (شکر قال) ۵

اینجا کوتہ اندیش سوال کنند کہ اگر در زمین ہند انبیا معیوت می شدند بہر
 شریعت ایشان بلای رسید بلکہ آن خبر از بہت تو فرود اعی تو اتر منقول
 میگشت و اذ لکن فی لیس۔ زیرا کہ گوئیم دعوت اس پیغمبران عام نبود بلکہ
 مخصوص بود بیک قوم و بیکے بیامیک بلکہ تو اند بود کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ
 در قومی یا قریبہ شخصی بایں دولت مشرف ساختہ باشد و آن قوم یا قریبہ انکار
 او کردہ باشند و پچنین پیغمبرے دیگر معیوت شدہ باشد و اہل قریبہ
 تکذیب و نمودہ باشند و با او شان ہم مثل اول معاملہ شدہ باشد و آثار ہدایت
 قری و بلاد در زمین ہند بسیار است۔ خبر نبوت انبیائے معیوتہ وقتے ہمارسد

۱۔ گویم در ملک سندھ نیز قریب دو کرمی ضلع لاکانہ در این عصر از آثار قدیمہ یک قریب مندرسہ سنی بہ
 "موہن قدرہ" پیدا شدہ است کہ حکومت موجودہ بھارت کثیرہ ازمینہ آن از میان تو دہائے خاک
 اشیا کمال کاویدہ بر آوردہ است و از عجائب و زگارہست قدمت آن از سہ ہزار سال گذشتہ میشود و
 پائے تخت "موہن" نامی بادشاہ آن وقت بود کہ بشامت جمال ظالمانہ ہمہ خستہ شدہ رفتند و
 اشیای کمال از ان متباہ شد اکثر انسانم و تصادیر و تاشیل و پختہائی نحو تہ از اجہازند و عجایب آن تا
 مثل فلز سفالی و سنگی و مساجہا و تو تیم و علی وغیر ذلک بسیار برآمدہ است کہ بے حفاظت آن بنگلہ ہائے عالیہ
 طیار ساختہ ہر شہ پارہ در میان آئینہ باز نظام تمام نگاہ شدہ اند و مردان ذائقہ را ببیدہ سنی کہ از یورپ
 امر یکبارے شاہد آن سے آیند و اسال ہم رفتہ قناتشا نمودیم۔ و الحق کہ لائق دیدن است نہ قابل
 گفتن و شنیدن بھنیدہ کے ہوا نند دیدہ ۵

که جمیع کتیب ایشان گردیده باشند و قوتی پیدا کرده اند درین دعوت خیر از کجاست
منتشر شود و کفار و کفار یهود و منافقین آبا، خود را دروغی گردند تا نقل که
بود و نقل به که کند. دیگر آنکه الفاظ رسالت و نبوت و پیغمبری از لغات عرب
فارس بواسطه اتحاد دعوت پیغمبر با علییه و علی آک و علی جمیع الانبیاء اکملین
الصلوات و تسلیمات درین یار آمده و این الفاظ در لغت نهند نبوده تا انبیاء
مبعوث هندی یا رسول یا پیغمبر گویند.

و نیز اگر انبیاء در هند مبعوث نشده باشند باید حکم اینها حکم شاهن قبیل
بوده باشد که با وجود قرد و دعوتی الوهیت بدوزخ ندر آید و عذاب نخله
ایشان انباشد و هذا امثالاً یترتیبیه العقل السلیم و لایساعده
الکشف الطبیعی فاننا نشاهد بعض مرده قهرم فی وسط الحیثم
وهو مبهمانه و تقالی اعلم بحقیقه الحال.

مکتوب ۲۶۶

که طویل ترین مکتوب است از مکاتیب شریفیه و تقریباً در دو جزو واقع
شدن خدمت پیر نادله عالی تیار اعنی خواجه عبداللہ و خواجه عبداللہ
در بیان مسائل اعتقادیه اهل سنت و جماعت و تائید آن بدلائل عقلیه و نقلیه
و رد فلاسفه و ملاحده و زنادق و متمزله و غیر ایشان که پراه ضلالت رفته اند.
و در میان بعضی مسائل فقهیه که نیاز تعلق دارند و بیان کمالات طرفیه نقش بند
و التزام ایشان سنت او در بیان متع از استماع غنا و متع از حضور مجلس خاصان
و مایه نامب ذلک.

و چون که این مکتوب مشتمل است بر ذکر شواهد و دلائل تحقیق مسائل عقایدیه
بآیات و احادیث و تردیدها و سب باطله ادله عقلیه و نقلیه و ایضاً حق کشف

صیححه و علوم عزیزه خود کرده اند چرا که حضرت ایشان در علوم کلامیه پایه اجتهاد و شائعه علیحدّه دارند چنانچه در واقع با این بشارت نیز مبشر شده اند اما از جهت اختصار انکشاف مسائل نمودیم و دلائل و شواهد را باصل حواله کردیم مگر آنکه ضرورت داعی شد یا ایراد بعضی نکات لطیفه و فوائد شریفه مناسب دانستیم و مسائل نماز و نصیحت اهر یک بجائے خود ذکر کردیم. کما قرینا فی هذا الکتاب (مخفی نماید که این هر دو حضرت پیرادگان حضرت ایشان فرزندان خواجّه محمد باقی اند. و حضرت ایشان در اول مکتوب تقریباً در یک صفحہ خیلے خلاص و ارادت مندی بجناب ایشان اظهار فرموده اند و احسانهای والد بزرگوار ایشان شمرده اند. و این همه کمالات و درجات عالیّه خود را به یمن توجّه شریف ایشان وابسته داشته اند. و معنای نوسید هر گاه این طور دولتی رفیع القدر از حضرت ایشان باین فقیر رسیده باشد اگر مدت اعمربسر خود را پائمال قدم خدمت عتبه علیّه شما کرده باشد هیچ ند کرده باشد بعد از آن ذکر مرید شدن این هر دو حضرت در ایام طفلی از حضرت ایشان کرده اند و آن اقوی است باین الفاظ یاد دایند اند :

سده مرتبه این فقیر بدولت عتبه بوسی حضرت ایشان (یعنی پیر بزرگوار خود) مشرف گشت در مرتبه خیر فقیر را فرمودند که ضعف بدن بر من غالب شده است امید حیات کم مانده از احوال طفلان خبر دار خواهی بود در حضور خود شمس را طلبیدند و شما در حجره مضامین بودید و بفقیر امر کردند که بایشان توجّه کنی با من ایشان در حضور ایشان بشما توجّه کرده شد. بعد یک قطبها اثر آن توجّه نیز ظاهر شد. بعد از آن فرمودند که حضرت والدات ایشان را نیز غائبانه توجّه کنی حسب الامر غائبانه توجّه نموده آمد امید است که به برکت حضور ایشان آن توجّه مشتمل نتایج باشد. (و ذکر این قصه گویا اشاره است بفرض ادائے خود

و استحقاق خود برائے نصیحت و ہدایت کردن او شان تنبیہ است بر پندیرفتن
و وجوب عمل کردن بر آں

الحال چند فقرہ بطریق نصیحت نوشتہ می آید بگوش ہوش استماع
خواہند فرمود۔ فرض نخستین بر عقل تصحیح عقائد است بموجب آرائے صائبہ
اہل سنت و جماعت شکر اللہ تعالیٰ علیہم کہ فرقہ ناجیہ اند بعضے از
مسائل اعتقادیہ کہ در آں نوع از خواب و بیان آں می نماید

باید دانست کہ اللہ تعالیٰ بذات مقدس خود موجود است و اشیا
یا ایجاد او تعالیٰ موجود اند او سبحانہ و تعالیٰ یگانہ است ہم در ذات و ہم
در صفات و ہم در افعال و هیچ کس را در هیچ امرے با او تعالیٰ فی حقیقت
شریکے نیست چه صفت و وجود و چه غیر آں (از علم و قدرت و ارادہ و سمع
و بصر و کلام) مشارکت آہی و مناسبت لفظی از مبحث خارج است۔
صفات و افعال او تعالیٰ در رنگ ذات او سبحانہ بے چُون و بیچگونہ اند
و صفات و افعال ممکنات هیچ مناسب ندارند الخ

او تعالیٰ در هیچ چیز حلول نہ کند و هیچ چیز در وے حال نبود۔ اما او تعالیٰ
محیط اشیا بود و قرب معیت با او شان دارد اما آن احاطہ و قرب معیت
کہ در خور فہم قاصر ما باشد کہ آن شایان جناب قدس و نیت تعالیٰ شائے
و آنچه بگشت و شہود معلوم کنند از آں نیز منزہ است چه ممکن از حقیقت
ذات و صفات تعالیٰ جز جہل و حیرت نصیب نیست ایمان بعبود باید آورد
و ہر چه کشوف و مشہود گرد و تحت لاف نفی باید ساخت۔ پس ایمان آریم کہ او
تعالیٰ محیط اشیا است و قریب است با ایشان و با ایشان است اما معنی
احاطہ و قرب معیت او را تعالیٰ شائے ندانیم کہ چیست۔ احاطہ و قرب علمی
گفتن از تاویلات متشابہ است و ما قائل بتاویل آں نیستیم و او تعالیٰ هیچ چیز

متحد نہ شود و همچنین هیچ چیز با او سبحانه نیز متحد نہ گردد و
 و تغییر و تبدل ابدات و صفات و افعال او تعالیٰ راہ نیست و او تعالیٰ
 غنی مطلق است ہم در ذات و ہم در صفات و ہم در افعال و در هیچ امری هیچ
 چیز محتاج نہ چنانچہ در وجود محتاج نیست در طور نیز محتاج نہ مقصود از
 آفرینش خلأئی حصول کمالات است مرا ایشان را تہ کمالے کہ عائد بجناب قدس
 او تعالیٰ باشد کہ میرہ و ما خلقک الجن و الا نزل الی بعدون اعی
 لیعرفون مؤید این معنی است و آنچه در حدیث قدسی واقع شدہ فخلقک
 الخلق لا یعرفک بہ مراد از ان نیز معرفت ایشان است نہ آنکہ من معروف
 شوم و بتوسط معرفت ایشان کمالے حاصل نمایم تعالیٰ اللہ عن ذلک
 علو اکبراً

از جمیع صفات نقص و سہات حدود منزه و متبر است جسم و جسمانی
 نیست و مکانی و زمانی نہ از انجملہ مہشت صفات کمال در حقے موجود اند
 بوجود زائد بر وجود ذات تعالیٰ و تقدس و آن صفات حیات و علم و قدرت
 و ارادہ و شمع و بصیر و کلام و تکوین است این صفات در خارج موجودند
 نہ آنکہ در علم موجودند بوجود زائد از ذات و در خارج نفس است اند
 تعالیٰ و تقدس چنانچہ بعض از صوفیہ وجودیہ گمان برده اند و گفته اند
 از حقے تنقل بہ غیر سہند صفات
 با ذات تو از حقے تحقیق ہر سہ عین

و او تعالیٰ قدیم و ازلی است و غیر اورا قدم و ازلیت ثابت نہ بود و جمیع
 طبقتین برین حکم اجماع فرمودہ اند و ہر کس کہ بقدم و ازلیت غیر حق جل و علا
 قائل گشتہ است تکفیر او نمودہ اند (چنانچہ بعضی فلاسفہ یونان از اہل اسلام
 بقدم عقول و نفوس یا قدم ہیولے و صوت و غیرہ قائل شدہ اند)

وادولعائے قادر مختار است از شائبہ ایجاد و منطقتہ اعظم از منترہ و میر است
 ممکنات با شریک چہ جو اہر و چہ اعراض و چہ جسام و چہ عقول و چہ نفوس چہ افلاک
 و چہ عناصر نمکستند یا ایجاد قادر مختار اند کہ از کتم عدم اینہار اوجود آوردہ است
 و چنانچہ اینہار و وجود باو و تعالیٰ محتاج اند در بقا نیز باو سبحانہ و تعالیٰ
 محتاج اند۔ وجود اسباب و ساقطی را و پوش فعل خود ساخته است و حکمت ا
 رقیب قدرت گردانیدہ لابلکہ اسباب ادلائل ثبوت فعل خود کردہ و حکمت ا
 وسیلہ وجود قدرت فرمودہ زیر اگر ارباب فطانت میدانند کہ اسباب
 وسائل در وجود و بقا باو سبحانہ و تعالیٰ محتاج اند و فی الحقیقت جماد محضند
 چگونہ در دیگرے کہ مثل انہا است تاثیر کنند و احداث و اختراع آن نماید بلکہ
 در انے انہا قادرے است مطلق کہ ایجاد آن می فرماید و کمالات لائقہ اورا
 عطا مے نماید و تاثیر اسباب نیز موقوف بر شیت او است روا است کہ
 حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ در بعضے اوقات در اسباب تاثیر خلق مایند
 تا مؤثر افتد و در بعضے اوقات نمکنند چنانچہ این معنی را مشاہدہ مے نمائند در
 اسباب تاثیر عسادیہ کہ گاہے سبب بر آن مترتب میشود و گاہے نہ مطلق
 نفی تاثیر نباید کردہ تاثیر بایگفت و آن تاثیر را در رنگ جود آن سبب ایجاد
 حضرت سبحانہ و تعالیٰ باید دانست۔ ازیں بیان لاشخ گشت کہ توسط اسباب
 متافی توکل نیست چنانچہ ناقصان گمان بردہ اند بلکہ در توسط اسباب کمال
 توکل است ۔

وادولعائے مہرہ غیر و شہر است و خالق این ہر دو اما از خیر رضی است
 و از شر رضی نہ۔ این فرقے است دقیق در میان ارادہ و رضا کہ حضرت حق سبحانہ
 و تعالیٰ اہل سنت را با آن فرق متد ساخته و ساثر فرق بواسطہ عدم ہتدایں
 فرق در ضلالت ماندہ اند (ارادہ چیزے دیگر است و رضا چیزے دیگر) و کلا میرضی

لغزادہ الکفر +

حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ عباد را قدرت ارادہ دادہ است کہ با اختیار خود کسب افعال نماید خلق افعال بحضرت حق سبحانہ و تعالیٰ منسوب است و کبریا ایش عادت اللہ سبحانہ و تعالیٰ بریں جاری شدہ است کہ بعد از قصد عبد مفضل خود را خلق حق سبحانہ و تعالیٰ با آن فعل متعلق می شود و چون فعل عبد بقصد اختیار او صدور می یابد پس ناچار متعلق مدح و ذم و ثواب و عقاب بودہ و حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ را مومنان در آخرت در بہشت خواہند دید بے بہت و بے کیفیت بے شبہ و بے مثال

يُرَاكُمُ الْمَوْمِنُونَ بِعَبْدِكُمْ كَيْفَ
قَادِرًا لَّكَ وَضَرْبٍ مِنْ مِثَالِ

بعثت انبیا علیہم الصلوٰت و التسلیمات رحمت عالمیان است اگر توسط وجود این بزرگواران نمی بود ما گمراہان اہل معرفت ذات و صفات اجبالی وجود تعالیٰ و تقدس کہ دلالت می فرمودہ و مرضیات مولائے ما را جل شانہ از عدم نصیبتا او سبحانہ و تعالیٰ کہ تمیز می نمود عقول ناقصہ ما بے تأیید نورد دعوت ایشان ازین معنی معزول است و انہما نام تمام ما بے تقلید این بزرگواران درین سالہ مخذول +

آنچہ این بزرگواران علیہم الصلوٰت و التسلیمات با اعلام حق جل جلالہ اخبار نموده و بیان حکام فرمودہ اند ہمہ صادق اند و مطابق واقع - در حکام اجتهاد یہ این بزرگواران علیہم الصلوٰت و التسلیمات ہر چند خطا تجویز نموده اند - اما تقصیر بر خطا در حق ایشان مجوز نہ شدہ است تا اندوگفتہ اند زود ایشان ابان خطا قنہ سازند و تدارک آن بجا بفرمایند - فَلَا اعْتَدَا بِذَلِكَ الْخَطَا +

عذاب قبر مکاران را و بعضی از عاصیان اہل ایمان احق است نمبر صادق

علیہ و علیٰ آلہ و سلم است و تسلیحات از ان خبر داده و سوال منکیر و کبیر مومنان را
 در قبر نیز حق است قبر برزخ است در میان دنیا و آخرت عذاب و نیز بیگ
 و جرمنا سببیت یعذاب نبوی دارد که انقطاع پذیر است و بوجه دیگر مناسبت
 یعذاب انزوی که فی الحقیقت از عذابهاست آخرت است و همچنین احتیاج
 نیز هر دو است دارد سعادت مند کسی است که از زلات و معاصی او بحال کرم
 و رافت درگذرند و هلاک مواخذہ نفرمایند و اگر در مقام مواخذہ آیند از کمال
 رحمت کفالت گنایان او را آلام و محن نبوی سازند و اگر بقیہ مانده باشد
 بضعف قبر و محنتهاست که در آن موطن مقرر ساخته اند کفارت کنند تا پاک پاکیز
 بمحشر معوث گردد و هر کرا چنین نکند و مواخذہ او با آخرت اندازند - عین
 عدل است - اما اولی برکنار گاران و شمراران و

روز قیامت حق است و در آن روز سموات و کواکب ارض و جبال و بحار
 و حیوان نبات و معاون همه معدوم و ناپدید خواهند گشت - آسمانها منشق گردند
 و ستارها انتشار پیدا کنند و بریزند و زمین و کوهها هباء منثور شوند و ایس
 اعدام و اذنا بفتح او را تعلق دارد و بفتح ثانیہ از قبیل بر انگیزند
 و بحشر روند و

بهشت و دوزخ موجودند بعد از محاسبه روز قیامت گروهی را
 به بهشت خواهند فرستاد و گروهی دیگر را بدوزخ و ثواب و عقاب نینهادی
 است که انقطاع ندارد و کما و مدت به انحصار و نچنانچه بعض گمان کرده اند که
 عذاب نارابدی نباشد کما قال بیہ صنا الفصوص و

بلکه بدی خدا اند جل لطانہ که از معاصی معصوم اند و از خطا و
 نسیان محفوظ از خوردن آتش میدان پاک اند و از زن شوئی منزله اند و میرا
 و تذکر ضمائر و قرآن مجید در حق ایشان باعتبار شرف صنف مذکور است از

صنعت نساکما اذکره سبحانه و تعالی تذکیر الصهارثی حق نفسه تعالی
 و حضرت حق سبحانه و تعالی بعضی از ایشان ابرسالت برگزیده است چنانچه
 بعضی از انسان را نیز باین دولت مشرف ساخته

جمهور علمائے حق بر آنند که خواص بشر فضل ندادند از خواص ملک مگر امام غزالی
 و امام الحرمین و صاحب فتوحات با تفصیلت خواص ملک از خواص بشر قائل اند
 و آنچه برین فقیر نظر ساخته اند آنستکه ولایت ملک متصل است از طایب نبی
 علیهم الصلوات و تسلیمات اما در جبر تبوت و رسالت مرتبه است مرتبه ای که ملک
 بان رسیده است و آن درج از راه عنص خاک آمده که مخصوص به بشر است و
 نیز کمالات ولایت نسبت به کمالات نبوت هیچ اعتدائی نیست کاش حکیم
 قطره داشته نسبت بدریای محیطه

باید دانست در هر مسئله از مسائل که علماء و صوفی در آن اختلاف دارند چون
 نیک ملاحظه نماید حق بجانب علمائے باید چرا که نظر علماء بواسطه متابعت
 انبیاء علیهم الصلوات و تسلیمات کمالات نبوت و علیم آن نفوذ کرده است و
 نظر صوفیة مقصور بر کمالات و ولایت و معارف آن است پس ناچار علمائے که
 از مشکوٰۃ نبوت اخذ نموده شود و احضوب و حق خواهد بود از آنچه از مرتبه ولایت
 ماخوذ شود

ایمان عبارت از تصدیق قلبی است با آنچه از دین بطریق ضرورت تو
 بکار رسیده است - و اقرار لسانی نیز رکن ایمان گفته اند که احتمال سقوط دارد و علمات
 این تصدیق تبریست از کفر و بیزاری از کافری و آنچه در کافری است از خصائص
 و لوازم آن همچون بستن زنار و مثل آن و اگر عیاذ بالله سبحانه و تعالی بود
 این تصدیق تبری از کفر نماید مصدق و بنین است که بدایع ارتداد است
 و فی حقیقت حکم او حکم منافق است و تبری عبارت از دشمنی است با دشمنان

حق جل و علا آں دشمنی خواہ بقلب بود اگر خورے از ضرر ایشان آشنہ باشد خود
 بقلب قالب میزد و در وقت عدم آن خودت کریمه یا ایھما اللبیبی جلاھد الکفار
 و المذنبین و انما اظ علیھم شاہد این معنی است و بیج عمل در نظر این فقیر
 از برائے حصول رضائے حق جل و علا برابر این تبری نیست چرا کہ حضرت حق
 سبحانہ و تعالیٰ را با کفر و کفری عداوت ذاتی است و خلو و نار جزائے این
 عمل شنیع است اما دیگر اعمال سیدہ عداوت و غضب با آنها ذاتی نیست اگر
 غضب است بصفای نسیب است و اگر عقاب است بآفعال راجع -
 لهذا خلو و نار جزائے این سیئات گشتہ بلکہ مغفرت ایشان را منوط بمشیت
 خود داشته *

فائدہ جلیلہ

عذاب ابدی دوزخ جزائے کفر است و بس اگر پسند شخصی با وجود
 ایمان رسوم کفر بجائے آرد و علما حکم بکفر او می کنند و او را از اہل ارتداد
 مے شمرد چنانچہ اکثر مسلمانان ہند باین بلا مبتلا اند تحقیق این مثل نزدیک
 تو چیست گویم کہ اگر کافر محض است عذاب غلہ نصیب دست عیاذاً باللہ
 سبحانہ منہ و اگر با وجود ایمان مرسم کفر ذرہ از ایمان نیز دارد بعد از آن دوزخ
 مبتلا خواہد شد اما یہ برکت آں ذرہ ایمان امید است کہ از خلو و عذاب خلاص شود
 و از گرفتاری دائمی نجات یابد چنانچہ در اخبار صحاح آمدہ است کہ کسی کہ جو
 در دل او مقدار ذرہ از ایمان بود از دوزخ اورا بیرون خواہند آورد -
 پس مسلمانی کہ با وجود ایمان رسوم اہل کفر مے نماید و توظیم ایام ایشان مے کند
 بر جنازہ اینہا نماز یابد کرد و بکفار محقق نباید ساخت کما هو العمل لیوم *

(د احوال اطفال مشرکین و شاہقان جبل و مشرکان زمان فترت در مکتوب

کتاب عقاب اہل سنت و جہت

و در زیادتی و نقصان ایمان علماء را اختلاف است! امام عظیم کوفی رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ فرماید: **الْإِيمَانُ لَا يَزِيدُ وَلَا يَنْقُصُ** و امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ
 فرماید کہ **يَزِيدُ وَيَنْقُصُ** و شک نیست کہ ایمان عبارت از تصدیق و یقین
 قلبی است کہ زیادتی و نقصان او را نخواهند گنجائش نیست مگر آنکہ اعمال مسالحتہ
 انجلائے آن یقین مے فرماید و اعمال غیر صالحہ آن یقین اکمدر مے سازد پس
 زیادتی و نقصان باعتبار انجلائے آن یقین ثابت شدہ در نفس آن یقین مثلاً
 دو آئینہ کہ در انجلا و نورانیت زیادت و نقصان تفاوت دارند و برابرند
 اند شخصے گوید کہ این آئینہ کہ انجلا زیادہ دارد زیادہ است از آئینہ دیگر
 ہم صحیح است و دیگرے گوید ہر دو آئینہ برابرند تفاوت در انجلا و نمایندگی
 است ہم صحیح است بلکہ نظر شخص ثانی صائب است کہ بحقیقت شے نافذ
 شدہ و نظر شخص اول مقصور بر ظاہر است و از صفت بذات زرفتہ فادفع
 الاختلاف بین الاقوال - و همچنین ایمان ابی بکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ
 در وزن زیادہ از ایمان است است باعتبار انجلا و نورانیت باید داشت و
 زیادتی را راجع بصفات کاملہ باید ساخت - منے یعنی کہ انبیا علیہم الصلوٰت و
 التسلیات با عامہ و نفس انسانیت برابرند و در حقیقت ات متحد تفضل باعتبار
 صفات کاملہ است آنکہ صفات کاملہ ندارد گویا ازین نوع خارج است و
 با وجود این تفاوت توان گفت کہ انسانیت قابل زیادتی و نقصان است
 و نیز امام عظیم گوید **إِنَّمَا مَوْجِبُ حَقِّهِ إِيْمَانُ شَافِعِي** گوید **إِنَّمَا مَوْجِبُ حَقِّهِ**
إِنشَاءُ اللَّهِ تَعَالَى فِي حَقِّهِ تَأْيِيدُ نَزَاعِ هِمِ لَفْظِي است مذہب اول باعتبار
 ایمان حال است و مذہب ثانی باعتبار مال - اما تخاصی از صوت است ثنا
 اولے و ثانوی است کما لا یخفى علی المنصفین
 و کلمات اولیائی است - معجزہ نبی مقرون بدعوائی نبوت است کہ است

ولی ازین دعوائے عالی بلکہ مقرون است باعتراف متابعت آن نبی فَلَآ اِشْتِبَاهَ
بَيْنَ الْمُعْجِزَةِ وَالْكَوَامَةِ كَمَا نَرَعَهُمُ الْمُنْكَرُونَ

و ترتیب افضلیت در میان خلفائے راشدین بترتیب خلافت است
اما افضلیت شیخین پس باجماع صحابہ تا بعین ثابت شده است (چنانچه بریں
مدعی دلائل و اقوال علماء نقل کرده اند) و اما تفصیل عثمان بر علی رضی اللہ تعالیٰ
عنہما پس اکثر علمائے اہل سنت بر آن اند کہ فضل بعد از شیخین عثمان است
پس علی و مذہب ائمہ اربعہ مجتہدین نیز ہمین است

باجماع افضلیت شیخین یقینی است و افضلیت حضرت عثمان ظنی و احوط
آن است کہ منکر افضلیت حضرت عثمان ابداً منکر افضلیت شیخین اینتر حکم بکفر
زکنیم بلکہ مبتدع و عمال و انیمچه علماء را در تکفیر او اختلاف است و قطعیت
این اجتماع قیل و قال

و آنچه در میان صحابہ از منازعات و مشاجرات گذشته ہمہ برابر محامل
نیک صرف باید کرد و از ہوا و تعصب دور باید داشت و شک نیست کہ
خطائی اجتہادی از ملامت دور است و از طعن و تشنیع مرفوع مراعات
حقوق صحبت خیر البشرا علیہ و علی الد الصلوات و التسلیمات نیک ملحوظ
داشتہ جمیع صحاب کرام را بہ نیکی یاد باید کرد و بدوستی پیغمبر علیہ علیہ
الصلوات و التسلیمات ایشان ادوست باید داشت قَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ
الصلوة والسلام من احبهم فاحببني واحبهم ومن ابغضهم فابغضني
ابغضهم الخ

و تحقیق این مجوش در مکتوب ۲۵۱ کہ بنوا جہ محمد شریف صد دریافتہ
تفصیل ذکر شدہ است اگر خلفائے مانده باشد بآن رجوع باید کرد

مکتوب ۲۸۶

بمولانا امان اللہ صد ریافتہ

دو این مکتوب اور سہ حصہ انتخاب نمودہ ہر حصہ در محل خود ذکر کئے گئے
 بدانکہ از جمہ ضروریات طریق مسالک اعتقاد صحیح است برنجیکہ علمائے
 اہل سنت آن از کتاب سنت و آثار سلف استنباط فرمودہ اند و معمول داشتن
 معانی کتاب سنت بر معانی کہ جمہور علمائے حق از ان فہمیدہ اند نیز ضروری است
 و اگر بالفرض خلاف آن معانی مفہومہ اکابر بکشف و الہام امرے دیگر ظاہر شود
 آن اعتبار نباید کرد و از ان استعاذہ باید نمود و معانی مفہومہ او شان را
 مصداق کشف خود باید ساخت و محکم الہام خود را بر آن نباید داشت
 زیرا کہ علمائے حق آن معانی را از تتبع آثار صحابہ و سلف صالحین
 رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین اخذ کردہ اند و از انوار نجوم ہدایت شان
 اقتباس نمودہ۔ لہذا نجات ایدی مخصوص ایشان گشت و فلاح سردی
 نصیب ایشان آمد چہ سندی ایشان تقلید انبیا است علیہم الصلوٰۃ و التسلیمات
 کہ بوحی قطعی فریاد اند و از خطا و غلط مصنون و کشف و الہام اولیا بر تقدیر
 مخالفت با حکام ثابتہ بوحی خطا و غلط است پس کشف خود را بر قول
 علما مقدم داشتن فی بحقیقت مقدم داشتن است برا حکام قطعیدہ مترکہ
 ذہوعین الضلالۃ و محض الخسارۃ

مکتوب ۲۸۹

بمولانا بدرالدین صد ریافتہ در مسئلہ قضا و قدر

دو این مکتوب رسالہ مستقلا است در تحقیق مسئلہ قضا و قدر موافق مذہب

اہل سنت و جماعت و تردید مذہب سنیہ و جہر یہ بدلائل عقیدہ و تقابہ و زبان عربی
تحریر شدہ اشارہ بانکہ درین سئلہ گفتگو کردن مخصوص است باہل علم کہ حیا مع
مغفول و مقبول باشد آنہم برائے قامت حجت بر خصم و دفع شبهات اہل ہوا
اما عوام الناس امتنع است از حجت و مباحثہ درین باب و تو غل کردن رکشت
اسرار اینچنین مسائل دقیقہ

خلا عن ذلک اینکہ صراط مستقیم و مذہب صحیح علمائے اہل سنت و جماعت
درین سئلہ آن است کہ امام عظیم کوفی رضی اللہ تعالیٰ عنہ روئے از حضرت
امام جعفر صادق علیہ السلام ابانہ الذکر الام القلوب والسلامہ رسید گفت
فرزند رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم آیا تفویض نموده است حق تعالیٰ کار را بہ بندگان
خود آنحضرت فرمودند کہ نے خداے تعالیٰ بزرگتر است ازینکہ ربوبیت
خود را بہ بندگان خود تسلیم نماید پس گفت ابوحنیفہ آیا مجبور ساخته است
ایشان را بر کار با - فرمود حق تعالیٰ عادل تر است ازینکہ مجبور سازد بندگان
خود را بر این کار با و پسر عذاب کند او شان را - ابوحنیفہ گفت پس چہ گویند
است حقیقت این حاملہ کہ نہ اختیار داده است و نہ مجبور ساخته است حضرت
امام فرمودند کار در میان تفویض و جبر است نہ بکلیہ حیر است و نہ بکلیہ تفویض
نہ اگر اہ است و نہ تسلیط

ازینجا اہل سنت و جماعت میگویند کہ افعال اختیار بہ بندگان داخل نہ
تحت قدرت حق تعالیٰ باعتبار خلق و ایجاد و تحت قدرت بندگان بر وجه
دیگر از تعلق کہ تعبیر از آن با کتساب کردہ می شود پس حرکت بندہ را "مشلا"
نسبت بقدرت حق تعالیٰ خلق و ایجاد گویند و نسبت بفعل بندہ کہ "کتاب"
و ہم اہل سنت و جماعت ایگان آورده اند بر آنکہ تقدیر ہرگز نہ باشد از
خیر و شر و دفع و ضرر ہمہ از جانب حق است چہ مراد از تقدیر ایجاد و احدث

است و لا شک که بغیر او سبحانه و تعالی دیگر پیدا کنند و خالق نیست اما معتزله
 و قدریه پس انکار کرده اند قضا و قدر را و گمان کرده اند که افعال عباد فقط بقدرت
 و اختیار بنده بوجود می آیند چرا که اگر او سبحانه و تعالی قضا می کرد بدی اوست
 عذاب کشی بر او هر آینه این جور و ستم می شدی از او سبحانه و تعالی
 عن ذلک علواً کبیراً - و این قول از غایت جهل و سفاکت عقل ایشان است
 چرا قضا و قدر حق سبحانه و تعالی قدرت و اختیار از بنده سلب نمی کند -
 بلکه می تعالی تقدیر کرده است که این فعل بنده با اختیار خود خواهد کرد یا
 نخواهد کرد - و این تقدیر مافی اختیار او نیست بلکه محقق اختیار او است -
 و شاهد قضا و قدر تجربه و مشاهده روزمره است که انسان بقدرت و اختیار
 خود هیچ کرده نمی تواند و الا هیچکس خود را با اختیار خود خوار و بیمار و زار و زرا
 نمی داشت پس از قضا و قدر چگونه انکار کرده شود

ما کمل ما یتقنی المسرور یدرکه

بحرعی لریاح بعالم تستحق السفن

و چنانچه قدریه می گویند؛ اگر بنده را فاعل مختار بالاستقلال گفته شود
 بر لایحق سبحانه و تعالی شرکائی بے حساب و بے شمار پیدا خواهد شد
 از اینجا است که علمای ما و اهل النهر گفته اند که مجوس از قدریه بهتر اند چرا آنها
 یک شریک ثابت می کنند و اینها شرکائی بسیاره

اما جبریه پس می گویند که بنده را نه فعل است و نه قدرت و نه اراده
 نه اختیار حرکات او همه مثل حرکات جمادات مثل حرکت درختی که بجز یک
 باو متحرک باشد افعال همه از حق سبحانه است و بنده در افعال خود مجبور و نرود
 ایشان بر فعل خیر ثواب است و بر فعل شر عقاب تنصیصت نزد ایشان مقرر
 نیست و عاصی معاقب نمی آید؛ این قول ایشان بیداهت عقل فاسد باطل است

کلام که آن ابرو کشند متوانند بر سر خود بردارند بلکه بر کارهای سهل و آسان که تحت قدرت و استطاعت او شان باشد مثلاً نماز و روزه امر فرموده و هم در آن حکام بر اے حد و ران و بیماریان تخفیف کلی ارزانی داشته که اما لایخفی علی المناظر فی الاحکام الشرعیه، و اگر تکلیف است از جهت ظلمات نفسانیه و کدورتها طبیعیه است که ناشی از نفسانیه است و شریعت بر اے دفع و رفع آل آمده است نه بر اے تائید و تقویت آن *

باقی اقوال صوفیه که مطابق احکام شرعیه نباشد هیچ اعتبار ندارد تا بحقیقت و تقلید چه رسد بآنکه صوفیه مستقیم الاحوال از شریعت هیچ گونه تجسوس و نمائی کنند. لافی الاحوال و لافی الاعمال و لافی الاقوال و لافی العلوم و لافی المعارف اما آنچه از غلبه حال و سار وقت اگر چیزی گفته باشند آنها را معذور داشته کلام او شان اتاویل باید کرد نه تقلید *

مکتوب ۲۹۶ و مکتوب ۲۹۷

هر دو در سائل مبطلت صفات حق جل و علا و نفی تعدد و تعلق آن بایشیا و تحقیق معانی احاطت و سر بیان موافق عقائد صحیح اهل سنت باجماعت تحریر یافته اند *

از اینجا و فترتانی از مکتوبات سیرت شروع

مکتوب ۲۹۸

بملا محمد عارف غفنی صدر یافته. در بیان فضائل کاتبه سید آنچه هر چه مقبول و مشهور شود آن همه در تحت لافی باید کرد چه ایمان بالغیب در دن باید

بالتمام والکمال +

قَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى الصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ أَفْضَلُ مِنَ الدُّنْيَا كُلِّهَا إِلَّا اللَّهَ -
وَقَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِلصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ وَالْحَيَّةُ حَاكِيًا عَنِ اللَّهِ بِسُحْبَانِهِ كَوَانَتْ
السَّمَوَاتِ السَّبْعَ وَعَامِرُهُنَّ غَيْرِي وَالْأَرْضَيْنِ السَّبْعَ وَهَيْهَاتُ فِي لَفْظَةٍ
وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي لَفْظَةٍ لَمَّا لَتَّ بِحَسْبِ لَوْلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ +

چرا افضل نباشد و راجح نیاید که یک کلمه آن نفی جمیع ماسوائے سینا بد چه سموات
و چه ارضین و چه عرش و چه کرسی و چه لوح و چه قلم و چه عالم و چه آدم و کلید دیگر
اں اثبات مجود بحق فرماید بجز بَرُهَانُهُ که فالق سلوات و ارضین است آسمان
حق صل و علا هر چه هست از آفاق و انفس بہہ بدخ چونی و چندی متسلم است
پس ناچار هر چه در مریائے آفاق و انفس متجلی شود بطریق اولیٰ چند چون
خواهد بود که شایان نفی است پس معلوم و موموم و مشرود و محسوس ہمنہ سجونی
و چگونگی متصف است و بعیب حدوث و امکان مینوب پس ہر چه بر ما
متجلی و مکتوف و مشہود و دہمہ غیر حق است سبحانہ او و تعالیٰ و راء الورا
است حضرت خلیل علی بنینا و علیہ السلوٰۃ و السلام می فرماید اَتَعْبُدُونَ
مَا تَخْتَرُونَ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ - منحوت ما خواہ بدست تراشید
باشیم خواہ بعقل و ہم ہم مخلوق حق اند سبحانہ و شایان عبادت نہ - پس
ایمان با پچنین خدائے بیچگون و بیچگون جل شانہ میسر نشود مگر بطریق غیب
چرا ایمان شہود ایمان بہ و نیست تعالیٰ شانہ بلکہ آن ایمان است بمنحوت خود
کہ از مخاوفات اوست سبحانہ و تعالیٰ و تشریک است ایمان غیر را ایمان
او تعالیٰ بلکہ ایمان بغیر است و بس اعاذ باللہ سبحانہ و تعالیٰ ص ۵۰

ایمان بغیب کہ عامہ مؤمنان را حاصل است از حیطہ و ہم خارج نیست -
چہ و راء الورا نزد عوام در جانب بعد است کہ جولا نگاه و ہم است و راء الورا

تزوایں بزرگان یعنی انبیاء کرام و تابعین کمال ایشان علیہم السلام اور
جانب قرب است کہ وہم را در اینجا مجال نیست تا زمانے کہ دنیا برپاست و
بحیات دنیا زندہ است از ایمان غیب چارہ ندارد و چون نشاء آخرت پر تو
اندازد۔ ایمان شہودی مقبول بود و از عدت جعل و سخت مبر باشد۔

در مکتوب یازدهم از دست ثانی مے نویسد آگاہ باش
کہ طور فوق العرش درو ستم نیست از کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ فوق العرش
مستقر بود و مکان جہت او را ثابت باشد تعالیٰ عن ذلک و کما لا یلیق
بجہاب قدسہ تعالیٰ ظهور عنوت زید در مراتب ستم استقر از زیدیت در مراتب هر چند
ببخرداں و تو ہم افتند و الله للمثل الا علیٰ مؤمنان در آخرت حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ
در بہشت خواہند دید یا آنکہ بہشت و غیر بہشت نسبت بحضرت حق سبحانہ و تعالیٰ برابر
و ہر مخلوق مے اند تعالیٰ و سبحی کہ بگوہ طور واقع شدہ بود و شائبہ از حاکمیت
و محلیت نہ داشت غایب ما فی الباب بعضہ محال قابلیت طور وارند بعضی
مرآت قابلیت ظهور صورت دارد و فعل ستور را این قابلیت نیست با آنکہ ہر
از آہن اند۔ پس تفاوت در نظر است نہ در ظاہر و نسبت ظاہر بہہم نظر ہر برابر
و ہچنین الفاظی کہ موہم کلیت و جزئیت باشند و یا حالت و محلیت
از ان مفہوم گردد ہم از ظاہر مصروف اند و شایان جناب قدس او تعالیٰ
نیستند از تنگی عبارت از کتاب این الفاظ نمودہ مے آید

این قاعدہ یاد دار کا خوب اگر خداست
نے جزو نہ کل نہ ظرف و نہ مفروض است

مکتوب ۶

بخواجه محمد تقی صدر یافتہ۔ (در اثبات حقانیت مذہب اہل سنت و جماعت)

و نزدیک مذاهبت ائمه از افضلیه و خارجیه بدلائل ساطعه و براین قاطعه در میان
آنکه مذہب اهل سنت و جماعت بر سراط مستقیم است و متوسط است در میان
افراط و تفریط که آن اروافض و خوارج اختیار کرده اند و مشتمل است بر ذکر
فضائل صحاب کرام آن سرور علیہ الصلوٰۃ و السلام و منع از جسور و قدح
آن بزرگواران که آزار و جنایات آن اجمع می گرد و با حضرت علی علیه السلام
الصلوٰۃ و السلام و آنکه فی حقیقت و فی الواقع محبان اهل بیت آن سرور
علیه السلام و آله الصلوٰۃ و السلام اهل سنت و جماعت اند نه روافض و تمام و خاتم
در مداحی اهل بیت کرام و در تہویب محبت و تعظیم و توقیر ایشان بزرگواران و بیست
رسول کریم علیہ السلام الصلوٰۃ و السلام

الفرض که درین مبحث این مکتوب شریف کافی و شافی و معنی از سفار کبیر است
مسئله بدلائل واضح چون آفتاب نصف النهار روشن کرده اند و رنگ سادس
و خطرات از آئینه دل پاکت صحت نموده اند طالبان این فن اباید که آن
مضامین اہتمامه یاد بگیرند و دفع شک و شبهات معترضین نمایند درین جا
بسبب اختصار (بعضی فقرات فاعده آن نقل کرده میشوند)

خیلی جاہے باید که اهل سنت و جماعت از محبان حضرت امیرند اند و
محبت امیر را مخصوص بر فضیله دارد. محبت امیر رفض نیست تبری از خلقائے ثلاث
رفض است بیزاری از صحاب کرام مذموم و امام امام شافعی میفرماید
لَوْ كَانَتْ رَفَضًا حُبُّ آلِ مُحَمَّدٍ
فَلَيْسَتْ هَكَذَا الشَّقْلَانِ أَيْ مَا فِيضٌ

یعنی حُب آل محمد رفض نیست چنانچه گمان می برند و اگر ہمیں را رفض گویند
پس رفض مذموم نیست. شبیه اگر بر محبت اهل بیت اقتصار نمایند و تعظیم توقیر
جمع صحاب و غیر علیہم الصلوٰۃ و السلام بجا آرند از خوارج و روافض بیرون

یونہی زیرا کہ عدم محبت اہل بیت خروج است و تبری از اصحاب رض و محبت
اہل بیت با تعظیم و توقیر جمیع اصحاب کبار تسنن است و
چگو عدم محبت اہل بیت در حق اہل سنت گمان برده شود کہ آن محبت
نزد این بزرگواران جز دایمان است و سلامتی خاتمہ را برسوخ آں محبت مربوط
ساختہ اند

والد بزرگوار این فقیر کہ عالم بودند بعالم ظاہری و علم باطنی در اکثر اوقات
ترغیب محبت اہل بیت میفرمودند و میفرمودند کہ این محبت را در سلامتی ایمان
مدخلیت است عظیم نیک عایت آن باید نمود۔ در مرض موت ایشان این فقیر
حاضر بود چون معاملہ ایشان باقر رسید و شعور باین عالم کم ماند فقیر در آن وقت
مخزن ایشان ایام ایشان داد و از آن محبت استفسار نمود در آن بیجودی
فرمودند کہ "غرق محبت اہل بیت" شکر خداوند عز و جل در آن وقت بجا آورده شد
محبت اہل بیت سرمایہ اہل سنت است مخالفان ازین معنی اغافل اند و از
محبت متوسط ایشان جاہل باہ افراط و تفریط را اختیار کرده اند عجیب است
کہ خوارج را اہل سنت کشتہ اند و سنیہ مال دشمنان اہل بیت ایشان نموده اند
از قصہ در آن وقت نام و نشانے نبوده اگر بودہ حکم عدم داشتہ مگر بر عزم خدا
خود و محبان اہل بیت را رقصہ تصور کنند اہل سنت را رقص گویند

عجب معاملہ است گاہے اہل سنت را از خوارج می شمردند کہ افراط
محبت ندارند و گاہے نفس محبت را از این بزرگواران احساس نموده ایشان
را رقص میدانند چنانچہ بعض اولیائے عظام را کہ دم از محبت اہل بیت میزنند
و اطہار حب آل محمد مینمانند علیہ و علیہم الصلوٰۃ والسلامات۔ از جنابت
خود رقص می انگارند و بسیارے از علمائے کرام کہ منع از افراط آن محبت
مے نمایند و در تعظیم و توقیر حضرت خلیفائے ثلاثہ می گوشند خوارج مے دانند

محبت اہل بیت را در سلامتی ایمان مدخلیت است

خوارج را اہل سنت کشتہ اند و سنیہ مال دشمنان اہل بیت ایشان نموده اند

دلئے ہزار دلئے ازین مجرات لائے نامتاسب ایشان *

گناہ اہل سنت ہمیں سنت کہ با محبت اہل بیت تعظیم و توقیر جمع اصحاب
آن سرور بنامند و بیچ یکے ایاب و جود منازعات و مشاجرات در یکت گیر بیدی یا
نمی کنند۔ رونق از اہل سنت و قنہ خوشنود گردند کہ اہل سنت نیز در رنگ ایشان
از دیگر اصحاب کرام تبری نمایند و سوطن باین کار دین حاصل کنند چنانچہ خوشنودی
خوارج مرئوس بعد اوت اہل بیت است و منوط برفض آل محمد علیہ السلام
الصَّلَاةُ وَالْبَرَکَاتُ *

بعد از ذکر فضائل ام المؤمنین حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا

مے نویسند *

حضرت امیر اگر داماد حضرت پیغمبر است و پسر عم اوست حضرت یقہ زوجہ
مطہرہ اوست و جدیہ مقبولہ او علیہ و علی جمیع اہل بیت الصلوة والسلام
پیش ازین چند سال داب فقیر آں بودہ کہ اگر طعام می سخت مخصوص بر عانیات
مطہرہ اہل عبا مے ساخت و بآں سرور حضرت امیر و حضرت فاطمہ و حضرت امین را
ضم مے کرد علیہم الصلوة و تسلیمات شبیہ در خواب می بیند کہ آں سرور حاضر است
علیہ علی الصلوة والسلام فقیر برایشان عرض سلام میکند متوجہ فقیر مے شوند
در و بجانب دیگر واردند۔ دریں اثنا فقیر مے دند کہ من طعام خانہ عائشہ بخورم
ہر کہ مرا طعام فرستد بخانہ عائشہ فرستد این زمان فقیر دریافت کرد سبب علم توجہ
شریف آں بودہ کہ فقیر حضرت صدیقہ ادرال طعام شریک نمی ساخت بعد از
حضرت صدیقہ را بلکہ سائر ازواج مطہرات اکہ ہمہ اہل بیت اند شریک مے ساخت
و جمیع اہل بیت توسل مے نمود۔ پس آزار و ایذا کہ بحضرت پیغمبر علیہ السلام
الصلوة والسلام ادرہ حضرت صدیقہ برسد زیادہ از ان آزار و ایذاست کہ
ادراہ حضرت امیر برسد برائے صاحب انصاف این معنی مخفی نیست *

گناہ اہل سنت و جماعت

داب حضرت ایشان در ایصال ثواب بہ جماعت بر عانیات اہل بیت

بعد از ذکر فضائل طلوع و زبیر مخصوصاً من تمام اصحاب کرام عموماً بعبارت
عربی فصیح و بلیغ چنین ادا نموده اند

فَالْحَدْرُ الْحَدْرُ ثُمَّ الْحَدْرُ الْحَدْرُ ثُمَّ الْحَدْرُ عَنْ طَعْنِ أَكْبَرِ الدِّينِ
وَدَمِ كِبَرِ أَعْلَى السَّلَامِ الَّذِينَ بَدَلُوا الْحَدَّ هُمْ فِي إِعْلَانِ كَلِمَةِ الْإِسْلَامِ وَ
نُصْرَةِ سَيِّدِ الْوَالِدِ وَأَنْفَقُوا أَمْوَالَهُمْ لِتَأْيِيدِ الدِّينِ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَ
فِي الشِّرِّ وَالْجَهَادِ وَتَرَكُوا الْحُبَّ الرَّسُولِ عَشْرَ تَرَهُمُ وَقَبَائِلَهُمْ وَأَوْلَادَهُمْ
وَأَنْرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَوْطَأَهُمْ وَمَسَاكِنَهُمْ وَعِيُونََهُمْ وَمَرَدَّ عُهُمُ وَأَنْجَارًا
وَأَنْهَارَهُمْ وَأَشْرُوا أَنْفُسَ الرَّسُولِ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ
عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَاخْتَارُوا وَحَبَّتَهُ عَلَى حَبَّتِهِمْ وَحَبَّتَهُ أَمْوَالِهِمْ وَ
ذُرِّيَّاتِهِمْ وَهَمُّ الَّذِينَ نَالُوا شَرَفَ الصُّحْبَةِ وَفَانُوا فِي صُحْبَتِهِ بِرَكَاتِ
النُّبُوَّةِ وَشَاهِدِ الْوَسْخِ وَشَرَّفُوا بِحُضُورِ الْمَلَائِكَةِ وَرَأَوْا الْخَوَائِرَ وَ
الْمُجْتَنِبَاتِ حَتَّى صَارَ غَيْبُهُمْ شَهَادَةً وَعِلْمُهُمْ عَيْنًا وَأَعْطَاهُ امْرَأَتَيْنِ
مَا لَا يُعْطَى لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ حَتَّى لَا يَبْلُغَ انْفِاقَ خَيْرِهِمْ مِثْلَ أَحَدٍ
ذَهَبًا يَبْلُغُ انْفِاقَ مِثْلِ خَيْرِهِمْ وَلَا نَصِيفُهُ وَهَمُّ الَّذِينَ أَتَى اللَّهُ
تَعَالَى عَلَيْهِمْ فِي الْقُرْآنِ الْجَبِيدِ وَرَضِيَ عَنْهُمْ وَهُمْ رَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ
مِثْلَهُمْ فِي الثَّوْرَةِ وَمِثْلَهُمْ فِي الْأَجْبِيلِ كَوْنَهُمْ أَخْرَجَ شَطَأَهُ
فَأَذْرَهُ فَأَسْتَغْلِظَ فَأَسْتَوَى عَلَى سَوْقٍ يُعْجَبُ الرَّعَاعُ لِيُعْظِظَ بِهِمُ
الْكَفَّارَ سَمَّى اللَّهُ تَعَالَى غَائِظَهُمْ كَفَّارًا فَلْيَحْدَرْ عَنْ عَيْظِهِمْ كَمَا
يُحْدَرْ عَنِ الْكُفْرِ وَاللَّهُ سُبْحَانَهُ الْمُرْفِقُ *

بعد از این کتب طویل الزیل ابداً فضائل اهل بیت رضی الله
تعالی عنهم و در جوی محبت او شان شتم نموده می نویسد و لِحْتَمِيرِ الْمَكْتُوبِ
بِالْحَاثِمَةِ الْحَسَنَةِ فِي فَضَائِلِ أَهْلِ بَيْتِ الرَّسُولِ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ

وَأَنَّ سَائِرَ الْأُمَّةِ

الصَّلَاةَ وَالسَّلَامَاتُ وَالْبُرُكَاتُ وَالتَّحِيَّاتُ وَاَعَادِيثُ شَرِيفَةٌ بِرَوَايَاتِ
شَرِيحَةٍ وَرَفِضَائِلٍ وَمُنَاقِبِ آلِ بَرْگُوَارَانِ نُوْشْتَنَدَانِدَ

مِنْهَا - قَالَ عَلَيْهِ وَعَلَى الدَّلِيلِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مَنْ أَحَبَّ عَلِيًّا فَقَدْ
أَحَبَّنِي وَمَنْ أَبْغَضَ عَلِيًّا فَقَدْ أَبْغَضَنِي وَمَنْ أَدَى عَلِيًّا فَقَدْ أَدَانِي
وَمَنْ أَدَانِي فَقَدْ أَدَى اللَّهَ .

وَمِنْهَا - مَا رَوَى عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ
صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ النَّظَرُ إِلَى عَلِيٍّ عِبَادَةٌ .

وَمِنْهَا - مَا أَخْرَجَهُ الشَّيْخَانِ عَنِ الْبُرَاهِ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْحَسَنُ عَلَى عَاتِقِهِ وَهُوَ يَقُولُ عَلَيْهِ وَعَلَى إِلَيْهِ
الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اللَّهُمَّ إِنِّي أُحِبُّهُ فَأُحِبُّهُ .

وَمِنْهَا - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَرْيَدٍ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ وَحَسَنٌ وَحُسَيْنٌ وَعَلَى وَرُكْبَتَيْهِ فَقَالَ هَذَا ابْنُ ابْنَائِي وَابْنَاتِي
بِسُقْمِي اللَّهُمَّ إِنِّي أُحِبُّهُمَا فَأُحِبُّهُمَا وَأُحِبُّهُمَا مِنْ حُبِّيهِمَا .

وَمِنْهَا - مَا رَوَى الْمُسَوِّمُ بْنُ مَخْرَمَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
تَعَالَى عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَاطِمَةَ بَضْعَةٌ مِنِّي فَمَنْ أَعْضَبَهَا
أَعْضَبَنِي وَفِي رَوَايَةٍ يُرِيدُنِي مَا أَرَاهَا وَيُؤْذِنُنِي مَا إِذَا هَا .
وَفِي رَوَايَةٍ أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِعَلِيٍّ فَاطِمَةَ
أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْكَ وَأَنْتَ أَعَزُّ عَلَيَّ مِنْهَا .

وَلَمَّا كَانَتْ رِسْوَلِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْهَدْيَا
حَيْثُ كَانَ النَّاسُ يَتَعَرَّوْنَ فِيهَا يَوْمَ عَائِشَةَ وَارْسَلَنَ فَاطِمَةَ إِلَى
رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فَكَلَّمَتْهُ فَقَالَ يَا بِنْتِي أَلَا
تُحِبِّينَ مَا أُحِبُّ قَالَ تَشَدَّقِي قَالَ فَا حَبَّتِي هَذَا يَعْنِي عَائِشَةَ رَضِيَ .

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَشْتُ دَا عَضِبَ اللَّهُ عَلَيَّ
 مَنْ أَدَانِي فِي عَيْتِي +
 وَقَالَ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي
 مِنْ بَعْدِي +

وَعَنْ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ
 وَسَلَّمَ قَالَ أَشْبَهْتُكُمْ عَلَى الصِّرَاطِ أَشَدَّكُمْ حُبًّا لِأَهْلِ بَيْتِي وَلَا حَمِيًّا لِي
 هـ النبی یحییٰ بنی ساطمہ کہ بر قول ایماں کنی حسازہ
 اگر دعوتم رو کنی دست بول من دست و اماں آل رسول
 وَصَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ +

مکتوب ۶

سخن جهان حمد ریافتہ۔ در بیان عقائد اہل سنت الجماعت +
 (دو این مکتوب مفصل گوئیار سال بیت مستقل و مضبوط در عقائد اسلامیہ
 بیان این مسائل اگرچہ در کتابت سابقہ خصوصاً در مکتوبت ۲۶ نیز یہ تفصیل مذکور
 شدہ مگر از جهت اہمیت این مسائل بطریق اختصار آن را مکرر ذکر کنیم
 هوالمسک ما کرترتہ یتذوق) +

سعادت و نجات آثار، امانت و مسألت در عمل اہل معرفت دارد
 امانت عقائدی گنجائش مغفرت ندارد اِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ
 وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ پس با مقتضات اہل سنت و جماعت
 کہ نجات اخروی مربوط بان است بلسان ایجاز و اختصار ذکر کنیم :-
 (۱) باید دانست کہ اللہ تعالیٰ بذات قدیم خود موجود است و سائر
 بایجاد او بجانہ و تعالیٰ موجود گشت پس او تعالیٰ قدیم ازلی باشد شیاء ہر شاد

و نوپدید شده و هر که قدیم و ازلی است باقی و ابدی است و هر چه حادث و
نوآمده است، فانی و مستمک است

(۴) او و تعالیٰ یگانه است شریک ندارد و در وجود و وجود
و در درستی عبادت

(۵) او و مراد از سبحانه و تعالیٰ صفات کامله است از جمله حیات و علم
و قدرت و ارادت و سمع و تبصر و کلام و تکوین است که بقدم و از لیت
متصف اند و بحضرت ذات جل سلطانة قائم اند و تعلقات حوادث در قدم
صفات خلل نکند و حدوث متعلق مانع از لیت اینها نگردد

(۶) او و تعالیٰ از صفات و لوازم جواهر و اجسام و عناصر منزه است
زمان و مکان جز در او حضرت او تعالیٰ گنجایش نیست عرش و اسوان
آن همه مخلوق اند مخلوق و حادث را چه مجال که مکان و مقدر خالق قدیم گردد
این قدر است که عرش اشرف مخلوقات است تعالیٰ نورانیت و صفات
همه ممکنات در او همیشه است حکم مرانیت دارد که طوره عظمت کبر بانی
او تعالیٰ در آنجا پدید او هوید است آینه که صلیت شخص اسم نماید
نمیخواه گفت که آن شخص در آینه است بلکه نسبت آن شخص با آینه و
سائرت یا متقابله برابر است تفاوت از جانب قابل است که آینه قبول
صوت شخص می کند و دیگران این قابلیت نیست

(۷) او و تعالیٰ جسم و جسمانی نیست جوهر و عرض نیست محدود و تنهایی
نیست طویل و عریض نیست دراز و کوتاه نیست پهن و تنگ نیست بلکه واسع
است نه بآن وسعت که بغیر او در آید محیط است نه بآن احاطه که درک باشد
قریب است نه بآن قرب که متقل با گردد و با ما است نه بعیت متعارف اینها
باین صفات آریم و کیفیت آن ندانیم که چه است و هر چه دانیم دانیم که آن

قدم در نه سبب محبتند باشد *

(۶) او تعالیٰ باینچیز متخذ نشود و هیچ چیز باو نمی‌تخذند گردند هیچ
در و تعالیٰ حلول کند و نه او سبحانه و تعالیٰ در هیچ چیز حال شود و بعض
و تجربی در جناب قدس او تعالیٰ محال است و ترکیب و تحلیل در آن حضرت جلالت
ممنوع است *

(۷) او را سبحانه و تعالیٰ مثل کفونیت زان فرزند نیست او تعالیٰ همچو
بیچون و بیگونه است و بے شبه و بے مانند این قدر در انیم که او تعالیٰ هست
بصفات قدیمه خود متصف است اما هر چه در او را کفونم ما در اید او سبحانه و تعالیٰ
از آن منزله و تعالیٰ است چنانچه گذشت *

دور پیمان بارگاه است غیر ازین پے نبرده ندر که هست

(۸) اسما الله تعالیٰ همه تو یعنی اند یعنی موقوف بر سماع اند از
شارع علیه الصلوة و السلام آنچه در شرع اطلاق آن بر کسی سبحانه و تعالیٰ
نیامده اطلاق نباید کرد اگر چه در معنی متحد باشد یا در آن اسم کمال معنی باشد
مثلاً اطلاق جواد باید کرد که آمده است و سخن نباید گفت که نیامده است *

(۹) قرآن کلام خداست جل سلطان که لباس حرف و صوت در آورده
بر پیغمبر یا علیه علی الصلوة و السلام منزل ساخته است چنانچه کلام نفسی
خود را بتوسط کام و زبان در لباس حرف و صوت در آورده ظاهر از این چیز
حضرت حق سبحانه و تعالیٰ کلام نفسی خود را بے توسط کام و زبان بقدرت
کامله خود لباس حرف و صوت عطا فرموده بر عباد فرستاده است پس نیز
قسم کلام کلام حق باشد مثل و ملا نفسی و لفظی و اطلاق کلام بر هر دو قسم
بطریق حقیقت باشد نه مجاز و کلام لفظی را نفسی کردن و کلام خدا تا گفتن
کفر است * (در کتب ۲ نیز این مسند را واضح فرود اند) *

(۱۰) در همچنین کتب و صحیف دیگر که بر انبیاء و ائمه تقدم علی نبینا و علیهم الصلوات و التسلیمات انزال فرموده همه کلام حق اند سبحانه و تعالیٰ ۛ
 (۱۱) دیدن مؤمنان حضرت حق سبحانه و تعالیٰ را در بهشت بیجهت و بی مقابله و بی کمیت و بی احاطه حق است ایمان بر آن رحیم و بکنفیت آن مشغول نشویم ۛ

(۱۲) او سبحانه و تعالیٰ چنانچه خالق عباد است خالق افعال نیز است از خیر و شر اما از خیر راضی است و از شر راضی نیست هر چند هر دو بارادت و مشیت او است سبحانه و تعالیٰ. اما باید دانست که تنها شر را بواسطه سوء ادب باو تعالیٰ نسبت نباید کرد مثلاً خالق بخیر و اشته باید گفت و خالق شر نباید گفت ۛ
 آنکه بنده را در فعل خیر و شره اختیار داده اند که با آن مشایخ معاقب میشوند و در افعال خود مضطر و عاجز نیستند زیرا که در میان حرکت و تعیش و حرکت مختار فرق واضح است و همین قدر فرق باعث مواخذه می گردد و اثبات ثواب و عقاب می نماید ۛ

(۱۳) انبیاء علیهم الصلوة و السلام فرستاده های حق اند لسانه بگوئی خلق تا ایشان ادعوت کنند و از ضلالت براه راست آرند هر که دعوت ایشان را قبول کند او را به بهشت بشارت دهند و هر که انکار کند بوزناب و فرج تهدید نمایند هر چه ایشان از حق جل و علا تبلیغ نموده اند و اعلام فرموده اند همه حق است و صدق شائبه تخلف ندارد ۛ

(۱۴) و خاتم انبیاء محمد رسول الله است صلی الله تعالی علیه و علی آله و علیهم اجمعین و دین او ناسخ ادیان است و کتاب او بهترین کتب است و تقدیم است و شریعت او را ناسخ نخواهد بود بلکه تا قیام قیامت خواهد ماند و عیسی علی نبینا و علیهم الصلوة و السلام که نزول خواهد فرمود و عمل شریعت او خواهد کرد و بعنوان

کتابت نماز و تعالیٰ در بهشت سبحانه و تعالیٰ

خلق افعال عباد و سبحانه و تعالیٰ

العباد و افعال اختیاریه

رسول سبحانه و تعالیٰ

خاتم انبیاء صلی الله علیه و آله

است او خواهد بود

(۱۵) و آنچه او علیه و علی آله الصلوٰة و السلام از احوال آخرت خبر داده است
همین است از عذاب گور و ضعف آن و سوال منکر و مجبر در آن و تناسخ عالم
و انشقاق سموات و انتشار کواکب و برداشتن زمین و کوهها و پاره پاره شدن
اینها و حشر و نشر و اعاده روح بجمد و زلزله ساعت و مهول قیامت و محاسبه
اعمال و شهادت جوارح باعمال مکتسبه و طیران نمودن نامه های حسنت و سینا
بر زمین شمال و وضع میزان تا حسنت و ستیسات را با آن وزن کنند و کمی
زیادتی حسنه و سینه معلوم سازند ثقل و خنثی آن میزان بر خلاف میزان
دنیا است آنجا پاره که بالا رود ثقیل است و آنکه پست باشد خفیف

(۱۶) و شفاعت انبیاء و صلما علیهم الصلوات و التسلیمات به ترتیب
اولا و ثانیاً مرعصاة مومنان ابا ذل مالک یوم الدین جل سلطان کفر
ثابت است قال علیه و علی آله الصلوٰة و السلام شفاعتی لا هسل
الکبائر من امتی

(۱۷) و اول صراط که بر پشت دوزخ نهند و مومنان از آن پل عبور کرده
به بهشت روند و کافران را پایها لغزیده در دوزخ افتند حق و ثابت است
(۱۸) بهشت که بعد از برائت منظم مومنان و دوزخ که بعد برائت
تغذیب کافران است هر دو مخلوق اند و ابداً آباد باقی خواهند ماند و فانی نخواهند
گشت و اهل آنها در آن جایها همیشه ابداً آباد خواهند بود اهل بهشت از بهشت
بیرون نخواهند آمد و اهل دوزخ همیشه در آنجا سندیب خواهند بود و تحقیق در
عذاب او شان نخواهد بود

و هر که در دل او ذره از ایمان خواهد بود او را اگر در دوزخ بیند آخر او را
از دوزخ خواهند بر آورده و نیز بر او را سیاه نخواهند کرد و نیز غل و زنجیر نخواهند

اخیر الامت حق

انفصاح

الصلوات حق

الجنة والنار حق

کرد چنانچه کفار را از جبهه حرمت ایمان او

۱۹۱) و ملائکه بند های خدا که تدخّل و عداک مکرّم اند و عصیان از امر خدا

جل شان در حق ایشان جائز نیست و با آنچه ما سوزند بفعل می آرند و از زنا شوقی

پاک اند و توالد و تناسل در حق ایشان منقوّه است. بعضی ایشان احق سبحانه

و توالی بر سالت برگزیده است و به تبلیغ و حج مشرف ساخته ایشان از خطا و

خلل محفوظ اند و از کید و مکر دشمن معصوم هر چه ایشان از حضرت حق سبحانه و

تعالی تبلیغ نمودند همه صدق و صواب است و شائبه احتمال و شبهه ندارد و

۱۲۰) ایمان تصدیق قلبی است و اقرار لسانی با آنچه از دین تو اتر و ضرورت

یما رسید است اجمالاً و تفصیلاً اعمال جوارح از نفس ایمان خارج اند. اما

در ایمان کمال می افزایند و حسن پیدا می کنند و مذموب امام عظیم کوفی در

همین است که ایمان در نفس یقین متبول زیادتی و نقصان نمی کند کمال

و نقص در آن باعتبار طاعات و حسنات است

۲۱) مومن باز بحجاب معاصی اگر چه کیا اثر باشد از ایمان بیرون

نرود و دخل دالره کفر نگردد اگر مومن عاصی پیش از غوغره تو مشیق توبه

یاقت امید نجات عظیم است که وعده قبول توبه است و اگر بتوبه مشرف نگشت

امرا و نجات عذوجل است اگر خواهد عفو کند و به بهشت فرستد و اگر خواهد بقدر

معصیت عذاب کند یاقت و به غیر آتش اما آخر کار او نجات است مال او

به بهشت چه حرمان از رحمت حق جل و علا مخصوص باهل کفر است و هر که ذره

از ایمان دارد امیدوار رحمت است اگر بواسطه علت معصیت در ابتدا محبت

نرسد در انتها بنیایه الله سبحانه میسر است. رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ

إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

(۲۲) بحث خلافت امامت نزد اهل سنت و جماعت شکر الله

الملائكة عباده سبحانه و تعالی

الإيمان تصديق بالقلوب و اقرار باللسان

لا يورث الايمان الدنيا

تعالیٰ سفیهانم هر چند از اصول دین نیست و با اعتقاد تعلق ندارد اما چون شیعه
درین باب غلو نموده اند و افراط و تفریط کرده اند بضرورت علمائے حق
رضی اللہ تعالیٰ عنہم این مبحث را ملحق بعلم کلام ساختند و حقیقت حال ا
بیان فرموده *

امام برحق و خلیفه مطلق بعد از حضرت ناتم الرسل علیہ و علیہم الصلوٰة و السلام
حضرت ابو بکر صدیق است رضی اللہ تعالیٰ عنہ بعد از آن حضرت عمر فاروق است
رضی اللہ تعالیٰ عنہ بعد از آن حضرت عثمان ذمی التورین است رضی اللہ تعالیٰ عنہ
بعد از آن حضرت علی بن ابی طالب است رضی اللہ تعالیٰ عنہ و فضیلت ایشان
بترتیب خلافت است (بعد از آن دلائل فضیلت ایشان بترتیب مذکور
نقل فرموده اند) *

و حضرت امام حسن فضیل است از امام حسین رضی اللہ تعالیٰ عنہما و در میان
فضیلت بی بی عاتشه و حضرت فاطمه علمارا اجتهاد است و آنچه معتقد فقیر است
آن است که حضرت عاتشه در علم و جهاد پیش قدم است و حضرت فاطمه رزید
و تقوا و تقطع پیش رو *

(۲۳) محاربات و منازعات که در میان اصحاب کرام علیهم الصلوٰة و السلام
شده اند همه را بر محامل نیک فرود باید آورد و از هوا و تعصب دور باید داشت
چون نفوس مظهره این بزرگواران در صحبت خیر ایش علیهم الصلوٰة و السلام
از هوا و تعصب فرکی شده اند و از حرص و کینه پاک شده اگر چه صحبت از بند
برائے حق دارند و اگر منازعت و مشاجرت است برائے حق است و برائے
نفس دنیای و منازعت ایشان به از مشاجرت دیگران باید داشت جمیع اصحاب
پیغمبر را علیهم الصلوٰة و السلام و التعلیمات بزرگ باید داشت و همه این نیکی یاد
باید کرد و در حق هیچ یک گمان با نباید برد و چه دوستی اصحاب کرام بود اسطه

دوستی پیغمبر است و بغض ایشان منجر به بغض پیغمبر علیهم الصلوٰة والسلام چنانچه گفته اند مَا مِنْ رَسُولٍ لِّلَّهِ مِنْ لَمْ يُؤْتِ قُرْآنًا حَتَّىٰ آتَاهُ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ الصَّلَاةُ وَالتَّسْلِيمَاتُ *

(۲۴) علامات قیامت که خبر صادق علیه و علی آله الصلوٰة والسلام است از آن خبر داده است همه حق است احتمال تخلف ندارد مثل طلوع آفتاب از جانب مغرب و ظهور حضرت مهدی علیه الرضوان و نزول حضرت عیسیٰ علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام و خروج و قبال و ظهور یا جوج و ماجوج و خروج دابة الارض و دخانه که از آسمان پیدا شود و تمام مردم را فرا گیرد و عذاب دردناک کند مردم از اضطراب گویند ای پروردگار ما این عذاب را از ما دور کن که ما ایمان می آریم و آخر علامات قیامت آتش است که از عدن خیزد *

جماعتی از نادانی خود شخصی را از اهل هند که دعوی مهدیت کرده بود و قبرش ادرقره نشان می دهند مهدی موعود تسلیم کرده اند و حال آنکه از علامات مهدی آخر زمان که سلطنت تمام روضه زمین و پر کردن آن بباد و عدالت چنانچه پر شده بود و بجز و تلم و نزول حضرت عیسیٰ علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام در زمان و کشتن و قبال و غیر ذلک من علامات لکثیره در روئے نبوده است تهاست مهمل است که با وجود وضوح امر مهدی موعود و جمعه و رسالت مانند هَذَا هُوَ اللَّهُ مُبْتَحَانَةٌ سَوَاءٌ الْقَوْمُ رَاطُ *

پیغمبر علیهم الصلوٰة والسلام فرموده است بدستیکر بنی اسرائیل هفتاد و یک فرقه شده بودند که همه ایشان در نار اند ما یکی از ایشان فرودست که امت من بر هفتاد و سه فرقه متفرق شوند که همه ایشان در آتش باشند مگر یک فرقه ناجیه پرسیدند که آن فرقه ناجیه چه کسانیند فرمود علیهم الصلوٰة والسلام

علامت القیامت

تفسیر کلمات در این بخش از کتب اهل سنت و جماعت

بیان فرقه ای بر هفتاد و سه فرقه

آنند که باشند بر مثل آنچه من برانم و صاحب من برانند علیه علی الصلوٰة و السلام
و آن یک فرقه ناجیه اهل سنت و جماعت است که ملتزم متابعت آن سر علیه الصلوٰة
و السلام و متابعت صحاب کرام و علیه الصلوٰة و السلام اند.

و حضرت شیخ عبدالقادر جیلانی رضی الله تعالی عنهما در کتاب غنیه میفرماید
که گروههای متعدد که اصول آنها اند خوارج و تشیع و معتزله و مومنه
و شبیهه و حمیمیه و خزاریه و سنجاریه و کلابیه در زبان آن سر ورنه بودند علیه و
علی آل الصلوٰات و تسلیات و در زبان خلافت ابی بکر و عمر و عثمان و علی
رضوا الله تعالی عنهم اجمعین نیز نبودند. اختلافات این ملوالت و تفرق
اینها بعد از سالها از موت صحابه و تابعین و موت فقهای سجد رضی الله تعالی
عنهم اجمعین حادث شده است.

شکر این دولت عظمی بجا باید آورد که از کمال کرم و فضل ما را داخل فرقه
ناجیه ساخت و از فرق اهل هوا و بدعت نگردانید. و بنا لا تزیغ قلوبنا
بعده اذ هدی یتذنا و هب لنا من لدنک رحمة و انک انت الوهاب +
بعد از تصبیح عقائد از امتثال او امر و انهما از نوای شرعی که بعمل تعلق
دارد نیز چاره نبود. ارکان اربعه اسلام که عبارت از ادائے نماز و دادن
زکوة و دو اشتن روزی ماه رمضان و حج بیت الله است بطریق حکام فقهیه
بجا باید آورد خصوصاً در ادائے نماز بر وجه ستون باجماعت و با تعدیل ارکان
سعی بلیغ باید نمود چه جامع ترین جمیع عبادات و فاضلترین اینها نماز است و
در روز قیامت ابتدائے محاسبه باین نماز خواهد بود اگر نماز درست آمد محاسبه
دیگر بجنایت الله سبحانه نیز بسبب استخوانها گذشت و هماغان از محظورات
شرعیه اجتناب باید نمود و نامرضیات حق را جل شانہ سمیات مملکه باید دانست
طریق بندگی این است. والله سبحانه الموفق.

ابداً از اہل مکتوب الیہ یعنی خان خانان ابرائے اظہار کلمہ حق پیش
 یاوشاہ وقت و ترغیب و معتقدات اہل سنت و جماعت تا کہ میفرمایند کہ
 دولتے کہ حق سبحانہ و تعالیٰ شمارا باہم ممتاز ساخته است آن است کہ بادشاہ
 وقت سخن شمارا چہن قبول اجتماع نماید و بقبول تلقی مے نماید یا بد کہ
 بصریح یا باشارت کلمہ حق یعنی کلمہ اسلام کہ موافق معتقدات اہل سنت
 و جماعت باشد گوش زد و ایشال نماید ہر قدر کہ گنجائش دانید سخن اہل حق
 را عرضہ نماید بلکہ ہموارہ مترصد و منتظر باشد کہ تقریبے پیدا شود تا سخن
 مذہبے ملت در میان آید

معلوم ایشان است کہ سلطان کار و روح و سائر انسان کالجسد است اگر
 روح صلح است بدن صلح اگر روح فاسد است بدن فاسد است پس در
 اصلاح سلطان کوشیدن در اصلاح جمع بنی آدم کوشیدن است شمارا
 این دولت و نعمت بدست آندہ قدر آن بدانید زیادہ چہ میالند نماید ہر چند
 میالند و ابرام اینجا مستحسن است . واللہ سبحانہ الموفق

مکتوب ۹۶

بخواجه ابو الحسن بہا بخشی لکشمی صدور یافتہ و تحقیق مشد قرطاس کہ
 معرکہ الآرائے سنی و شیعہ است بموضوع تمام و تفصیل تمام کہ بعد از مطالعہ
 آن ہیچ غیبے براں باقی نماند و حقیقت کار چوں آفتاب نصف النہار
 واضح و متجلی مے شود . چونکہ مکتوب شریف درین بارہ جامع و مانع و طویل
 الذیل است ما بر انتخاب مسائل آن اقتسار مے کنیم تا ظہرین بانکین آید
 کہ برائے دلائل اصل مکتوب مطالعہ نمایند و از تحقیقات بدیہی جو ابابت کافیہ
 و شافیہ مشتملاً بہرہ اندوز شوند

سوال حضرت رسالت خاتمت علیہ و علی اللہ الصلوٰۃ والسلام
 و مرض موت قرطاس طلبیدند و فرمودند ایتونی بقراطین اکتب لکم کتابا لن
 تضلوا بعدی و حضرت فاروق باجمعے دیگر از صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم گفت
 حسبنا کتاب اللہ و گفت اھجر استفسار صلوٰۃ حال آنکہ حضرت رسالت
 مرتبت علیہم الصلوٰۃ والسلام ہر چہ فرمودند از وحی سے فرمودند
 كما قال الله تبارک و تعالیٰ و ما ینطق عن الھوی ان هو الا وحی یوحی
 و منع و رد وحی کفر است۔ و ایضا تجویز ہجرت و ہدیان برہ غیر متکرم رفع
 اعتماد است بر حکام شرعیہ آل کفر و الحاد و زندہ است۔ حل این شبہہ قویہ
 چیست؟

خاصہ جواب آنکہ این شبہہ امثال این شبہہ اگر جمع بر حضرات خلفائے ثلاثہ
 رضی اللہ تعالیٰ عنہم و بر سایر صحابہ کرام رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین ایزاد
 سے نمایند و باین تشکیکات رد ایشان سے نخواہند اگر رہبر انصاف بیاند
 و فضائل مناقب این بزرگواران از قرآن شریف احادیث صحیحہ خیر الامام
 یادت و بدلائل یمان آند و فضیلت صحبت خیر البشر علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ والسلام
 و علو درجات صحابہ کرام علیہم الرضوان پیش نظر دارند این شبہہ را در
 رنگ مغالطہ ہائے سوفسطائیہ دور از کار و بے اصل و از درجہ اعتدال
 ساقط دانند و اگرچہ مادہ این اغلاط و شبہات تشخیص تعیین نکنند۔
 اما این قدر مجمل ضرور خواہند دانست کہ این تشکیکات بصادم بدست عقل
 و ضرورت اسلامیہ است و مردود و مطرود بکتابت سنت مع ذلک در
 تعیین مواد غلط آل شبہہ چند مقدمہ نوشتہ سے آیند آل را استماع
 نمایند۔ :-

مقدمہ اول آنکہ جمیع منطقیات و معقولات از حضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام

موجب وحی نبوده و کریمه و مایندلیق عن الطهوی مخصوص ببطون قرآنی است
 كما صرح به اهل التفسیر و الا بر بعضه معقولات آنحضرت علیه و علی آله
 الصلوٰة و السلام اعتراض وارد نه گشته قال الله سبحانه و تعالی عفا الله
 عنک لما اذنت لهده و قال سبحانه و تعالی یا ایها النبی لم
 تحرم ما احل الله لک :

مقدمه دوم آنکه در احکام اجتهادیه و امور عقلیه اصحاب کرام را
 یا آن سرور علیه و علی آله الصلوٰة و السلام مجال گفتگو بوده است و کریمه
 و مشاوره هم در امور شاهد بر آن است و ایضا قصه اسارائیل بدر که
 که حضرت فاروق علم بقتل آنها کرده بود مشهور و معروف است که وحی
 موافق رائے فاروق آمد و بر اخطایه و عید نازل گشت و آنحضرت
 علیه و علی آله الصلوٰة و السلام فرموده لَوْ نَزَلَ الْعَذَابُ لَمَا بَخِيَ عَيْدُ عَسَا
 وَ سَعْدُ بِنِ مَعَاذِ جِبِ سَعْدِ هِمِ قِتْلِ آهِنَا اِشَارَتِ مُوَدَّه بُوَدَّه

مقدمه سوم آنکه سهو و نسیان بر پیغمبر علیه و علی آله الصلوٰة و السلام
 جائز بلکه واقع است و حدیث ذی الیدین در باره سهو در نماز فرض
 رباعی و سلام برد و رکعت دادن بر این شاهد است و چون در حالت صحیح
 و فرغت سهو جائز باشد در حالت استیلائے مرض چرا جائز نباشد
 و اعتماد از احکام شرعی بر اے چه مرتفع شود که موجب رفع اعتماد
 نفس سهو و نسیان نیست بلکه تقریر بر سهو و نسیان موجب رفع اعتماد است
 و آل خود مجوز نیست و نه واقع چه حضرت حق سبحانه و تعالی بوحی قطعی
 رفع آن سهو و نسیان میفرمود :

مقدمه چهارم آنکه حضرت فاروق بلکه خلفائے ثلاثه رضی الله تعالی
 عنهم بشر بخت اندک با بے سنت و احادیث بخصوص در باب بشارت حقیقت

بحد شہرت باکہ سجد تو از معنی رسیدہ است و در خصوص اسلام حضرت امیر عمر
 کریمہ یا ایہا النبی حسبتک اللہ و من اتبعک من المؤمنین
 نازل شدہ است و دعای رسول مقبول علیہ علی الصلوٰۃ والسلام
 اللہم ایداک اسلام باحد العمرین در شان او قبول شدہ است
 و تبصریح بشارت جنت یافتہ است۔ خداے تبارک و تعالیٰ و رسول مقبول او
 علی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم اور ابرایمان و حجت و رعنا و خوشنود و شے خود
 بشارت ہا و ہند و دیگرے اور تضلیل و تکفیر نماید پس تکفیر شخصے کہ بتاب
 و سنت مدبشر بہشت باشد از اربع قبیل شرح است *

مقدمہ چہم آنکہ توقف حضرت فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ و رایتا
 قرطاس تہ از سقے رد و اتکار بود کہ این قسم سوہ ادب از ادنائے عجمانی باکہ
 از ادنائے اُمت نیز مقصور نمیت نکلیت از کسے کہ از علی صحابہ اعظم
 ماجرین و انصار و ندائے خاص باشد باکہ مقصود حضرت فاروق فقط
 استفہام و استفہار بودہ چنانچہ لفظ استفہام صریح است دریں
 معنی اگر سجد و اہتمام طلب قرطاس فرمایند آوردہ شود و اگر نہ در وقت
 نازک تکلیف بیماری تصدیع دادہ نشود توقفے کہ برائے مجرد استفہار باشد
 مذموم نیست چنانچہ ملائکہ کرام از جہت استفہام و جہت خلافت آدم علی نبینا و علیہ
 الصلوٰۃ و السلام عرض کردند کہ اجعل فیہا من ینفسد فیہا و ینسفک
 الدماء و یجینا انبیاء کرام از امور غیر مہوہ استفہام ہا نمودہ اند شاد حضرت
 ذکر علی نبینا و علیہ الصلوٰۃ و السلام گفتہ ائی یکون لی غلام و کانت امر ائی
 عاقراً الایہ۔ و بی بی مریم رضی اللہ تعالیٰ عنہا گفتہ ائی یکون لی غلام و کون
 ینسنی بشر و لکم ائک بغیاہ

حضرت فاروق اگر برائے استفہام در رایتان قرطاس توقف نمودہ باش

چہ مضائقہ و چه شورش است (علی الخصوص کہ کتابت کتاب از آنحضرت
 علیہ علیہ آلاء الصلوٰۃ و السلام مفہود و نیرو) *
 مقدمہ ششم آنکہ بتائے این گوئیہ شبہات بر سر وطن است با صاحب
 کرم علیہم از عنوان و چون حسن ظن بہ نسبت این بزرگواران پیدا شد از مزاجت
 این ششم بہت نجات میسر شد و خود بخود بطلان این تشکیکات بالیقین پیدا
 شود۔ و برائے حصول حسن ظن آیات صریحہ قرآنی و احادیث صریحہ نبوی علیہ
 صاحبہما الصلوٰۃ و السلام کہ در مدح و فضائل ایشان وارد شدہ اند کافی و شافی اند
 مثلاً کہ میہ وَالشَّارِبُونَ الْكَوَّةِ مِنْ الْأَنْجَارِ مِنَ الْغَابِغِينَ وَاللَّذِينَ
 اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ
 تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ *
 وَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى فِي مَدْحِهِمْ وَتَنَاوُلِهِمْ كُنْتُمْ خَيْرَ
 أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
 وَتُوِّمَنُونَ بِاللَّهِ * و احادیثی کہ در مدح و ثنائی ایشان وارد شدہ از
 حیثہ صغر شمار اند اگر آن پیش نظر دارند و خدایات ایشان در علمائے کلمیہ
 اسلام و تقویت دین متین و قربانی ہائے جانی و مالی ایشان بذل اموال و نفس
 خود در اقدام مبارکہ آن خیر الانام علیہ و علی آلاء الصلوٰۃ و السلام و ترک عشار
 و قبائل و اولاد و ازواج و اوطان و مسکن و عیون ذرورع خود در محبت آن
 سرور علیہ الصلوٰۃ و السلام در دل خود جلائے دہند ہرگز با این تشکیکات ممتوہ مغفولان

۱۰ پر کہ مایمان بقرآن حدیث آورده ایم کہ در فضائل ایشان شاہ عدل اند و حجت ہائے قومی الثبوت
 والدلالہ اند بر نفس کے فوہی در روایات تاریخی و حکایات نامعتبرہ نامقدان کہ در وطن ایشان
 و مخالفت شان دشمنان عن ترہشیدہ اند و نقل ہائے اساتذہ و شیوخہ ماہ ذہب خود در جہنم آیات

و فریفته نشوند و هرگز او شان اہتم و مطعون نسازند
 (و ہمدریں مکتوب شہنہ شایرات و منازعات کہ در میان ایشان واقع
 شدہ بود دفع نموده اند و ہمہ را بر محامل نیک فرود آورده اند۔ چنانچہ ہمیں
 مضمون در مکتوب ۲۵۱ و مکتوب ۶۷ و دیگر مکاتیب بار بار بتکرار ذکر
 شدہ است)۔

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ
 فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ وَصَلَّى اللهُ
 تَعَالَى عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَأَحْمَدِيَّهِ وَسَلَّمَ أَجْمَعِينَ ۔

وقت ثانی در نیجایان تمام سید بعد ازین اعدا

مکاتیب از دفتر ثالث شمار کنید

مکتوب کا

بیکے از مستورات صحاحات اہل ارادت تحریر یافتہ۔ و این مکتوب گویا
 رسالہ مستقلہ است در بیان عقائد اہل سنت و جماعت و ارکان شریعت و
 تہذیب خلاق و ترغیب بذكر و سلوک طریقیہ نقش بندہ علاوہ بران بعضے
 اوراد و وظائف و نوافل مندوبہ و دیگر مواعظ و نصلح مرغوبہ متعلقہ باعمال
 و نیات صحاحہ نیز دران مذکور شدہ اند۔ و اکثر حصہ این مکتوب متعلق بقضاء
 اسلامیہ است و در مکتوب سابق ہمیں عقائد بعینہ مفصلاً مذکور شدہ اند۔

و حکایات و اندک در مقابلہ قرآن حدیث قابل توجہ التفات نیستند و لائق تحوت و استناد نہ
 ہیں باید کہ اصل خود را محکم گیریم و چنین حکایات اہمیت فریفته و تزلزل نشویم ۔ الحمد للہ۔

(فالتفینا بہ) و دیگر حصہ آن کہ مشتمل بر عبادات و تحمیل اعمال و اصلاح عادات است۔ در باب موقوفہ و نصاب ذکر خواہیم کرد۔ و همچنین اوراد و وظائف در این باب نوشته خواہند شد بمناسبتہ بینہما) *

مکتوب ۲۱

بخواجه ابراہیم قبادیانی صلوات اللہ علیہ در بیان آنکہ معرفت ذات و صفات حق تعالی و تقدس و اعمال مرضیہ و نامرضیہ عباد موقوف بر توسط انبیاء است علیہم السلام و تسلیم عقل ادران مدخل نیست و بگویش فلاسفہ بیخردان کہ تابع عقل قاصر خود شدہ اند *

أَشْهَدُ بِاللَّهِ الَّذِي أَنْعَمَ عَلَيْنَا وَهَدَانَا إِلَى الْإِسْلَامِ وَجَعَلَنَا مِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ *

انبیاء رحمت ہند عالمیاء علیہم الصلوٰت و التسلیمات کہ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بر توسط بعثت این بزرگواران علیہم الصلوٰت و التسلیمات از ذات و صفات خود بماناقص عقلان قاصر ادراکاں خبر دادہ است و مرضی و غیر مرضی خود را و منافع و مضار ما را اطلاع بخشیدہ است اگر توسل وجود شریف ایشان نبود عقل بشری در اثبات حق تعالی عاجز بود و در ادراک کمالات او سبحانہ ناقص قاصر آمد۔ قدامے فلاسفہ کہ خود را اکابر ارباب عقل میگیرند منکر صانع بودند و اشیا را بدہر منویحے ساختند *

قصہ فرود و فرعون کہ دعوائے خدائی مے کرد در قرآن شریف مذکور است فلاسفہ یونان کہ عقل امتدادے خود ساختہ اند جاہل ترین مردم در ذات و صفات و احیی جل سلطنت ایشانند۔ اینہا اند کہ حق را سبحانہ و تعالیٰ بریکار و معطل ساختہ اند۔ غیر از یک چیز آنہم با سبحانہ با اختیار یا و سبحانہ و تعالیٰ مستند

ساخته اند و آن عقل فعال است که از نزد خود تراشیده حوادث را با و منسوب
 میدارند و اثر را از اثر حقیقی عمل سلطانه باز داشته آن اثر منحوت خود میدارند
 عقل فعال چه بود که سرانجام اشیا نماید و حوادث باوستند باشد چه نفس
 وجود و ثبوت او هنر اهل سخن است. ایمنی باشد که اشیا را از قادر مختار
 جل سلطانه باز داشته با بنچنین امر موهوم مستند سازند بلکه اشیا را هزاران
 رنگ و عار است که بنحوت فلسفی مستند باشند بلکه اشیا بدم خود را ضعیف
 خود سند بوند و هرگز میل وجود نمایند. کفار و ادر کبر با وجود بیت پرستی با
 ازین جماعه آسن اند که بخصه حق سبحانه و تعالی در تنگی التجا دارند و بیت با
 را وسیله شفاعت پیش او تعالی سازند عجیب تر آنکه جمعی این سفهرا
 حکما می نامند اطلاق حکما بر این با که سر اسر جهل مرکب فیض ایشان است.
 بکدام اعتبار نموده آید که بر اسمیل تکلم و استهرا گفته شود یا از قبیل اطلاق بصیر
 بر او عملی شمرده آید.

وقد بالغ قدس سرکه فی هذا المکتوب بتضلیلهم و تحصیلهم
 بامثال هذه الکلمات القادحة القارعة والذلال الواضحة
 الساطعة کتفینا علی انموذج منها. ثم قال (و متاخرین اینها که در مره
 اهل اسلام خود را و عقل ساخته اند همچنان بر اصول فلسفی خود را سخاوند و بقدم
 سنوات و کواکب امثال اینها فائل ماند و بدم فنا و هلاک اینها حاکم قوت ایشان
 تکذیب نصوص قرآنی است و رزق ایشان آکار ضروریات دین. "عجب
 مومن اند. بخدا تعالی و رسول او صلوات الله تعالی علیه سلم ایمان آرند بآنچه
 خدا و رسول او صلوات الله تعالی علیه سلم فرموده است قبول ندارند سفاهت ازین
 نیکگذرند فلسفه چون اکثرش باشد سفسه پس کل آن
 هم سفسه باشد که حکیم کل حکیم اکثر است (المعنی آره)

مکتوب ۲۳

بلا محمد مراد کشتی صدر یافته - در میان بزرگی اصحاب علیهم السلام از عنوان
 مہربانی ہائے آنها با یکدیگر (و این مکتوب طویل نیز در مدح صحابہ است -
 رضی اللہ تعالیٰ عنہم و ذکر فضائل ایشان از قرآن مجید و احادیث صحیحہ و دفع
 شبہات وارودہ بر بعضی اعمال شائ - و منع از قدح و جرح و لعن و طعن این
 بزرگواران و مملو است از لطائف نکات عجیبہ و غریبہ و مشتمل است بر لائل
 عقلیہ و نقلیہ و در آخر این مکتوب چہ نکتہ معقول و فخرہ و در بانوشتہ اند کہ
 زیادہ ازین چہ نویسید و اجلا شے بدیہی چہ جلاد ہدیرا کہ حضرت صدیق کہ
 قرآن مجید بحدیث او مملو است و یک سورہ و اللیل شہ کریمہ در فضائل
 آنحضرت نازل گشتہ است و از احادیث صحاح لاتعد و لا تحصى در کمالات
 و فضائل او مروی است و اس و رئیس این امت مرحومہ کہ خیر الامم است
 ہمہ امت ہر گاہ او را کافر و ضال دانند از دیگران چہ امت ساز نماید و
 بگذر ام راہ در آمدہ سخن گوید - اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمِ
 الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ
 يَخْتَلِفُونَ - وَالسَّلَامُ عَلَىٰ سَائِرِ الْهُدَىٰ +

مکتوب ۲۴

بمیر محمد نعمان صدر یافته +

حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ در نفس خود و در سایر کمالات توابع وجود
 از حیوۃ و علم و قدرت و سمع و بصر و ارادہ و کلام و تکوین بذات اقدس
 خود کافی است و در حصول این کمالات محتاج بصفات ائدہ نیست ہر چند

صفات کاملہ زائدہ نیز اور اس جہت سے کہ ان سے پس اولیٰ عالم چنانچہ بذات
 اقدس خود موجود است نہ بوجود ہمتیں بذات خود زندہ است نہ بحیات کہ صفت
 اوست تو عالمی و بذات خود و ان است بصفت علم و حکم اساتذہ الصفا
 الواجبیۃ من التسمیع والبصر والکلام والامرأۃ والتکوین (ثم ذکر
 قد اراد اللہ تعالیٰ مسرکہ تحقیق مسئلۃ الصفات علی مذهب الاشعریۃ و
 الماتریدیۃ وانکر علی المعزولۃ والفلاسفۃ و اظہر بطلان ما قالوہ و
 فساد ما مالوا الیہ بالبسط والتفصیل من امراد فلیراجعہ من هو
 اہلہ) ۷

مکتوب

بملا بدر الدین صدریانیہ در تحقیق عالم مثال و عالم ارواح و اجساد و بیانی
 آنکہ حقیقت عذاب قبر از عالم ارواح و اجساد است نہ از قبیلہ عالم مثال کہ
 بی حقیقت است ۷

ای برادر عالم ممکنات را قسم قرار داده اند - عالم ارواح و عالم اجساد
 و عالم مثال یا عالم مثال را بر رخ گفته اند در میان عالم ارواح و عالم اجساد و نیز
 گفته اند کہ عالم مثال در رنگ مرآت است مرعانی و حقائق این ہر دو عالم را
 کہ در ان بصورت لطیفہ ظہور سے نماید و آن عالم فی حد ذاتہ متضمن صورت و ہیئت و
 اشکال نیست صورت و اشکال دروے از عوالم دیگر منعکس سے شود در رنگ
 مرآت کہ فی حد ذاتہ متضمن ہیچ صورت نیست اگر وے صورت آمدہ است
 از خارج آمدہ است - و ایضا عالم مثال از برے دیدن است نہ از برے بودن
 جلے بودن عالم ارواح است یا عالم اجساد عالم مثال بیش از مرآت این دو
 عالم نیست و ایسے کہ در خواب در عالم مثال احساس نمودہ سے آید صورت و شبح

آن عقوبت است که رانی مستحق آن گشته است از برائے تنبیه و این معنی را برو
 ظاهراً ساخته اند. و عذاب قبر ازین قبیل نیست که حقیقت عقوبت است بصورت
 و شیخ عقوبت و نیز المی که در خواب احساس می کند اگر فرضاً تحقیقاً تمائم شده باشد
 از قسم المهای نبوی خواهد بود و عذاب قبر از عالم عذاب اخروی است شتان
 ما بعداً که عذاب نبوی را بعد از عذاب اخروی اعادنا الله سبحانه و بیچ مقدار
 و اعتبار نیست. عذاب قبر را در رنگ خواب استن از عدم اطلاع است
 از علوت عذاب و حقیقت عذاب و نیز فشا این اشتباه توهم مجانب است عذاب
 دنیا است بعد از آخرت و این باطل است بین البطلان (المک آزه) و
 زنهار کبشوف خیالی و ظهور صور مثالی اعتقادات مقررده اهل سنت و جماعت
 را شکر الله تعالی معین صراط مستقیمند و بخواب خیالی خود غره نشوند که
 نجات بے متابعت این فرقه ناجیه تصور نیست خوش طبعیها را موقوف و است
 اگر آرزوئی نجات از نذبحان دل اتباع این بزرگواران بگوشتند خیر
 شرط است. ما علی الوصول الا بالبلاغ

مکتوبات

بیر محمد نعمان در ردیافته در رفع شبهات متکثرین عذاب قبر جمعی در عذاب
 قبر که با حدیث صحاح مشهوره بلکه بآیت کئی قرآنی نیز ثابت شده است.
 تردد دارند بلکه نزدیک است که با بحار آل بزم نمایند و مقتدای اشتباه ایشان
 احساس احوال مومنان غیر مدفون است که برنج واحد استقامت دارند و
 تذبذب و اضطراب که از لوازم تعذیب است ندارند و عمل اشکال آنکه حیات
 عالم برزخ که موطن قبر است از قبیل حیات نبوی است که حرکت ارادی و
 احساس هر لوازم آن است و در حیات برزخی حرکت هیچ در کار نیست فقط

احساس آنجا کافی است کہ در دوران لم و عذاب نماید پس حیات بر رخ گویا نصف حیات
 دنیوی است و تعلق روح ببدن آنجا نیز تعلق روح است ببدن کہ در نشاء
 دنیوی بودہ است پس دست کہ مونسے غیر مدنون بحیات برزخی احساس عذاب
 و الم نمایند و بیچ حرکتے و اضطرابے بحیات برزخی ازینہا بوجوہ نیاید و آنچه
 مخبر صادق فرمودہ است صادق باشد علیہ علیہ الصلوٰت و التسلیمات ،
 با آنکہ گوئیم و جسم مادہ این شکل و امثال این شکل نشائیم کہ بطور نبوت
 در لے طور عقل و فکر است امور سے کہ عقل در اوراک آہنا حاضر است اثبات
 آل بطور نبوت نموہ مے آید اگر عقل کفایت میکرد انبیا برای چه مبعوث
 می گشتند صلوات اللہ تعالی علیہم اجمعین و عذاب آخر دمی اچرا بپوش
 ایشان مربوط مے ساختند۔ قال اللہ تبارک و تعالی و ما لکنا معذبین
 حتی نبعث رسولاً

و چون اوراک عقل را در بعضے امور تصور ثابت شد پس جمیع حکام شرعیہ
 را بمیزان عقل سنجیدن مستحسن نباشد۔ اول فکر ایمان بر رسول باید کرد و تصدیق
 رسالت او باید نمود تا در جمیع احکام او را صادق و راستہ شود و بوسیله آن
 از ظلمات و شکوک و شبہات خلاصی مینماید اصل ایابید معقول ساخت
 تا فروغ بے تکلف معقول و معلوم گردند۔ (الی اخره) +

مکتوبہ

بملا ابراہیم صد و رایت۔ در معنائے حدیث سَتَفَرَّقَ اُمَّتِي +
 باید دانست کہ مراد از قول آنحضرت علیہ علیہ الصلوٰت و التسلیم
 کُلُّهُمْ فِي النَّارِ اِلَّا وَاحِدًا کہ در حدیث تفریق این امت بہتقاد و وفرتہ
 واقع شدہ۔ دخول شان است در نار و ملکث در آن نہ خلود در نار و دو امام عذاب

حکام شرعیہ

در بیان تفریق امت

در آن که آن مخصوص کفار است غایب مافی الباب چون باعث دخولشان در نار
 معتقدات سوء ایشان است ناچار همه ایشان داخل نار گردند بخلاف آن یک
 فرقه که معتقداتشان نجات بخش از عذاب نار است اگر بعضی از اوستان
 مرتکب اعمال سوء گردند و توبه و شفاعت مغفول گردند جایز است که بقدر توبه
 بعذاب نار مبتلا گردند و دخول نار در حق ایشان متحقق گردد پس فرق درین
 فرق و فرقه تاجیه آن باشد که دخول نار در حق جمیع افراد این فرق کائن است
 اگر چه خلود نبود و در حق این فرقه تاجیه مخصوص بعضی عاصیان است و در کلمه
 کلمه رمنه است ناس بیان *

و چون این فرق مبتدع اهل قبله اند در کفیر آنها جرات نباید نمود تا زمانه که انکار
 ضروریات دینی نمایند و در متواترات شرعیه کنند و قبول ما علیکم همیشه
 من الذین بالضرورۃ نکند *

علماء فرموده اند که اگر نود و نه وجه کفر ظاهر شود و یک وجه اسلام یافته شود
 تصحیح این وجه باید نمود و حکم کفر نباید کرد *

(تفسیر گوید احوال این زمانه چنین شده است که اگر یک وجه کفر بیاید و نود
 و نه وجه اسلام قائل باشد حکم کفر آن نمایند و کلام او را بتاویلات بعینه لزوماً
 مستعد و بلکه لوازم ملزومات اعتبار کرده کشان کشان او را بسبب کفر رسانند
 حتی که اگر کسی در تکفیر آنها توقف کند آن اہم کافر گویند و حال آنکه علمائے
 متفقہ فیصد کرده اند که التزام الکفر کفر لالزوومه *

ناظرین کرام از اینجا اندازہ نمایند که حضرت ایشان با آن شدت و بباله
 که در تفسیل روافض و خوارج دارند حکم کفر آنها نمی کنند پس اگر حال او در یک مسئله
 اختلافی که فی الجمله خفای هم داشته باشد کسی با مخالفت کند ما را چه سود که تکفیر او
 نمایم و چشمه از اسلام و ایمان و پریشیم اعاذنا اللہ سبحانہ عن ذلک *

در تکفیر فرق باطله نباید نمود

الذین

مکتوبات

یکی از نساء صالحات در روایاتی در نصح عمرو بن زینا در ضمن تأویل کرمیه
 يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذْ جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يَبِيغُ عَنكَ عَلَىٰ أَرْوَاحِكُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ الْآيَةَ
 این کرمیه در روز فتح که نازل شده است و آن سرور علیه علیه الصلوٰة
 و السلام چون از بیعت رجال فارغ گشت شروع در بیعت نساء فرمود و بیعت
 آنحضرت علیه علیه الصلوٰة و السلام بسیار بجز و قول بوده است و هرگز دست
 آنحضرت علیه علیه الصلوٰة و السلام بر دست نساء با بیعت نرسیده و
 و چون در اثم و اخلاق رویه در نساء نسبت بر رجال بسیار بوده است بنابراین
 در وقت بیعت نساء شرط زانده بر بیعت رجال در میان آورده است از جهت
 امثال ام خداوندی جل سلطانه نسا در آن وقت نمی از ذمائم فرموده است
 او چون در بیمه شرک از جملة ذمائم اقع و غلط بود و وجود آن در نساء جهالات
 بلکه مردان جاهل بیشتر بود نخستین شرط بر آنان این مقرر کرده اند که از شرک
 جلی و خفی و رسوم و عادات کفریه احتراز نمایند پس شرط اول در بیعت نساء
 آنکه هیچ چیز را با و سجانه و توانی شرک نسا نند چه در وجود و چه
 در استحقاق عبادت (و این قسم شرک جلی و کفر باوح است که هیچ خفا و استتار
 ندارد و دیگر اقسام شرک که گونه خفا و استتار دارند و از بعضی مسلمانان بخبر
 از جهل و نادانی صا در میشوند و آن را شرک مذموم بسیار اند چنانچه در حدیث
 شریف آمده که قال علیه و علیٰ اله الصلوٰة و السلام الشُّرُكُ فِي أُمَّتِي أَخْفَىٰ
 مِنْ دَبِيبٍ لِمَثَلِ الْبَتِّي تَدْبُ فِي نَيْلَةِ مَغْطِلَةٍ عَلَىٰ صَخْرَةٍ سَوْدَاءٍ وَ بَعْضُهُ
 اِنَّ اَحْسَنَ اَيْشَانِ دَرِنَجَاذَكَر كَرْدَه اِنْدَا :-

یکی آنکه اعمال آن شخص اگر از شائبه یا وسوسه پاک نباشند و از منظر طلب جبر

از غیر او تعالیٰ و لوبانقول الذکوہ بحسبیل میرا نبود آن کس از داورہ شرک
 بیرون نباشد و موجد خاص نبود - قال علیہ علی الصلوٰۃ والسلام اتقوا
 الشریک الا صغر قالوا المشرک الا صغر قال علیہ و علی الصلوٰۃ والسلام
 الریاء

۲۱) تعظیم مراسم شرک و مراسم کفر در شرک قدم راست است و تصدیق
 دینین از اہل شرک است و منسبت بمجموع احکام اسلام و کفر مشرک -
 تبری از کفر شرط اسلام است بیزاری از شائبہ شرک شرط توحیدہ
 (۳۱) استمداد از ہننام و طاعت در دفع امراض و انتقام کہ در جسد
 اہل اسلام شایع گشتہ است عین شرک و ضلال است و طلب حوائج از
 سنگ بامے تراشیدہ تا تراشیدہ نفس کفر و انکار از وجب الوجود تعالیٰ
 و تقدس

اکثر زمان دین مان بواسطہ کمال جبل کہ دارند باین استمداد ممنوع
 مبتلا اند و طلب دفع بلیہ ازین اسبابی سستی مے نمایند علی مخصوص علی بن معنی
 از نیک بدایشان در وقت عرض مرض جدری کہ در زبان ہندی کہیر ستلا
 معروف است مشہود و محسوس میگردد کم زنی باشد کہ از وقایع این شرک
 خللی بود الا من عصمہا اللہ تعالیٰ

۱۲۱) تعظیم نمودن ایام معظمہ منہود و بجا آمدن رسوم متعارفہ جوہر نیز
 مستلزم شرک و مستوجب کفر است چنانچہ در ایام ذوالکمان ببلد اہل اسلام
 علی مخصوص زنان ایشان رسوم اہل کفر را بجا مے آرند و عید خود میسازند
 و ہایاے شبیہ بہدایاے اہل کفر بخانہاے خمران خواہر ان در رنگ
 اہل شرک میفرستند و غیر ذلک من رسوم اہم فی ذلک الا ایام
 (۱۵) حیوانات اگر نذر شاخ مے کنند و بر قبر مے ایشان فتنہ آن

حیوانات را ذبح کئے نمایند و در روایات فقہیہ میں عمل را نیز داخل شرک ساختہ اند
و دریں باب مبالغہ نموده اند ازین عمل نیز اجتناب باید نمود کہ شائبہ شرک وارد
و جوہ مذربہا است چہ در کار است کہ ذر ذبح حیوانے کنند و بذباخ جن
ملحق سازند کہ ممنوع شرعی است ❖

(۶) و ازین عالم است صیام نسا کہ یہ نیت پیران بیدیان نگاہ دارند
اکثر نامہائے ایشان از نزد خود تراشیدہ روزہ ہائے خود را تمام نہایت کنند
و در وقت افطار از برائے ہر روزہ طعام خاص بوضع مخصوص تعیین مے نمایند
و تعیین ایام نیز مے کنند و بتوسل ایں روزہا ازینہا حوائج خود می خواہند ایں
شرک در عبادت است و بتوسل عبادت غیر حاجات خود را از اں غیر خواستن
است شناعت ایں فعل انیک باید دریافت حال آنکہ حق سبحانہ و تعالیٰ
در حدیث قدسی فرمودہ الصوم لى وانا اجزى به۔ و حیلہ بے سود است
آنچہ بعض از زنان در وقت افطار شناعت ایں فعل گویند کہ ما ایں روزہا
برائے خدا نگاہ میداریم و ثواب اں را بہ پیران مے بخشیم۔ اگر در ایں امر صادق
باشند تعیین ایام از برائے صیام چہ در کار است و تخصیص طعام تعیین ایام
شنیعہ مختلفہ در افطار برائے چیست۔ بسا است کہ در وقت افطار از تکاب
محرمات نمایند و افطار با م حرام کنند و بے حاجت سوال و گدائی کنند و باں
افطار نمایند و قضاے حوائج خود را مخصوص بار تکاب محرم دانند ایں خود
عین ضلالت و تسویل شیطان لعین است واللہ سبحانہ العاصم ❖
(دو حصہ دوم ایں مکتوب شریف کہ تعلق باعمال و اخلاق و فصاحت دارد
در باب چہارم مذکور خواہد شد۔ فلینظر ثمہ) ❖

مکتوب ۴۴

بمیر عبد الرحمن لدیس محمد نعمان صد در یافته در اثبات رویت اُخروی
 و درین مکتوب این سئوال اعتقادی را بتوضیح تمام تخریر فرموده اند و دفع شبهات که
 بران وارد میشوند بدلائل عقلیه و نقلیه کرده اند و جوابها را بحقیقتی و الزامی
 باصول علم مناظره داده اسکا که خصم فرموده اند فلینظر بتمامها فیہ ۱۰
 و منها عبرت فی تومی که در سئوال رویت دارند بلکه دلیل که بر نفس رویت
 آرند آن است که رویت بصری تقاضای محاذات و مقابله است کند که
 مستلزم جهت است و تخریر باحاطه و تحدید و هو محال فحقه سبحانه و تعالی
 عن ذلک علوا کبیرا ۱۰

جوابش آنکه این شبهه ناشی است از اقتصار نظر و قیاس عالم ملک شهادت
 بر عجایب عالم ملکوت و هو قیاس مع الفارق و چرا ممکن نباشد که قادر مطلق
 جل جلاله آنکه دو قطعه عصبه مجوفه بی حس و حرکت را قوت بصارت بشرط مقابله و محاذات
 درین تشابه نصیفه فانیه داده است همان دو قطعه عصبه اتوئی عطا فرماید که بی شرط
 مقابله و محاذات در تشابه اخر و یکد توریه و باقیه است ایضاً مرئی نماید و راست که حضرت
 حق سبحانه و تعالی بی جهت بی کیف مرئی بود و محاط و مدرک بصر نباشد ۱۰

والتذاذیکه بر رویت مترتب شود نیز بوجه کمال در خود بیاد آمار مرئی
 بیج مدرک ایشان نشود و بطریق الزام گوئیم که اگر در حصول رویت مقابله و
 محاذات شرط باشد چنانچه در جانب مرئی شرط است باید که در جانب اتی نیز
 شرط باشد زیرا که مقابله نسبتی است که بتقابلین قائم است که رانی و مرئی باشند
 پس لازم آمد که حضرت حق سبحانه و تعالی هم شیاری از ایند و صفت رویت است
 او را ثابت نباشد تعالی و تقدس آن مخالف نصوص قرآنی است قال اللہ

تَعَالَى وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ وَسَيَرُّهُ اللَّهُ
عَمَلَكُمْ. و بعضی مستلزم نقص است و سلب صفت کامله است از کسی بجز آنکه در
و نیز این لزوم محال چنانچه در صفت ویت است در دو جو بجا و او سبحانه و
تعالی نیز متمسکی است چه موجود نیز در یک حتمی از جهات عالم در فوق است
یا قدم یا خلف یا مین و شمال باشد یا محیط باشد همه و هر یک مستلزم این
محال است (فما هو جوابیکم فهو جوابنا) ال آخره ۴

مکتوب ۵

بکلام شیر محمد لاهوری صدور یافته - در بیان فرق میان تصدیق قلب و

یقین آن ۴

سوال بعضی از محققان متکلمین که حقیقت ایمان گردیدن دل گفته اند
بمؤمنین به معنای آن چیست؟ و گردیدن عبارت از نفس تصدیق و یقین
قلب است بمؤمن به یا امرزاد است بر نفس تصدیق و یقین دل بآن
مصدق به ۴

جواب گردیدن دل در ای یقین دل است هر چند در تصدیق نیست

لیکن متضرع است بر آن یقین چه بعد از حصول یقین دل را از دو حالت خلون بود
تسلیم و انقیاد بود بمؤمن به یا جحود و انکار بآن و علامت تسلیم انقیاد رضا
قلب است بمؤمن به و انشراح صدر بآن - و علامت جحود و انکار کراهت
قلب است بمصدق به و تنگی سینه است بآن. قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى
فَمَنْ يُؤِدَّ اللَّهُ إِنَّهُ يُؤْتِهُ مِنْ فَضْلِهِ كَيْفَ يَشَاءُ لِلدُّنْيَا وَمَنْ يُؤِدَّ
يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدَقَةَ ضَيْقٍ آخِرًا كَمَا كَانَتْ مَتَاعًا فِي السَّاءِ كَذَلِكَ
يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ وَحُصُولُ تَسْلِيمِ انْقِيَادِ قَلْبٍ

بمومن یہ بعد از حصول تصدیق و یقین یاں مجھض ہو بہت الہی است۔
 جل سلطانہ از نیجا است ایمان ابو بہت الہی گفتہ اند جل سلطانہ و نشاء وجود و
 انکار بعد از حصول تصدیق و یقین بمصدق بہ رسوخ و قمرن صفات و تہ
 نفس امارہ است کہ بحسب جاہ و ریاست خود مجبول است و بعد نم قبول
 تبعیت دیگرے مطبوع مے خواہد کہ ہمہ اور تصدیق نمایند و گردند و اولقلید
 و تبعیت دیگرے نہ کند۔ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ
 يَظْلِمُونَ مرالجے آخرہ

مکتوب ۵

بلا حمید حمدی صدور یافتہ۔ در بیان بعضے عقائد اسلامیہ کہ تعلق بقدم
 ذات و صفات واجبہ اوجود تقدس تعالیٰ و وحدوت عالم دارند و آنکہ ہرچہ
 ماسوائے او سبحانہ و تعالیٰ است چہ از عناصر و چہ از افلاک و چہ از عقول و
 چہ از نفوس و چہ از بسائط و چہ از مرکبات باجماع اہل ملت ہمہ از عدم بوجود
 آمدہ اند و وجود بعدم خواہند رفت عدم سابق کا ئن است و عدم لاحق نیز
 و انگیر او عین عقیدہ از ضروریات دین است و خلافت آن خروج
 از دائرہ اسلام

و آنچه بعضے از علما گفتہ اند کہ بہت چیز را کہ غرض و کرسی و لوح و
 قلم و بہشت و دوزخ و روح باشند فنا نخواہد شد و باقی خواہند ماند۔
 نہ باں معنی است کہ اینہما قبول فنا نمے کنند و قابلیت زوال ندارند چنانچہ
 فلاسفہ در بارہ کواکب و مساوات گفتہ اند (حاشا و کلا بلکہ باین معنی است کہ ہرگز
 نخواہد بعد از وجود فانی سازد و ہرگز خواہد باقی دارد از بہت حکم و مصالح
 یَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُخَكِّمُ مَا يُرِيدُ۔ الی آخرہ

مکتوب ۹۳

بمیر منصور صد و ریافته - در بیان آنکه قرب و معیت و احاطه و سر بیان و عمل و توجید و اتحاد و امثال این همه الفاظ را نسبت بحضرت حق سبحانه و تعالی از قبیل تشابهات و شطیحات است آن قرب و معیت دو اصل و اتصال که در فهم ما در آید و متعلقاتش و جناب قدس خداوندی جل شانزه از آن مدرک معلوم منزه و مبرزا است بهر معنی که متصور کنند و منقول سازند بی تشابهت و تشبیه نمیخواهد بود مگر آنکه ایمان آزند و اشتغال بکیفیت نه نمایند و مغموض بعلم حق در نزد جل سلطانه به در مکتوب ۸۹ تحریر می فرمایند که امام عظیم الله امام ابی یوسف رضی الله تعالی عنهما تا شش ماه در مسئله خلق قرآن با یکدیگر مناقشه داشتند و در دو بدل می کردند بعد از شش ماه مشخص شد که قرآن مخلوق گوید کافر است و این طول منازعت بواسطه عدم تنقیح مسئله بوده است در آن وقت و بحال که بتلاحق انکار منقح شده است گویم که محل نزاع اگر حروف و کلمات اند که ذوال اند بر کلام نفسی شک نیست که حادث اند و مخلوق و اگر مدلولات مراد باشند قدیم و غیر مخلوق است این تنقیح از برکات تلاحق افکار راست *

مکتوب ۹۴

شیخ عبد الله صد و ریافته - در منع از تفسیر و تاویل آیات قرآنیه بر طبق مذاق فلاسفه و آنکه عذاب اخروی حسی و جسمانی است نه فقط عقلی و روحانی چنانچه عکس گفته اند کتاب تبصیر الرحمن را که مرسل داشته بودند بعضی از مواضع آن امطالع نموده و سپس فرستاد *

سازمان قرآن

که تا مصنف این کتاب خیلے بجز سب فلاسف میل دارد و نزدیک است
 که حکما را عدیل انبیاء و علیهم الصلوات و السلام در تفسیر کرمیه اولی شکت
 الذین لیس لهم فی الاخره باثفاق الانبیاء و الحکماء الا الشارح
 الحسی و العقلی مساوات در بیان قول انبیا و حکما کرده است و با وجود
 اجماع انبیا علیهم الصلوات و تسلیمات اتفاق حکما چه گنجائش دارد و در عذاب
 اخروی قول ایشان آنچه است بار است علی الخصوص که مخالف قول انبیا بود
 علیهم الصلوات و تسلیمات و اجماع انبیا بر ثبوت عذاب حتی واقع شده است
 و در مواضع دیگر نیز موافق مذاق حکما بیان می کند هر چند مخالف مذاهب طبعین
 بود و مطالعه این کتاب بے ضرر بلکه خفیه بلکه جلیه نیست. انهار این معنی لازم
 دانسته بچند کلمه متمدع گشت. و السلام

مکتوب ۱۱۲

بشریعت پناهی قاضی سلم صدر یافته. در بیان آنکه صفات حقیقه
 او سبحانه و تعالی ز عین ذات اندونه غیر ذات و
 علمای اهل سنت بشکر الله تعالی سعیه هم در صفات ثمانیه حقیقیه
 واجب الوجود تعالی و تقدس چه بلا زبیا گفته اند لاهو و لا غیره که این حضرت
 در اے طور عقل است که نور فرست و برکت متابعت انبیا علیهم الصلوات و السلام
 دریافت اند. عقلا ازین عبارت ارتفاع تقیضین می فهمند. ندانسته اند
 که در حصول تناقض اتحاد مکان زمان شرط است و چون در اهل حضرت
 جل سلطان مکان زمان گنجائش ندارد تناقض چه گونه متصور گردد و آنچه
 علماء در دفع تناقض در لفظ غیر تصرف کرده اند و از غیر معنای خاص خواسته اند
 هیچ در کار نیست بلکه نظر کشفی منع این تخصیص می نماید و نفسی غیرت بهر معنی

که باشد اثبات می کند و می یابیم که صفات واجب علی سلطانه چنانچه عین ذات
 اقدس و تعالیٰ میند که زانند - غیر ذات او سبحانه هم نیستند اگر چه زانند اند
 تعالیٰ و تقدسات و نسبت اشئینیت پیدا کرده اند - اینجا آن قضیه مقرر
 ارباب معقول که الاثنان متغایران تخلف کرده است و نقض اصول شان نموده
 و آنکه گفته شد که وراء طور عقل است یا آن معنی است که عقل بآن مستند
 نمی گردد و از ادراک آن قاصر است زانکه عقل بر خلاف آن حکم می نماید
 و چگونه بر خلاف آن حکم نماید که آن تصور هم نکرده است بلکه از حیطة
 ادراک او بیرون است حکم باثبات نفی آن چه صورت بندده

مکتوب ۱۱۱

سلام سلطان سرزندی عهد ریافته - در بیان آنکه صفات او سبحانه
 حیوة و علم و سائر کمالات متصف اند و در تحقیق معنای قیام صفات بذات
 جل سلطان

صفات واجب لوجود جل سلطان که قیام بذات او سبحانه و تعالیٰ
 دارند مثل الحیوة و القدرة و العلم و غیرها از کمال تقدس منزله هیچ
 نسبت به صفات ممکن ندارند چرا که صفات ممکن اعراض اند که قیام بجواهر
 دارند و صفات واجب علی سلطانه مقوم جواهر اند که قیام جواهر با آنهاست
 و ایضا صفات ممکن حکمیت دارند و جواهر محض اند و از حیاة و علم و غیر
 بی نصیب اند فقط این قدر هست که ممکن بتوسط شان محی و عالم و قادر
 میگردد اما اینها با نفسها محی و عالم نیستند بخلاف صفات مقدسه واجب لوجود
 تعالیٰ و تقدس که در نظر کشفی این حقیر اینها نیز در رنگ صوف خود سبحانه
 محی و عالم اند و تفصیل کمالات خود دانا و مشغوف لیکن علم شان از قبیل علم

حضور ہی مقہوم ہے گردونہ از عالم علم حصول۔ الی آخرہ و فی آخرہ :
 ہر چند اطلاق لفظ تعین اینجا بمقتضای علم این فقیر تجاوش ندارد اما چون
 در قوم این لفظ متعارف گشتہ است ما ہم در اطلاق آن مسالہ سے نامیم کہ بتنا
 اَلَيْسَ لَنَا نُورٌ نَاوَا عَفِيفٌ لِنَا اَنَّا نَاكَ عَلَيَّ شَيْءٌ قَدِيرٌ
 در مکتوب ۱۲۲ مے نو ب مذکر اطلاق اصالت و طلیت و بہتیں اثبات
 دیگر نسبتہا در میان واجب تعالیٰ و ممکن کہ شرع بہ ثبوت آہنا وارد شدہ است
 از تنگی میدان عبارت است و الایع

ممکن چہ بود کہ ظل واجب باشد

او سبحانہ و تعالیٰ را چر ظل بود کہ ظل موہم تولید مثل است و مبنی از شانہ عدم کمال
 لطافت اصل۔ تعالیٰ اللہ سبحانہ عن ذلالت علو اکبیرا۔ ہیچ مخلوقی ظل خالق خود
 نیست و غیر از مخلوقیت ہیچ امتسایہ بخالق تعالیٰ ما در اسے آن نسبت کہ شرع
 باں دارد است ندارد :

و ایضاً در ہمیں مکتوب میفرمایند کہ اطلاق این الفاظ (تعین و تعیین و غیر ذالک)
 موافق مذاق حضرت شیخ محی الدین و تابعان دست قدرل اللہ تعالیٰ اسرار ہم
 در عبارت فقیر این قسم الفاظ اگر واقع شود از قبیل صفت مشککہ باید
 دانست الخ :

باب دوم

در مسائل فقیهیه و احکام شیعه و مکتوب ۲۳

که بجنان خانان عبدالرحیم خان صدور یافته +
 زجر شدید و منع بلیغ از تسمیه با نامی اهل کفر کرده اند و تشیع شاعری که
 "کفری" تخلص خود کرده بود لان هذا الاسم مبغوضان بالله سبحانه
 ورسوله علیه الصلوة والسلام و المسلمون ما مورثون بعد ائمة اهل
 الکفر و الغلظة علیه و التحاشی عن مثل هذا الاسم القبیح واجب
 و حضرت ایشان فرمودند که تبدیل آن بلفظ "اسلامی" کرده شود +
 اتَّقُوا مَوَاجِعَ التَّهْوِیْرِ کَلَامٌ صَادِقٌ لَا تُغْبَارُ عَلَیْهِ +
 و فیه آنچه در عبارات بعضی مشایخ از مدح کفر و ترغیب بر شد ز ناز
 و امثال آن در غلبه سُکر واقع شده از ظاهراً مصروف است و محمول بر او بی +
 فالسکاری معذورون فی ارتکاب المحظورات و غیر السکاری
 غیر معذور فی تقلید هم لا عند هم و لا عند اهل الشرع +

مکتوب ۲۹

در تزیین باولے فرائض با رعایت سنن و آداب قلت مبالغات
 نوافل در مقابلہ فرائض و وجبات و منع از اولے نماز عشاء و نصف اخیر از
 شب و نہی از نوشیدن آب متعل در وضو و منع شدید از سجده کردن
 مریدان مرہیراں را +

نوافل را در جنپ فرائض بیج اعتبار نیست - اولے فرضی از فرائض
 در وقتی از اوقات یہ از اولے نوافل ہزار سال است - اگرچہ بر نیت
 قائل ادا کردہ شود و ہر نفلے کہ باشد از صلوٰۃ و زکوٰۃ و صوم و ذکر و فکر
 و امثال ایہا بکدر رعایت سنتے از سنن و اقربا از آداب در حین اولے
 فرائض نیز ہمیں حکم دارد +

منقول است کہ روزے امیر المؤمنین حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ
 عنہ بعد از نماز بااد و در جماعت نگاہ کردند شخصی را از اصحاب خود دنیا فتنہ
 سببش پرسیدند - حاضران عرض کردند کہ او اکثر شب بیدار می باشد
 بچہتل کہ درین وقت خوابش برودہ باشد فرمودند اگر تمام شب خواب میکرد
 و نماز بااد یا جماعت می گزارد بہتر ازین بودے +

و همچنین زکوٰۃ مفروضہ بفقیر قریب خود دادن بمراتب بہتر است
 از تصدق جبال عظام از ذہب و نصدہ بطریق نفل +

نماز عشاء و نصف اخیر از شب گذاردن و آل را وسیلہ تائید قیام
 بیل ساختن بے مستنکر است چہ در آن وقت نماز خفتن خواندن مکر وہ است
 از برائے این غرض تاخیر ادا و اثر کافی است کہ تاخیر آن مستحب است ہم
 و تر در وقت مستحب ادا می یابد و ہم غرض قیام بیل و بیداری وقت سحر

حاصل می شود :

آب مستعمل که از احدثت بآن نموده باشند یا بر نیت تسربت استعمالش کرده باشند تجویز کنند که مردم آن آب بنخورند و آری بقیة آب ضو اگر از اعتقاد کسی طلب نماید بدهند که خوردن آنرا شفا گفته اند :

حضرت ایشان اوردن بی مثل این ابتلا واقع شد و بعضی یاران ادر واقع معلوم شد که آب مستعمل وضو کے ایشان بخورند و الاضرر عظیم لاحق خواهد شد بکتب فقہیہ رجوع نمودند مخلصی پیدا شد که بعد از تشبیه غسل بنیر نیت قربت در مرتبه چهارم آب وضو مستعمل نمی شود باین حیلہ تجویز آن کردند :

سجدہ کردن مریدان مشایخ رانار و است و شناعیت این فعل اظہر من الشمس است منع شان بکنید و تاکید در منع بکنید و اجتناب این قسم افعال از ہمہ کس مطلوب است علی الخصوص از مقتدایان خلق باشد ضرور است چو اگر مقلدان با افعال او افتد خواهند کرد و در بلائے عظیم خواهند افتاد :

علوم این طائفہ علوم احوال است و علوم شرعیہ علوم اعمال از علوم احوال کسے بہرہ مند شود کہ اعمال درست کرده باشد و درستی اعمال بنیر علم حکام شرعی از عبادات و معاملات نمی شود پس باید کہ بکتب فقہیہ رجوع کنند و در مجالس شریفیہ کتب فقہیہ بزبان فارسی مثل جمہور غنی خانقانی و عمدۃ السالک و کنتہ فارسی نیز خواندہ شود - بلکہ از کتب تصوف اگر مذکور نشود با کسے ندارد چرا کہ آن مجال تعلق دارد بقال - و از کتب فقہی اگر مذکور نشود احتمال ضرر عظیم دارد :

آب مستعمل از آن آرد و کس

شما از جمہور ان طائفہ

از کتب بہر خواندہ

مکتوب ۳۰

بشیخ نظام تعالیسی + نمیدانم چه نویسم اگر سخن از جناب قدس
 مولای خود تعالی و تقدس بزبان من آرم خصص کذب افترا کرده باشم -
 جناب کبریائی او ازال بلندتر است که زبان زده مثل من هرزه گوئی
 گردد - چوں از نیچون چه گوید محدث از قدیم چه جوید مکانی در لامکانی
 تا چند پوید +

بیان شهود نفسی و شهود آفاقی نیز درین مکتوب تحریر یافته بقای
 که در مقام جذب بعضی ابعاد استهلاک و ضحلال که شبیه بغنا است دست
 می دهد و تعبیر از آن بوجه عدم می کنند آن را زوال تصور است بلکه واقع
 و بقای که بعد از فناست تم است از زوال مصون و از خلل محفوظ است +
 مقصود از خلقت انسانی اداء وظائف بندگی است و اگر در ابتدا
 در وسط عشق و محبت داده اند مقصود از آن قطع تعلق اوست از مادون
 جناب قدس جل سلطانة عشق و محبت از مقاصد بندگی حصول مقام
 عبودیت است - بنده حق جل شانہ وقتی شود که اگر از گرفتاری غیر تمام خلاص
 شود و عشق و محبت وسیله آن خلاصی است - نهایت مراتب ولایت مقام
 عبودیت است و در درجات ولایت فوق عبودیت مقام نیست +

در مکتوب ۳۰ - در بیان سلسله وحدت وجودی فرموده اند -
 خطای کشتی حکم خطای اجتهادی دارد که ملامت و عتاب از آن مرفوع
 است بایک درجه از درجات صواب و در حق او متحقق است این قه رفرق
 است که تقلید اهل کشف بر تقدیر احتمال خطا جائز نباشد و تقلید مجتهدان
 بر تقدیر احتمال خطا نیز جائز بلکه واجب است +

تقریر و تقدیر از کلام و تعالی

تقلید مجتهدان

در مکتوب ۳۷ نوشته اند: نماز پنجگانه را در وقت اول ادا
نمایند و الا عشاء زمستان که تا ثلث شب تاخیر در آن مستحب است دریں
امر فقیر بے اختیار است نمیخواهد که سر مو تاخیرے در اندک عبادت گنجایش باشد
و عجز بشریت مشتتے است *

در مکتوب ۳۸ می نویسند: آنچه بر بنده لازم است بآن مکلف
امثال او امر و انہما از تو ای است مَا اَتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا
نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ بِالْغَنَمِ ظاہر است کہ مسل آن
سر مو بایک گیر مخالفت ندارند. مثلاً دروغ بزبان تا گفتن شریعت است
و از دل نفی خاطر کذب نمودن طریقت و حقیقت است اگر این نفی تکلف
و تحمل است طریقت است و اگر بے تکلف میسر است حقیقت است.
پس فی الحقیقت باطن کہ طریقت و حقیقت است متمم و کمل ظاہر آمد کہ شریعت
است پس سالکان سبل طریقت و حقیقت را اگر در اثنائے اہ امورے کہ
بظاہر با شریعت در جنگ اند ظاہر شوند و ظاہر سازند یعنی بر سبک و علیہ حال است
اگر از آن مقام گزرانند و بصحو آزند آن منافات بالکلیہ مرتفع شود و آن علوم
متضاده تمام هباء منثورا گردند *

در مکتوب ۴۲ می نویسند: هر چه مخالف شریعت است مردود است
كُلُّ حَقِيقَةٍ رَدَّتْهُ الشَّرِيعَةُ فَهِيَ مَرْدُودَةٌ شریعت را برباد داشته
طلب حقیقت نمودن کار مردان است وَرَقْنَا لِلَّهِ سُبْحَانَهُ وَايَاكُمْ
الاستقامة عَلَى مُتَابَعَةِ مَتِيدِ الْبَشَرِ عَلَيْهِ وَعَلَى الْاَلِ الصَّلَوَاتِ وَ
التَّسْلِيمَاتِ وَالتَّحِيَّاتِ ظَاهِرًا وَبَاطِنًا *

در مکتوب ۳۷ منع از تحصیل علوم لایعنی کرده می نویسند:
علومے کہ باختر بکار نیامند همه از دنیا اند و اشتغال با آنها اشتغال بکار لایعنی است

که ممنوع است - علم نجوم و منطق و هندسه و حساب و امثال آنها از علوم
لاطائل بعد از تحلمات بسیار و حجه که برائے جواز آن پیدا می شود آن است
که فی الجمله در بعضی علوم شرعی بکار می آیند اگر مقصود از خواندن آن غیر از
معرفت احکام شرعی و تقویت اولیاء کلامیه امری دیگر باشد فلا بیحواصلاً
از تکایب امر مباح که مستلزم فوت امور واجبه باشد آن از حد اباحت
می برارد و شک نیست که اشتغال باین علوم مقوت اشتغال بعلوم شرعی
ضروری است *

وقیه - پنج وقت نماز بجماعت باید گزارد اگر قیام لیل و نماز تہجد نیز
میتشر شود ز سبب سعادت - دادای زکوٰۃ مال نیز از جمله ارکان اسلام است آنرا
البته ادا کنند طریقے که برائے ادا آن آسان باشد آن است که از مال خود
آنچه حق فقر است سالیانه جدا سازد و به نیت زکوٰۃ بنگاهدشته در تمام
سال بمصارت زکوٰۃ خرج نماید برین تقدیر هر مرتبه تجدید نیت ادا زکوٰۃ
لازم نیست یک مرتبه جدا کردن کفایت می کند معلوم است که ارباب غنی
در سال تمام چه قدر خرج می کنند و بفقرا و مستحقان می دهند تا چوں نیت
زکوٰۃ نیست محسوب نمی شود در صورت هر قومه هم زکوٰۃ از فرادای می شود
و هم از خرج بے تقریب خلاصی است *

در مکتوب ہم می گویم زاید بیع الزمان صد ریافته نوشته اند
سعادت آثار افقره در صحیفه گرامی اندراج یافته بود که "خدیونشأتین"
این نعتی است که مخصوص است بحضرت دجیب او وجود جل سلطانہ *

عبد ملوک لا یقدر علی شیء راجع رسد که بوجه از وجوه بخداوند
خود جل سلطانہ مشارکت جوید و در راه خداوندی پوید علی مخصوص نشاه
آخر یہ کہ مالکیت و مملو کیت چه بطریق حقیقت و چه بطریق مجاز مخصوص

بحضرت ملیک یوم الدین است

حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ در روز قیامت ندا درود بملن الملک
الیوم و خود در جواب آن فرماید **اللہ الواحد لقرتار**

مکتوب ۶۵ = ۸۱

به لاله بیگ صد دریافتہ - در تحسہ بر ضعف اسلام و استیلاء کفار
نگو نسا و تاکید بر ترویج فتنہ بقرہ کہ از اعظم شعائر اسلام است
در ہندوستان

غویت اسلام بر نتیجہ قرار یافتہ کہ اہل کفر بجزہ اجرائے احکام کفر بلا
در بلاد اسلام راعنی نمے شوند و میخوانند کہ احکام اسلامیہ بالکلیہ زایل
گردند و اثرے از مسلمانان و مسلمانی پیدا نشود و کار تا باں سہ
رسانیدہ اند کہ اگر مسلمانی از شعائر اسلامی اظہار نماید بقتل میرسد

فزع بقرہ در ہندوستان از اعظم شعائر اسلام است کفار بجز یہ دادن شاید
راضی شوند اما بدین بقرہ ہرگز راضی نخواہند شد - در ابتدا بادشاہت اگر
مسلمانے رواج یافت و مسلمانان اعتبار پیدا کردند فیما و اگر عیاذہ باللہ تعالیٰ
در توقفت افتاد کار بر مسلمانان بسیار مشکل خواہد شد الغیاث الغیاث شر
الغیاث الغیاث الی آخرہ

مکتوب ۱۰۲

بلا متظفر صد دریافت - در بیان آنکہ محرم در قرض بسود مجموع مبلغ است
نزیراتی فقط مثلاً شخصے وہ تنکرا قرض گرفت بدو از دہ تنک درین صورت مجموع
دو از دہ تنک حرام است نہ فقط دو تنک زیادتی چنانچہ از کتب فقیہیہ این سنا واضح

فزع بقرہ در ہندوستان از اعظم شعائر اسلام است

در روز قیامت ندا درود بملن الملک

مختلور مبتلا باید شد. و وجه معیشت بسیار است مخصوص در سپاهگری نیست. و
 نوشته بودند که درین زمان بے شبه پیدا نمی شود راست است اما آنها ممکن
 از شبه احقر از باید نمود. زراعت بے طهارت که منافق طیب داشتند در هندوستان
 اجتناب از آن ممکن نیست اما ترک طعام بسوء نمودن در کمال آسانی است. و
 الی آخر المکتوبات الشریفه.

مکتوب ۱۲۳

بملاطهر بخشی صدر یافته. و
 در بیان آنکه اولی نفل اگر چه حج باشد اگر مستلزم باشد نوت فرضی را
 از فرائض جهل لایعنی است. بواسطه اولی یک حج نفل مرکب چندین
 مختلورات نباید شد.

مکتوب ۱۲۴

ایشایه شیخ مذکور در بیان آنکه استطاعت او شرطه خوب حج است
 اولی حج با وجود بے استطاعتی نسبت حصول مطلوب (ضروری) و حاصل
 تضييع اوقات است صلاح فقیر از اول در رفتن شما نبود اما شوق شما را ملاحظه
 نموده منع صریح نکرده. امر اہم گذارشته با امر غیر ضروری پرداختن مناسب
 نیست. در چند مکتوب این مضمون بشما نوشته است رسیده باشد یا نه.
 سخن این است بیشتر مختاراند. و اسلام.
 در مکتوب ۱۳۱ بعد از ملاحی طریقہ علیہ نقیہ بندہ یا بترجم سنت
 واجتناب از بدعت نوشته اند.

افسوس ہزار افسوس بعضی از بدعتها کہ در سلاسل دیگر اصلاً موجود نیست

در مع نماز تکبیر جماعت خواندن و تحقیق این سوره در کتاب ۲۸ نیز تفصیلی ذکر کرده اند

درین طریق علیہ احدث نموده اند - نماز تہجد را بجماعت می گذارند از اطراف
و جوانب در آن وقت مردم از برای نماز تہجد جمع می گردند و بحیثیت تکام
ادائے نمایند - و این عمل مکروه است بکراهت تخریمہ نجمعے از قہما کہ تداعی
شرط کراهت داشته اند چو از جماعت نفل را منقید بنا حید مسجد ساخته اند -
زیادہ از سه کس با اتفاق مکروه گفته اند

و ایضا نماز تہجد را باین وضع سیزده رکعت میدانند کہ دو ازہ رکعت را
ایستادہ می گزارند و دو رکعت را نشسته تا حکم یک رکعت پیدا کند و بآن
سیزده رکعت گردد و حضرت پیغمبر باعلیہ و علیہ آراصلوات و اقبلیات کہ کجا
سیزده رکعت ادافرمودہ اند و گاہی یازدہ و گاہی نہ و گاہی ہفت - نماز
تہجد ہمراہ وتر حکم فرودیت پیدا کردہ است نہ آنکہ دو رکعت تعدد در حکم یک
رکعت قیام دادہ اند

نشاء امثال این علم و عمل عدم متبع سنت سننہ مصطفویہ است علی
صاحبہ الصلوٰۃ واللہ لہم والرحمۃ عجیب است در بلاد علماء کہ ماوای مجتہدین
است علیہم الرضوان این قسم محدثات رواج یافتہ با آنکہ مافتیران علوم سننہ
را از برکات ایشان استفادہ می نمائیم واللہ بیخمانہ و تعالی
المصطفیٰ للصلوٰۃ

کتاب ۱۳۹

بجعفر بیگ نہانی شرح ریافتہ

در بیان آنکہ جماعۃ بیدولتان کہ طعن در اہل شدہ می نمایند بچو و بکوش
آن جماعہ مجوز بلکہ مستحسن است کفار قریش چون از کمال بے سعادتی در وجود

یعنی ما و راہ النہر

نحوہش این اسلام برالذہ نمودند حضرت پیغمبر علیہ علیہ الصلوٰۃ والسلام بعض از
شعراء اسلامیہ امر فرمودند کہ ہجو کفار نگوئید آں شاعر در حضور آں سرور
علیہ الصلوٰۃ والسلام بر بالائے منبر مے برآمد و اشعار ہجو یہ کفار بر ملا میخواند آن سرور
فرمودند کہ روح القدس با اوست ما دایمیکہ ہجو کفار مے کند *

مکتوب ۱۵۹

شیخ شرف الدین حسین بدحشی بعد از عزای پرسی مے نویسد کہ آں فرزند
شیوہ مصیرا پیش گرفته پیش رشتگان را بصدقہ و دعا و استغفار مہم و معاون
باشد کہ موتے را شد احتیاج است یا مداد احیاء در حدیث نبوی علیہ السلام
الصلوٰۃ و التحیات آمدہ است - مَا الْمَيِّتُ إِلَّا كَالغَرِيقِ الْمَتَّعُوثِ يَنْتَظِرُ
دَعْوَةَ تَلْحَقُهُ مِنْ آبٍ أَوْ أُمٍّ أَوْ إِخٍ أَوْ صَدِيقٍ فَإِذَا لَحِقَتْهُ كَانَ أَحَدًا
إِلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَإِنَّ اللَّهَ لَيَدْخُلُ عَلَى أَهْلِ الْقُبُورِ مِنْ دُعَاءِ
أَهْلِ الْأَرْضِ أَمْثَالِ الْجِبَالِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَإِنَّ هَدْيَةَ الْأَحْيَاءِ إِلَى الْأَمْوَاتِ
الْأَسْتَعْقَامُ لَمْ يَكُنْ *

مکتوب ۱۶۳

بسیادت و تقابرت پناہی شیخ فرید سعد و یافتہ - در منع از تعظیم کردن
دعوت دادن کفار نگوئید و تحذیر از مساجت و ملائمت با دشمنان و تحریض بہ
اخذ جزیرہ و تذلیل آنہا نوشتہ اند *

حق سبحانہ و تعالیٰ حمید خود را علیہ الصلوٰۃ و التحیۃ مے فرماید
يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ هَسْبُكَ مِنْ مَعْيِبِهِمْ
وَأَكْرَمُ صُفُوفِ مَخْلُوقِ عَظِيمٍ است بچہا و کفار و غلظت بر ایشان مفرمود معلوم

شده که عظمت با ایشان داخل خلق عظیم است و نه چنانکه ابناء زمان گمان
 می برند که ملاطفت و شیرین زبانی یا آنها متفقان در مروت و خلاق حسنه است
 پس عزت اسلام در خواری کفر و اهل کفر است. کسی که اهل کفر را عزیز داشت
 اهل اسلام را خواری ساخت. عزیز داشتن عبارت از آن نیست که البته ایشان
 را تعظیم کنی و بالا نشانی بل که در مجالس خود جدا داری با ایشان مصاحبت
 نمودن و همزبانی کردن با ایشان داخل اعزاز است در رنگ سگال ایشان را
 دور باید داشت و اگر عرض از غرض دنیاوی با ایشان مربوط باشد
 بای ایشان میسر نشود بشیوه بے اعتباری را امری داشته بقدر ضرورت
 با ایشان باید پرداخت و کمال سلام آن است که از آن غرض دنیاوی
 نیز باید گذشت و با ایشان نباید پرداخت

دوستی و الفت با دشمنان خدا عزوجل منجر بشمنی خدا عزوجل و دشمنی
 پیغمبر و علیه الصلوة و السلام می شود. کار این تا بکار آن تنزه حیرت است
 با اسلام و اهل آن منتظر اند اگر قابو یابند و ما را از اهل اسلام براند یا همه را
 بقتل رسانند یا بکفر باز گردانند پس اهل اسلام را هم شر می درکار است که
 الحیاء من الایمان و تنگ سلمانی ضروری است همواره در مقام خواری اینها
 باید بود. جزیره اهل کفر که در هندوستان بر طرف شده است بواسطه شومی
 مصاحبت اهل کفر است با سلاطین این دیار مقصود اصلی از جزیره گرفتن
 از ایشان خواری ایشان است که از ترس جزیره جامه خوب نتوانند پوشید
 و تخیل نمی توانند بود. بادشاهان را چه می رسد که منع جزیره گرفتن کنند.
 حق سبحانه و تعالی جزیره ابراهیم خواری ایشان و منع کرده است در کلام مجید
 خود ایشان انجس فرموده پس می باید که اهل کفر در نظر اهل اسلام نجس و پلید
 در آیند و چون چنین بینند و دانند لاجرم از مصاحبت ایشان پرہیز نمایند

و در مجالس ایشان سترکه بوند. چیزها از ایشان پرسیدن و بمقتضای حکم اینها عمل کردن از کمال عزت از این دشمنان است. همنه که کسی از ایشان طلب و دعا که بتوسط ایشان خواهد چه خواهد بود. حق سبحانه و تعالی در کلام مجید خود می فرماید وَمَا دَعَا الْكَاذِبِينَ الْآلَاءِ فِي ضَلَالٍ

و عاشر این دشمنان باطل و لاحاصل است اجابت را در آنجا چه چنان
این قدر فساد لازم می آید که اعزاز این سگان می افزاید ایشان اگر دعا خوانند
کرد بتان خود را و سید خواهند آورد خیال باید کرد که کار تا بجای می کشد.
و از مسلمانی بوسه نمی ماند. عزیز می فرمود است تا یکی از شما دیوانه نشود
بمسلمانی نرسد. دیوانگی عبارت از درگدشتن است از قلع و خسر خود
بواسطه علانی کلمه اسلام با مسلمانی هر چه شود و گوشود و اگر نشود و گوشود.

استعمال ذریب فضی و بس حریر و ایشال آنها که شریعت مصطفویه
علی صلی الله علیه و آله و سلم و لتجیه آل احریم ساخته است (یعنی بر مردان)
اجتناب باید نمود او ان ذریب و فضی اگر بر آن مجمل کنند نه بجلد گنجایش دارد
اما استعمال اینها هم بر مردان هم بر زنان حرام است از آب طعام خوردن
در دنیا و خوشبوئی انداختن و سرمه دان ساختن و جز آن.

در معامله حل و حرمت همواره بعلمای نینداز رجوع باید کرد از اوشان
استفسار باید نمود. و بمقتضای فتوای ایشان عمل باید نمود که راه نجات
شریعت است و بعد از شریعت هر چه هست باطل است و بی اعتبار. القصة
دائرة امور سیاحت حق سبحانه و تعالی بسیار وسیع ساخته است تنعمات نعمت
باینها و عیش و لذت زیاده از آن است که در امور محرکه است در سیاحت
رضای حق است سیاحت و مهربانست عدم نصای او تعالی عقل سلیم هرگز نتواند
نمی کند که کسی بر آن لذت که بقای هم ندارد و عدم نصای مولای خود احتیاً

مشاور استعمال حریر و زریب فضی

نماید و حال آنکه در عوض آن لذت محرمه لذت بسیار هم تجویز فرموده است *

مکتوب ۱۶۸

در تحریض بر متابعت سنت اجتناب از بدعت در بیان آنکه هر بدعت ضلالت است - بخواجه عبدالرحمن مغنی کمالی صدور یافته - هر چه در دین محدث شده مبتدع گشته که در زمان خیر البشر و خلفائے اشدین او نبود علیه و علیهم الصلوٰت و التسلیمات اگر چه آن چیز در روشنی مثل فلک صبح بود - حق سبحانه و تعالی بایاں اگر رفتار آن نکند و مفتون حسن آن نگرداند *

گفته اند بدعت بر دو نوع است - حست و سیه - حست آن عمل نیک است که بعد از زمان آن سرور و خلفائے اشدین علیه و علیهم الصلوٰت و السلام پیدا شده باشد و رافع سنت نماید - و سیه آنکه رافع سنت باشد *

این فقیر در هیچ بدعتی ازین بدعتها حسن نورانی مشاهده نمی کند و جز ظلمت و کدورت احساس نمی نماید - اگر فرضاً عمل مبتدع را امروز بواسطه ضعف بصارت بطراوت و نصارت بینند فردا که حدید البصر گردند جز خسارت و زیان متیج نخواهد دید (و بعد ذکر الاحادیث فی رفع البدعة قال) هر گاه هر محدث بدعت باشد و هر بدعت ضلالت پس معنای حسن در بدعت چه باشد؟ چرا که هر بدعت رافع سنت است - تخصیص بر بعضی دون بعضی ندارد و هر بدعت سیه بود و همچنان بعضی از بدعتها که علماء و مشایخ آن حسنه دانسته اند چون نیک بنگرند معلوم میشود که رافع سنت اند - مثلاً در تکفین میت عمار بستن چه زیادتی بر عدد دستون است که سه ثوب باشد و ارسال فرش سجانب دست چپ که بعضی مشایخ مستحسن دانسته اند مخالف سنت است که ارسال بین تکفین باشد - و همچنین نیت نماز میگویند که با وجود اراده قلب بزبان

نیز باید گفت حال آنکه از آن مفسر عیضاً و سبباً و صحاب کرام تا بعین عظام
اصلاً ثابت نشده که زبان نیت بسته باشد پس نیت بزبان بدعت باشد و
این بدعت احسنه گفته اند و این فقیر می اندکد که این بدعت چه جای رفع سنت
بلکه رفع فرض می نماید چرا که ازین تجویز اکثر موم زبان اکتفا می کنند و از
غفلت قلبی پاک ندارند پس درین ضمن فرضی از قرآن نفس که نیت قلبی باشد
مستردک میشود و بفساد نماز میرساند - و علی هذا لقیاساً ما اولمبتدا عادات
والمحدثات *

مکتوب ۲۱۴

بخان خانان عسکر ریافته - در بیان آنکه دنیا مزرعه آخرت است بیدو
باشد کسی که تخم را در زمین استعداد نیندازد و از یکسانه هفت عدد از نسا زد
و در جواب آن سوال مشهور که تضا عفا جرد حسنات است و در سنیات جزا
بمثل خواهد بود پس کفار را بواسطه سنیات معدوم و کفر موقت عذاب
مخلد چوں باشد؟ گوئیم که مماثلت جزا مرعلی امقوض بعلم و چپ است تعالی
و تقدس ممکن از ادراک قاصر است - مثلاً در حد و شرعیه که برائے قذف محصنات
هشتاد تا زیانه و در سرتقه قطع عین و در زنا صد تا زیانه یا حکم بر جرم فرموده اند
و استن ستر این تقدیرات از طوق بشر خارج است - ذلالت تقدیر العزیز
العلیه - پس در ماده کفار حق سبحانه و تعالی کفر موقت عذاب مخلد جزا
وفاق فرمود معلوم شد که جزا مماثل مر کفر موقت را همین عذاب مخلد است
و کسی که خواهد که جمیع احکام شرعیه اباد عقل برابر نماید آنکس منکر بطور نبوت
است یا اد سخن کردن از بیخردی است
ز آنکس که بقرآن و خیر زود تری

بعد از آن در باره میان شیخ احمد مکتوب الیه سفارش تحریر فرموده اند و
در آخر مکتوب ۲۳۱ میر محمد نعمان تحریر می فرمایند که پرسیده بودند که
منع از ذکر چهره کنید از جهت آنکه بدعت است یا آنکه ذوق و شوق می بخشد
چرا از چیزهای دیگر که در زمان آنسرور نبوده است علی علیه السلام صلوات
و السلام هر منع نمی کنید مثل لباس قرمزی و شال و سرپوش و ...

مخدومای عمل آنسرور علیه الصلوة و السلام برد و نوع است بر سبیل عبادت
است یا بر سبیل عرف و عادت - عملی که بر سبیل عبادت بوده خلاف آن از
بدعت بله منکر می دانیم و در منع آن مبالغه نمی نمایم که احداث در دین است
و آن مردود است و عملی که بنا بر عرف و عادت است خلاف آن ابدعت
منکر نمی دانیم و در منع آن مبالغه نمی نمایم که بدین تعلق ندارد و وجود و عدم
آن مبنی بر عرف و عادت است نه بر دین و ملت چه عرف بعضی بلاد و عادت
عرف بعضی از بلاد دیگر است و همچنین در یک بلده باعتبار تفاوت از منته
تفاوت عرف واقع است مع ذلک رعایت سنت عادی نیز مشتمل بر نتایج
و منتج سعادت است *

در آخر مکتوب ۲۵۰ نوشته اند - استفسار نموده بودند که آیا با وجود
زاد و راحله درین زمانه مگر رفتن فرض هست یا نه ؟

مخدومای روایات فقہ درین باب اختلاف بسیار دارند و مختار درین مسئله
فتوای فقیه ابواللیث است که گفته اگر غالب بر ظن امن عدم هلاک است در
قرضیتش ثابت است و الا لا لیکن این شرط وجود است نه شرط نفس و جب
کما هو ایضا پس وصیت صحیح درین صورت واجب باشد *

در آخر مکتوب ۲۵۴ در جواب استفسار تحریر یافته که آنچه

له فرجی نفعی از قبا بے بے بندگشاده پیش *

در بعض تفاسیر نوشتہ اند کہ اگر کسی گوید کہ من کعبۃ اسجدہ میکنم کافر میشود چو سجدہ بظہر
 کعبہ است نہ بکعبہ۔ و در احوال اسلام در سجدہ لک بحدیث می گفتند کہ اول تمام
 نفس ذات است تعالیٰ و تقدس با آنچه حضرت ایشان در رسالہ مبدا و مواد نوشتہ اند
 کہ خلقت کعبہ چنانکہ سجدہ و صورتشیا است حقیقت کعبہ نیز سجدہ و حقائق اشیا است
 مخالفت دارد۔ معنی و ما این از مسامحات عبارات است۔ چنانچہ می گویند آدم
 سجدہ ملائکہ است سجدہ هر خالق راست جل سلطانہ از مخلوق و مصنوع اورا هر
 مخالفی کہ باشد۔ والسلام

در مکتوب ۲۵۶ تہ تحریر

نوشتہ بودند کہ بعض عویات طلب مشغولی می نمایند "اگر از محارم اند چه
 مانع است و الا در پرده نبش بینند و طریقہ اخذ نمانند"

در سیدہ بودند کہ اصحاب حدیث در ہر ماہ یک یا مرتب قرار داندہ اند و
 حدیثی را درین باب نقل می فرمایند۔ چہ باید کرد بہ والد فقیر قدس سرہ میفرمودند
 کہ شیخ عبدالعزیز مصلحی و شیخ رحمت اللہ "سندی" کہ از اکابر محدثین بودند
 در صحن شریفین ایشان لقب شیخین بودند بفقیر یہ بہت رستان آمدہ بودند
 می فرمودند کہ آن حدیث را کہ مانی شارح بخاری نقل کردہ است اما ضعیف
 است۔ حدیث صحیح درین باب الا یام ایام اللہ والعباد عباد اللہ است و
 نیز فرمودند کہ نحوست ایام ولادت رحمت عالمیان علیہ السلام است
 و تسلیمات اہل گشتہ است۔ ایام نجس است نسبت بہ ہم مقدم بودہ۔ و
 عمل فقیر نیز برین است و بیچ روزے را بر دیگرے ترجیح نمی دہد تا آنکہ ترجیح
 آنها از شارع معلوم نہ کند۔ کالنجفۃ و مہمان و نحو ہذا۔

بسطار
 کتبہ کتبہ امام بانی

کتابت امام بانی

در مکتوبات ۲۶۶

به پیر زادگان خود نوشته اند - شما از فضائل و ارکان صلوات که
 عمار دین است ایراد نمی نماید استماع فرمایند و
 اول از سبب بارغ در وضو چاره نبود - هر حضور را سه بار بنجام و کمال باید
 تا بروجه سنت او ایاید در مسح سر استیعاب باید نمود و در مسح گوش و مسح رقبه
 احتیاط باید فرمود و تخلیل اصابع بر جلن مختصر دست چپ از جانب زیر آن
 اصابع آمده است آن امرعات فرمایند - ایتان مستحب اندک ندانند -
 مستحب دست داشته حق است جل و علاء مرضی او تعالی اگر بنجام نیاک فعل
 مرضی محبوب حق جل سلطان معلوم شود و عمل مقتضای آن میسر گردد منتقم است
 حکم آن دارد که کسی بخزد ریزش چند جوهر نفیس بجز و بجماد و لاطائل روح
 را بدست آرد - بعد از ظهور کمال و سبب بارغ وضو قصد نماز که معراج مومن است
 باید فرمود و اهتمام باید نمود که نماز فرض بی جماعت ادانیا بدینکجه
 با امام ترک نشود - و نماز در وقت مستحب او ایاید و در قرأت امرعات قد
 مسنون باید کرد و رکوع و سجود از طمانیت چاره نبود که فرض سه تنیا واجب
 بقول مختار و در قومه است باید ایستاد بر نهی که استخوانها بمقر خود رجوع نماید
 و بعد از دست ایستادن طمانیت در کار است نیز باید کرد فرض است یا واجب
 یا سنت علی اختلاف اقوال و همچنین در جلسه که میان دو سجه است بعد از
 نشستن در دست اطمینان نیز در کار است چنانچه در قومه و اقل تسبیح رکوع
 و سجود بسیار است و اکثرش تا هفت یا زده بار علی اختلاف اقوال
 و تسبیح امام با ندازه حال مقتدیان است - شرم می آید که کسی در حال انفراد
 و در وقت فوت و استطاعت اقتصار بر اقل تسبیحات نماید اگر تواند بیخ

باریاهفت بارگوید - و در وقت سجده رفتن آنچه بزمین نزدیک است اول
 بر زمین نهد پس اول سر و زانو بزمین نهد بعد از آن سر و دست بعد از آن
 بینی را بعد از آن جبین او در وقت وضع زانو دست ابتدا از زمین ببرد
 نمود و در وقت رفع رأس آنچه باسماں نزدیک است اول باید برداشت
 پس ابتدای رفع از جبین کند و در وقت نیام نظر بر موضع سجود باید دوخت
 و در وقت رکوع بر پانهائی خود نظر باید کرد و در سجود بر نوک بینی خود در
 جلوس بر دو دست خود یا بر کنار خود ملاحظه باید نمود - چون نظر از پراگندگی
 دوخته شود بر مواضع مذکوره نگاشته گردد نماز بجماعت میسر شود و صلوة
 بخشوع حاصل آید کما هو المنقول عن النبي عليه على الصلاة والسلام
 و همچنین تفریح اصابع دو دست در وقت رکوع و ضم ساختن آن اصابع
 در وقت سجود سنت است آن نیز مراعات فرمایند انگشت کشادن بیستم
 ساختن بے تقریب نیست فمائد در ضمن آن ملاحظه نموده صاحب شریع
 بعمل درآورده است ما را هیچ فائده برابر متابعت صاحب شریعت نیست
 عليه على الصلاة والسلام

این همه حکام در کتب فقهیه مذکور اند به تفصیل و ایضاح مقصود از ایراد
 اینجاست غیب بر اعمال است بمقتضای علم فقہ *

وَقَفْنَا لِلَّهِ سُبْحَانَهُ وَآيَاتِهِ عَلَى الْأَعْيَالِ لِقَالِهَا حَتَّى بَعْدَ أَنْ وَقَفْنَا
 اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى التَّصْحِيمِ الْعَقَائِدِ الدِّينِيَّةِ بِحَرَمَةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ
 عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ عَلَى الْكُلِّ مِنَ الصَّلَاةِ أَفْضَلُهَا وَمِنَ التَّسْلِيمَاتِ
 أَكْمَلُهَا

و بدانند که سماع و رقص فی حقیقت داخل لهو و لعب است و کریمه
 وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ فِي دَرَّانِ مَعَ سُرُورٍ وَنَاظِلِ

شده است چنانچه مجاهد که شاگرد ابن عباس است و از کبار تابعین گوید
 که مراد از لَهْوًا تَحْدِیثٌ سرود است. وَ فِي الْمَدَائِكِ لَهْوًا تَحْدِیثٌ
 السَّمَرُ وَالْغِنَاءُ وَ كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ ابْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا
 يَخْلِقَانِ آتَةَ الْغِنَاءِ (دوبعد از نقل روایات و عبارات حرمت غنای نوبیندا
 که آیات و احادیث و روایات فقیه در حرمت غنای بسیار است بحدی که
 اصحاب آن معتذر است معذلت اگر شخصی حدیث فسوخ یاروایت شاذه
 در اباحت سرود بسیار و اعتبار نباید کرد زیرا که هیچ فقیه در هیچ وقت در مانع
 فتوای بایاحت سرود نداده است و رقص و پاکوبی را مجوز ندانسته و
 عمل صوفیه در عمل و حرمت مندرت همیں بس نسبت که ما ایشان امعذور
 داریم و ملامت نکنیم و امر ایشان را بحق سبحانه و تعالیٰ مفوض داریم اینجا
 قول امام ابی حنیفه و امام ابی یوسف و امام محمد معتبر است نه عمل ابی بکر
 شبلی و ابی حسن نوری

صوفیان خام این وقت عمل پیران خود را بهانه ساخته سرود و رقص را
 دین ملت خود گرفته اند و طاعت و عبادت ساخته اَدْعِيَتِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا
 دِينَهُمْ لَهْوًا وَ لَعِبًا و از روایات سابقه معلوم شده کسی که فعل حرام
 مستحسن اند از زمره اهل اسلام می براید و مرتد می گرد پس خیال باید کرد
 که تعظیم مجلس سماع و رقص نمودن بلکه آن را طاعت و عبادت دانستن چه
 شاعت دارد و بَلَّغْنَاكَ الْحَمْدَ لِلَّهِ وَ الْمِنَّةَ که پیران ما باین امر مبتلا نشده
 و متابعان از تقلید این امر و ارها نیدند شنیده می شود که مخدوم ادبا
 میل بسرود دارند و مجلس سرود و قصید خوانی در شب مانع منقد می سازند
 و اکثر یاران درین امر موفقت می نمایند. "عجب است هزار عجب" مریدان
 سلاسل دیگر عمل پیران خود را بهانه ساخته از تکاب این امر می نمایند اگر چه

فہ بحقیقت دریں امر محقق نیاشند۔ یاران درین از کتاب چند عذرت خواہند فرمود
 حرمت شرعی یک طرف مخالفت پیران طریقت دیگر طرف ذہال شریعت
 ازین فعل راضی و ذہال طریقت۔ اگر حرمت شرعی نبودے فقط احداث امر
 در طریقت شیعی بودے نفی کہ حرمت شرعی با آن جمع شود۔ یقین است کہ
 جناب میرزا جیو یعنی خواجہ حسام الدین "بایں امر راضی نخواہند بود اما مراعات
 آداب شامودہ بصریح منع ہم نمے کنند و یاران ازین اجتماع نہی
 نمے نمایند این فقیر چوں در آمدن خود توقف مید چند فقرہ فراموش آورده نوشته
 فرستاد و در پس این مکتوب بگوید میرزا حسام الدین در تاکید بمنع کردن
 حضرات ازین بدعات تحریر فرمودہ اند: **وَالسَّلَامُ** ^{بہ ہونہ}

دو ہم درین مکتوب در بارہ منع از ذکر جہر نقلے نوشته اند کہ از حضرت ایشا
 شنیدہ ام کہ حضرت خواجہ بفتشیند علمائے بخارا را جمع نمودہ بخانقاہ حضرت امیر کمال
 برودہ بودند تا ایشاں از ذکر جہر منع فرمایند علمائے حضرت امیر گفتند کہ ذکر جہر
 بدعت است نہ کنند ایشاں در جواب فرمودند نہ کنیم۔ الی آخر المکتوب

در مکتوب ۲۸۶

بہجتا نکہ اعتقاد بموجب کتاب سنت ضروری است۔ عمل بقضائے آنها
 رہے کہ آن مجتہدین از کتاب سنت استنباط فرمودہ اند و استخراج احکام نمودہ
 از صلال و حرام و فرض و واجب سنت و استحباب مکروہ و مستحب و علم باین احکام
 نیز ضروری است و مقلد رائے رسد کہ خلاف رائے مجتہد از کتاب سنت احکام
 اخذ کنند و بران عامل باشد و در عمل قول مختار را از مذہب مجتہدے کہ خود تابع
 اوست اختیار کند و از رخصت اجتناب نمودہ بغیر میت عمل نماید۔ و ہما ممکن
 یعنی امیر کمال سخن علماء را قبول کردند و گفتند بعد ازین کہ کنیم

علم بر اقوال متفق کردن بجماعت

در جمع کردن اقوال مجتهدین سعی بیغ نماید تا بر قول متفق علیه عمل واقع شود. مثلاً
 امام شافعی رحمه الله در وضو نیت را فرض می گوید بے نیت و وضو نکند و
 همچنین ترتیب و غسل اعضا و دلا را نیز لازم می داند رعایت ترتیب و دلا باید
 کرد. امام مالک رحمه الله علیه ذکرت ادر غسل اعضا فرض می گویند آیتة ذلک
 بکنند و همچنین مس نسوا و مس ذکر را ناقص وضو گفته اند بر تقدیر وقوع مس نسوا
 و مس ذکر تجدید وضو بکنند علی هذا القیاس.

مکتوب ۲۸۸

بسیز انبیا سار کچوری صد ریافتہ۔ در منع از ادائے صلوات یافتہ
 مانند نماز عاشورا و شب قدر و غیر ذلک با جماعت

باید دانست که اکثر مردم از خواص عوام درین زبان در ادائے صلوات
 اهتمام دارند و در مکتوبات مسألهات می نمایند و مراعات مسن و مستحبات را
 در آنها کمتر می کنند و نوافل اغریزه دارند و فرائض اذیل و خوار کم است که
 فرائض و اوقات مستحبیه ادا نمایند و در تکثیر جماعت مستونہ بلکه در نفس جماعت
 تقید می ندارند بکمال و تساهل ادائے نفس فرائض را غنیمت می شمارند و روز
 عاشورا و شب برات و شب بخت و هفتم ماه ربیع اول شب جمعه از ماه مذکور که
 آن ایلة الغائب تمام نهاده اند کمال اهتمام را بر معنی دہشتہ جمعیت تمام
 نوافل و جماعت میگذرانند و آن انیک و مستحسن می پندارند و نمیدانند که این
 تسویلات شیطان است که سیئات بصوت حسانت نماید و حال آنکه نوافل را
 بجمعیت تمام گذاردن از بدعتها می مذوم و مکروه است که در شان آن حضرت
 خاتمت علیہ من الصلوات اذھلکما و من التسلیمات اکھاها فرموده اند من
 احدث فی دیننا هذا فهو مرد۔ و در کتب فقیهہ ادائے نوافل باجماعت مطلقاً

مکروه است و در بعضی روایات کراهت مشروط بتداعی و جمع است پس اگر بی تداعی
 یکدو کس در ناحیه مسجد نقل باجماعت گذارند روا باشد بے کراهت و در سه کس
 اختلاف مشایخ است و در چهار کس باتفاق مکروه است و در بعضی روایات صحیح
 آن است که مکروه است و بعد از این عبارات کتب فقیهه برین مدعی تحریر فرموده
 مے نویسد پس جماعه که در روز عاشورا و شب برات و ایامه العتاب نماز عجمه
 میگذرانند دو سینه دو سینه و سینه سینه قصد کس کم و بیش در مسجد جامع میشوند
 و آن نماز را اجتماع جماعت را مستحسن میندازند مگر حکیمان امر کرده اند باتفاق
 فقها و مکروه مستحسن است از عظم جنایات است چه حرام را مباح و مستحسن
 منجر بکفر است و مکروه را حسن میندیشتن یک مرتبه از این پایان است رشتنا
 این فعل انیک لمحوظ باید نمود

باید دینت که بنائے اولیٰ نوافل بر افتاد تسهیر است که مظنه ریا
 و سمعه است و جماعت متاقی آن است و در اولیٰ قرائض اظهار و عملان
 مطلوب است چه از شائبه ریا و سمعه مبر است پس باجماعت مناسب باشد -
 الخیر - و این مسئله در مکتوب ۱۳۱ نیز مفصل ذکر کرده اند

مکتوب ۲۹۹

په شیخ فریدرانهونی صدور یافته - در عزای مصیبت دلالت بر صبر و رضا
 بقضا و فضیلت مرگ طاعون و در میان آنکه فرار از طاعون گناه کبیره است
 در رنگ فرار یوم زحمت است

درین دیباچه شومی اعمال با اول موشهاں پهاک شدند که با خست سلاط
 بیشمار داشتند و زنان که در انسل و بقا سے نوع انسان بر وجود ایشان است
 بیشتر از مردان مردند و هر که درین با از مردان گریخت و سلامت ماند خاک بر

غزوات

حیات او - و آنکه نگر سخت و مرد طوبی له و لبشری لکمه
 و همچنین کسی که نگر سخت و نگر از جمله نمازیان و مجاهدان است از جرگه
 صابران و بلاکشان - هر کسی ۱۱ جلے است مسی که گنجانش تقدیم و اخیر نذر
 و اکثر گریز پیمان که سلامت مانند بعلت آنکه اجل ایشان نرسیده بود نه آنکه
 گریختن ایشان را از مرگ خلاص ساخت و اکثر صابران که هلاک شدند هم باجل
 هلاک شدند فلیس الفیض اریضی لا الا استقر اریضیاک ایس فرار و رزق
 قرار یوم زحمت است و گناه کبیره است از مکر الله است جل سلطان که گریزند
 سلامت مانند و صبر کنندگان هلاک شوند +

مکتوب ۱۲

بیر محمد نمان صد ریافته در جواب آل و مشائخ که استفسار نموده بودند
 بکلیه آنکه پرسید بودند که زمین روضه متبرکه که مدینه را علی صاحبها الصلوة
 والسلام و التحیة علماء از مکه معظمه بزرگ تر گفته اند پس با وجود مجود بودن
 صدوت و حقیقت کعبه معظمه مملکت و حقیقت محمدیه را علی صاحبها الصلوة والسلام
 و التحیة زمین روضه متبرکه بقول شما چگونگی بزرگتر باشد؟
 مخدوما آنچه نزد فقیر ثابت شده است آن است که خیر البقاع کعبه معظمه
 است بعد از آن روضه مقدسه مدینه علی صاحبها الصلوة والسلام و التحیة بعد
 از آن زمین حرم حضرت ماکرمه الله تعالی عن الانبات اگر علماء روضه متبرکه
 را از مکه معظمه بزرگتر گفته باشند مراد از مکه معظمه سوائے زمین کعبه مقدسه سر مراد
 داشته باشند +

بیر ابراهیم

دیگر از مسأله رفع سبایه پرسیده بودند؟
 مخدوما حدیث نبوی علی مصلیها الصلوة والسلام در باب جواز

اشارات بسیار واروده اند و بعضی از روایات فقیهیه حنفیه نیز درین باب
آیده است چنانچه مولانا در رساله ایراد نموده است اما چون در کتب حنفی نیک
ملاحظه نموده می آید معلوم می شود که روایات جواز اشارت غیر روایات
اصول است و غیر ظاهرند مذهب است *

ثم سرد العبارات الفقهية من نحو عشرة كتب في منع
الإشارة - (ثم قال بعد منع المقلد عن العمل بالحديث خلاف
قول الأئمة المحققين لعدم علمه بالأحاديث) *

معلوم میشود که اول سنیت و استحباب نزد این بزرگواران بصحت نه پیوسته
است بلکه خلاف آن بصحت رسیده غایتی مافی الباب ما را علم بآن دلیل نیست
و این معنی مستلزم قدح اکابر نیست *

اگر کسی گوید که ما علم بخلاف آن داریم گوئیم که علم مقلد در اثبات اصل حجت
معتبر نیست درین باب نطن مجتهد معتبر است علم خود را بر علم این اکار ترجیح داد
و ظاهر اصول اصحاب حنفیه باطل ساختن و روایات معتبره را شاذ گفتن بسیار
جرات نمودن است چه این اکار بزواسطه قرب عمد و وقوع علم و حصول ورع
و تقوا از ما دور افتاد و گمان بهتر میباشند بصحت و قنم و نکتع و عدم نسخ
آنها بیشتر از ما می شناختند البتة در ترک عمل بمقتضای این احادیث غلط
صاحبها الصلوة والسلام وجه موجود است تیرا باشد و اما عصر همان این قدر
می فهمیم که روایة احادیث در کیفیت اشاره و عقد اختلاف بسیار دارند
و کثرت اختلاف ایشان اضطراب در نفس اشارت پیدا کرده است - مثلاً از
بعضی روایات اشارت بے عقد معلوم می شود و آنجا بے عقد گفته اند در کیفیت
عقد نیز اختلاف کرده اند از بعضی روایات معلوم میشود که اشارت بے تحریر یک
سیاه بود و در بعضی با تحریر سیاه بود در وقت رفع نیز اختلاف است در بعضی

روایات وقت قرأت تشهد من غیر تعیین آمده است و در بعضی روایات وقت تلفظ بکلمہ شهادت بوده است و چون علمائے حنفیہ در ایقان اشارت مضطرب روایت دیدند فعل زائد در نماز بخلاف قیاس اثبات نمودند کہ بنا سے عملیة بر سکون و وقار است ۛ

اگر گویند کثرت اختلاف وقتی مضطرب سازد کہ توفیق در بیان روایات ممکن نباشد و در ما نحن فیہ توفیق ممکن است زیرا کہ تواند بود کہ جمیع روایات را در اوقات مختلفہ کرده باشند۔ گوئیم در بسیاری از روایات لفظ کان واقع شدہ است کہ نزد غیر منطقیان از ادوات کلیہ است فلا یکن الشرفیق و آنچه از امام عظیم رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ منقول است کہ اگر حدیثی مخالف قول من بیاید قول مرا ترک کنید و بر حدیث عمل نائید۔ مراد از آن حدیثی است کہ بحضرت امام رسیدہ است و بنا بر عدم علم آن حدیث حکم بخلاف آن فرمودہ است و احادیث اشارت از آن قبیل نیست احادیث معروفہ اند و احتمال عدم علم ندارند۔ اگر گویند کہ علمائے حنفیہ بر جواز اشارت نیز فتویٰ داده اند پس مقتضائے قنائے متعارضہ بہر طرف کہ عمل نموده آید مجوز باشد۔ گوئیم اگر تعارض در جواز و عدم جواز و حل و حرمت واقع شود ترجیح جانب عدم جواز است نہ جانب حرمت ۛ

(هذا خلاصه ما ذكره قدس سره في هذه المسئلة وفي المكتوب الشريف)

تفصیل اتم من هذا ۛ

وقت اول از نیچا با تمام رسید بعد ازین آمد

مکاتیب از وقت شرعی باید دانست

مکتوب ۱۵

لسادات عظام و قضاء کرام بلدهٔ سامانهٔ صدر یافته. در شنیع خطیبی که در خطبه
 ذکر خلفائے اشدین رضوان الله تعالی علیہم اجمعین ترک کرده بود باعث تصدیح
 خدام ذوی الاحترام سادات عظام و قضاء و امالی و موالی کرام بلدهٔ سامانهٔ
 آنکه شنیده شد که خطیب آن مقام در خطبہ عی قرآن ذکر خلفائے راشدین را
 رضی الله تعالی عنہم ترک کرده و سامانی متبرکه که ایشان انخوانده. و نیز شنیده
 شد که چون جمعی باو تعرض نمودند بسبب و فسیان خود اعمد از نا کرده بتمبر و پیش
 آمده و گفته که چه شد اگر ذکر اسامی خلفائے راشدین مذکور نشده و نیز شنیده شد
 که اکابر و امالی آن مقام درین باب مسأله و زبیده شدت و عظمت با آن
 خطیب بے انصاف پیش نیاید ندع

و انے نیکبار که صد بار و انے

ذکر خلفائے اشدین رضوان الله تعالی علیہم اجمعین اگر چه از شرط خطبہ نیست
 ولیکن از شعائر اہل سنت است بسم الله تعالی سعید ہم ترک نہ کند آن را بعد و تمرد
 بگر کسی که دلش مریض است و پلنش خبیث اگر فرض کنیم کہ بتعصب و عناد
 ترک نہ کرده باشد و عید من تبتیر نفوہ ففہو منہجر را چه جواب بد گفت
 و از مظان ہم کہ انفقوا من مواضع التہم بیگو نہ خلاص خواهد شد و در نیست
 کہ آن بے حقیقت کہ بشمیرت منسوب است این خبت را از مبتدعان کشمیر
 اخذ کرده باشد. اگر در تقدیم و تفصیل حضرات شیخین متوقف است طریق
 اہل سنت در ارض است و اگر در محبت حضرات ثننین متردد است نیز از
 اہل حق خارج

د بعد ازین عبارات اکابر آئمہ و دلائل مرویہ بر وجوب تفصیل شیخین و محبت

تختین ذکر کرده فرمودہ اند این قسم گل بدبو از ابتداء اسلام تا این وقت معلوم نیست کہ در ہندوستان شگفتہ باشد۔ سلطان وقت نصرہ اللہ نقاشی علی اعداء الاسلام از اہل سنت است و ضعیف مذہب در زمان او پنجین بدعت نمودن نہایت جرات است بلکہ خروج از طاعت او لے الامر بہ

مع ذلك بحسب است کہ محاذیم عظیم آن مقام درین واقعہ خود را معات دارند و مسالہ فرمایند درین طور واقعات تغافل و زریدن جتدعان ادلیہ ساختن است و رختہ در دین کردن و از جملہ مسالہات است کہ جماعت مہذبہ آنجا بر اہل حق را باطل خود دعوت می نمایند و در اندک مدت یک دینی را در رنگ گرگاں از رتہ می ربایند۔ چون استماع این خبر ہشت انگیر در شورش آورد و رگ فاروقیم حرکت داد بچند کلمہ اقدام نمود معذور خواہند داشت

وَالسَّلَامَةُ عَلَيْكُمْ وَ عَلَىٰ صَائِرِ مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ +

مکتوب ۱۶

بہ شیخ بدیع الدین سہارنپوری مسد ریافتہ۔ در جواب استفسار آنکہ نمودہ بودند۔

(۱۱) در سنن اکثر اوقات قرأت چہار قل کرده میشود

(۶) کفن مسنون جبال اسہ ثوب است دستار زائد است اقتصار بر

مسنون مے نامیم

(۱۳) جواب نامہ (معروف بہ عن نامہ) منی نویسم کہ احتمال تلوث بقاذورات

دارد۔ و بسند صحیح بہ ثبوت نہ پیوستہ و عمل علمائے ماوراء النہر نیست

(۱۴) و پیراہن تبرکی لہا اگر بجائے قمیص کفن (نہ زائد بر کفن قمیص)

بدہند گنجائش دارد۔ جامعہ شہدائہماں اکنفان ایشان است و حضرت صدیق

و احترام از بدعت است می نویسند که

تا از بدعت حسنه در رنگ بدعت سیئه احترام نه نماید پوسه ازین دو اوت
 بشام جان او رسد و این معنی امروز معتبر است که عالم در ریاض بدعت غرق
 گشته است و نظلمات بدعت آرام گرفته که اجمال است که دم از رفع بدعت
 زند و با حیا می سنت لب کشاید اکثر علمائے این وقت رواج دهند باین بدعت اند
 و محو کنند باین سنت بدعتها می پسین شده را تعامل خلق دانسته بجواز بلکه استخوان
 آن فتوای می دهند و مردم را بدعت دلالت می نمایند چه میگویند اگر سنت
 شیوع پیدا کند و باطل متعارف شود و تعامل گردد مگر نمیدانند که تعامل
 دلیل استحسان نیست تعاملی که معتبر است همان است که از حسنه را قول
 آمده است یا با جماع جمیع مردم حاصل گشته است. (ثقة ذکر فی هذا
 المعرف عبادة الفتاوى الغياثية ناقلاً قول الامام الشهيد رحمه الله تعالى
 حق قال - الا ترى انهم لو تعاملوا على بيع الخمر وعلى الربو لا يفتوا
 بالحل - الى اخره) ❖

مکتوب ۵۵

بحضرات مخدوم زادگان حضرت خواجہ محمد مصوم و خواجہ محمد سعید رحمہ دور
 یافتہ در بیان آنکه قرآن مجید جامع جمیع احکام شرعی است چه حکام بعضی
 از آن قبیل اند که عبارت نص و اشارت نص و دلالت نص و اقتضاء نص
 مفهوم می گردند و عوام و خواص درین فهم برابر اند و بعضی احکام از آن قبیلند
 که بتوسط اجتهاد و استنباط مفهوم میگردند و این فهم مخصوص است با حضرت
 علیه علیہ الصلوٰۃ والسلام و اصحاب کرام آن سرور و مجتهدان امت او علیه
 و علیہم الصلوٰۃ والسلام ❖

قسم ثالث احکام از آن قبیل اند که طاقت بشری در فهم آن عاجز است تا اعلیٰ از منزل احکام صل سلطانہ حاصل نشود و فهم آن احکام متصور نبود حصول این اعلام مخصوص پیغمبر است علیہ علیہ آله الصلوٰۃ والسلام و این احکام ہر چند ماخوذ از کتاب اند اما چون منظر آن احکام پیغمبر است این احکام را بہ سنت ہمے منسوب اشتند چنانچہ احکام اجتہاد یہ ابقیاس نسبت کنند باعتبار آنکہ قیاس منظر آن احکام است پس سنت و قیاس ہر دو منظر احکام باشند اگرچہ در میان این دو منظر فرق بسیار است کہ یکے مستند برائے است کہ مجال خطا دارد و دیگرے مؤید با اعلام حق صل علا کہ خطا را سنجانگناش نیست ❖

ابعد از آن بیان آنکہ مجتہد را در احکام اجتہاد یہ متابعت رائے خود کردن لازم است و آنکہ غیر پیغمبر اور احکام اجتہاد یہ با پیغمبر علیہ علیہ آله الصلوٰۃ والسلام مجال خلاف بہت بشرط آنکہ آن غیر بیاید اجتہاد رسید باشند۔ چنانچہ بعضے اصحاب کرام رائے خود را خلاف رائے پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام در امور اجتہاد یہ ظاہر کردہ اند۔ بیان آنکہ پیغمبر ان کہ اتباع شرایع پیغمبر ان اولوالعزم مے کنند علیہم الصلوٰۃ والسلام و تسلیمات در امور منزل است در امور اجتہاد یہ بتقریر طویل مع سوالها و جوابها تخریر فرمودہ اند۔ بعد از آن در فضائل حضرت امام عظیم کوفی رحمۃ اللہ علیہ مے نویسند کہ مثل روح اللہ مثل امام عظیم کوفی است رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ کہ بہرکت و ورع و تقویٰ و بدولت متابعت سنت در جہ علیادرا اجتہاد و استنباط یافتہ است کہ دیگران در فهم آن عاجز و قاصر اند و مجتہدات اورا بواسطہ وقت معافی مخالف کتاب سنت دانند و اورا اصحاب اور اصحاب رائے پذیرند۔ کُلِّ ذَلِكْ لِعَدَمِ اِنْوَسُوْلِ اِلَى حَقِيْقَةِ عِلْمِهِ وَ دِرَايَتِهِ وَ عَدَمِ الْاِبْلَاجِ

عَلَى فَهْمِهِ وَقَرَأَتْ أُمَامُ شَافِعِيًّا مَكْرُمَةً أَرَادَتْ نَقَاهُ بِأَدْعِيَةِ الرِّضْوَانِ
 وَرِيَاةً كَرَفَتْ أَلْفَقَهَاءُ كَلَامَهُ عِبَالُ أَبِي حَنِيفَةَ وَوَلَّى أَسْرَافَهُمَا نِي
 قَاصِرَ نَظَرَانِ كَقُصُورِ خُودِ رَابِدِ نَجِيٍّ فِي نَسَبَتِ نَمَائِدِ ۞

بے شائبہ تکلف و تعصب گفتہ می شود کہ نورانیت این مذہب حنفی
 بنظر کشفی در رنگ فریانی عظیم می نماید و سازند از این رنگ حیاض و جد اول
 بنظر می درآیند و بظاہر ہم کہ ملاحظہ نموده می آید سواد عظیم از اہل اسلام
 متابعان ابی حنیفہ اند علیہم الرضوان ۞

عجب معاملہ انیت امام ابو حنیفہ و تقلید سنت از ہمہ پیش قدم است
 و احادیث مرسلہ در رنگ احادیث سند شایان متابعت دارند و بر راس خود
 مقدم میدارد و پچہنیں قول صحابی را بواسطہ شرف صحبت حضرت خیر البشر
 عَلَيهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بر راس خود مقدم می دارد و دیگران چنین اند
 مع ذلک مخالفان اور اصحاب را میدانند و الفاظ کہ منبتی از سواد ادب
 است یا و منتسب می سازند با وجود آنکہ ہمہ کمال علم و وفور ورع و تقویٰ او
 مستتر فاند حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ ایشان اتومسئق و باد کآزار را اس
 دین و رئیس اہل اسلام نہ نمایند و سواد عظیم اسلام را ایذا نہ کنند ۞
 ناقصے چند احادیث چند را یاد گرفته اند و حکام شریعت انحصار
 ساختہ اند و اوراے معلوم خود بر اتقی می نمایند و آنچه نزد ایشان ثابت نشدہ
 منتفی می سازند ۞

با وجود التزام این مذہب مرابا امام شافعی گویا محبت ذاتی است و
 بزرگ میدانم لہذا در بعضی اعمال نافذ تقلید مذہب او می نمایم۔ اما چونم
 کہ دیگران ابا و وجود وفور علم و کمال تقویٰ در جنب امام ابی حنیفہ در رنگ
 طغیان می نمایم والا امر الوالد سبحانہ و تعالیٰ ۞

امام ابو حنیفہ و تقلید سنت از ہمہ پیش قدم است

حضرت شافعی امام شافعی محبت ذاتی است

اشترقال) الہام مثبت عمل و حرمت نبود و کشف را باب باطن اثبات
 فرض سنت نہ نماید۔ ارباب لایت خاعده با عامر مومنان در تقلید مجتہدان
 برابر اند کثوف الہامات ایشان امریت سے بخشند و از رفق تقلید سے برارند
 ذوالنون و بسطامی و جنید و شبلی بازید و عمر و بکر و خالد کہ از عوام مومنان
 در تقلید مجتہدان در احکام اجتهاد یہ مساوی اند آرسے مزیت اس بزرگواران
 در امور دیگر است۔ اصحاب کثوف و مشاہدات ایشانند و ارباب تجلیات
 و ظہورات ہم (و ما سوی ذلک من الخصاص القدر الکمال و الفضائل و
 الکوامات و الدرجات العالیات المختصۃ بھم المذکورۃ فی الاصل
 فی صفحتین او ثلاث صفحات) ۹۲

در آخر مکتوب ۹۲

تحریر سے فرمایند کہ بر او در سجدہ کہ عبارت از جبین زمین نہاد
 است متضمن نہایت تذلل و انکسار است و مثل بر کمال و تواضع و فروتنی است
 لہذا این قسم تواضع را مخصوص بعبادت واجب الوجود جل سلطانہ داشتند
 و غیر او را سبحانہ تجویز نہ نموده اند۔ منقول است کہ حضرت پیغمبر علیہ السلام
 الصلوٰۃ و السلام روزی بر اہمی رفتند اعرابی آمدہ معجزہ طلبید تا
 ایمان آرد آل سرور فرمود علیہ السلام علی الصلوٰۃ و السلام آن درخت را بگو
 کہ پیغمبر ترا طلبید آن درخت از جائے خود جنبیدہ متوجہ خدمت آنحضرت
 گشت علیہ السلام علی الصلوٰۃ و السلام آن اعرابی چون این حال را مشاہد نمود
 اسلام آورد بعد از آن گفت یا رسول اللہ اگر فرمائی ترا سجدہ کہ تم فرمودہ غیر
 خدا را جل سلطانہ سجدہ جائز نیست۔ اگر سجدہ تجویز سے نمودم سے گفتم کہ
 زن شوہر خود را سجدہ کند۔ بعضے از فقہا ہر چند سجدہ نجیثت بسلاطین تجویز

نموده اند اما لائق حال سلاطین عظام آن است که درین امر با او سبحانه و تعالی شرکت
نخینند و بحضرت سبحانه و تعالی تواضع نموده این نهایت تذلل و انحسار را بغیر
او تعالی تجویز نکند.

در مکتوب ۹

مسئله حکیم شیطیات یعنی کلماتی که مخالفت شریعت باشند مفصل تحریر
یافته حاصلش آنکه کلمه باین کلمات بی و هوسل باین مقام طریقت که مستلزم
سکر و عدم تمیز است روانیست هر که بچشمول آن احوال باین نوع سخنان متکلم
گردد از زنا و فحشاء و ملاحظه است و مقصودش ابطال شریعت - هر که بتقلید یا کلام
ارباب سکر این چنین سخنان گوید از صراط مستقیم گشتند است و در کوه چاه است
و خسارت افتاده و دین خود را بر باد داده اند است که قبول این سخنان
مشروط بشرائط است که در ارباب سکر موجودند و در ایشان مفقود.

بعد ازین حساب کاتبان زلفت ثالث شمرند باید

مکتوب ۲۲

بلا مقصود علی تبریزی رو یافته در بیان آنکه مراد از نجاست مشرکان
خبث باطن است نه نجس العین بدون ایشان.
محدوم معلوم نشد که مقصود از قرستان تفسیر عینی چه بود صاحب تفسیر
بیان آیت موافق آئم حنفیه کرده است و از نجاست شرک خبث باطن گرفته است
و آنکه بعد از آن گفته است که اینها اجتناب از نجاست منی نمایند این معنی امروز
در اکثر اهل اسلام نیز موجود است اگر عدم اجتناب از نجاست سید نجاست منی بود

مشکل کلام شیطیات

مشکل کلام عینی نه خبث باطن هستند

معامله تنگ گردد و خارج فدا اسلام و آنکه نقلی از ابن عباس کرده است که "مشرکان
 نجس العین اند در رنگ کلاب این قسم نقلی شایسته از اکابر دین بسیار آمده است
 که محمول بر توجیه و تاویل است چگونگی نجس العین باشند که آن سرور دین علیش علی
 آله الصلوٰۃ و السلام از خانه بیثوی طعام خورده است و بطرف مشرک طهارت
 کرده و حضرت فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ نیز از سیوٹے زن ترسا طهارت کرده است
 اگر گویند که تواند که کریمہ انہا المشرکون نجس و متاخر باشد و ناسخ آنها
 بود جواب "تواند بود" اینجا کفایت نمی کند اثبات تاخر باید نمود تا دعوی نسخ
 صحیح شود. فَإِنَّ الْخَصْمَ مِنْ قِبَلِ الْمَدْعَىٰ وَالْيَصْحَافُ كَلَامُ حَسَنِ بْنِ مَطْلَبٍ أَنَّهُ الْمَشْرُكُونَ
 بِنَجْسٍ وَأَخْبَارُ أَهْلِ مَشْرُكَانٍ سَبَتْ كَمَا نَسَخَتْ وَنَسَخَتْ بَأْسَ كَمَا نَزَلَتْ وَنَسَخَ
 دَرَانِشَاءُ حُكْمَ شَرْعِيٍّ مِثْلِهِ فِي رَأْيِ الْأَخْيَارِ مِنْ شَيْءٍ - وَالْيَصْحَافُ نَجْسُ الْعَيْنِ بِمَرَدِّ قَتْلِ نَجْسِ
 الْعَيْنِ سَبَتْ أَبَاحَتْ سَابِقٌ وَوَلَا حُجْمٌ فِيهِ وَلَا حُجْمٌ فِيهِ وَلَا حُجْمٌ فِيهِ وَلَا حُجْمٌ فِيهِ
 باشند باید که بعد از ایمان آوردن نیز پاک نشوند پس ناچار معلوم شد که نجاست
 ایشان بواسطه خبیث اعتقاد است که زوال پذیر است و نجاست درونی
 با طهارت بیرونی جنگ ندارد کما لا یخفی - و ایضا حرج در دین مدفوع است
 معلوم شریف است که حکم نجاست ایشان کردن و ایشان نجس العین
 نیستن چه قدر بر مسلمانان تنگ گرفتن است *

ممنون آنکه حنفیہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم باید بود که فخلصی از برای مسلمانان
 پیدا کرده و از ارتکاب حرام بر آورده جماعه که سحر مت اطعمه و اشتر کفیار
 قابل اند محال عدا نیست که خود را از ارتکاب آن محفوظ دارند خصوصاً در یار
 هندوستان که این ابتلا بیشتر است درین سلسله که عموم بلوچے دارد اولے
 آن است که فتوے با سهل و آیسر بدینند اگر چه موافق مذہب خود نبود و بقول
 هر چه آمد که باشد قال اللہ سبحانہ و تعالیٰ یُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَآءَ وَلَا يُرِيدُ

يَكْفُرُ الْعَسْرَ وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ
الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا بِرِخْلَيْهِ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ أَرْتَجَانِيْدِن حَرَامِ اسْتَد
غیر مرضی حضرت حق است سبحانه و تعالی *

بر خلاف رحم نمایند و حکم بعموم تجارت نشان نہ کنند و اہل سلام آیز بوسیله
احتیاط کفار کہ از ان چاره و گریز نیست نجس ندانند و از اطعمه اشربہ مسلمانان
بعدت تجارت متوہم اجتناب نہ کنند و این احتیاط نہ انگارند کہ احتیاط
و ترک این احتیاط است زیادہ چہ تسدید و ہد و التکلیف

مکتوب ۲۸

بملا صالح ترک - در بیان کیفیت تصدق بارواح موتی بروئے
بخاطر آمد کہ بروحانیت بعضی از اقارب موتی خود تصدق کرده شود و این
ظاہر گشت کہ باین نیت آن میت مرحوم رافرح و سرور حال شد و خورم و
شادان بنظر آمد و چون وقت اعطائے آن صدقہ رسید اول بروحانیت حضرت
رسالت نمایند علیہ علیہ الصلوٰۃ والسلام آن صدقہ را نیت کرد چنانچہ
عادت بود و بعد از ان بروحانیت آن میت نیت کرده داد - درین مان در ان
نیت ناخوشی و اندوہ احساس نموده و یکلفت کدورت ظاہر شد ازین حال
تعب تمام روی داد و وجہ ناخوشی و کلفت ظاہر شد - باوجود آنکہ محسوس شد
کہ برکات عظیمہ از ان تصدق بآن نیت رسید اما آن فرح و سرور در وقت ظاہر
نگشت - و ہچنین روزی پارہ مبلغ نذر آن سرور نمود علیہ الصلوٰۃ والسلام
ساز انبیاء کہ ام علیہ نبینا علیہ الصلوٰۃ والسلام نیز در ان نذر داخل ساختیم و طفیلے
آنحضرت نمود علیہ و علیہم الصلوٰۃ والسلام مرضی آنحضرت درین امر معلوم نشد -
و ہچنین احوال در و بود بر آن سرور علیہ الصلوٰۃ والسلام باوجود آنکہ معلوم شدہ

است کہ اگر بر حائیت یکے تصدق کردہ سائر مؤمنان را شریک سازد ہمہ میرسد
و ازاں شخص کہ بہ نیت او کردہ ہیچ نقصان نہ کند۔

بریں تقدیر و بہ ناخوشی و عدم رضا چہ بود۔ مدتی این اشکال حدیثہ
داشت آخر الامر بفضل خداوندی جل شانہ ظاہر شد کہ وجہ ناخوشی و کلفت
آن است کہ اگر صدقہ بے شرکت بہ میتے داده شود آن میت را از جانب خود
بطریق تحفہ و ہدیہ آن صدقہ را در حضور آن سرور علیہ السلام و اہل الصلوٰۃ و السلام
خواہد برد و بوسیله آن برکات و فیوض خواہد گرفت و اگر صاحب صدقہ خود
نیت آن سرور بکنند علیہ السلام و اہل الصلوٰۃ و السلام میت را چہ نفع بود و همچنین
ہر شخصے اگر شریک سازد در شرکت یکے در جہ ثواب است و در عدم شرکت
دو در جہ ثواب کہ آن امیت از جانب خود بگذراند و نیز معلوم شد کہ ہدیہ
و تحفہ کہ غریبے بخیر مت بزرگے بے شرکت احدیے اگر چہ طفیلی باشد بگذراند
بہتر است از آنکہ بشرکت باشد۔ و دادن آن بزرگ از نزد خود بہ برادر یا
نور و بہتر است از آنکہ این کس بقضولی دیگران داخل سازد و اہل اصحاب کہ
در رنگ عیال آن سرور اند علیہ السلام و اہل الصلوٰۃ و السلام ایشان اگر چہ طفیل
داخل ہدیہ آنحضرت علیہ السلام و اہل الصلوٰۃ و السلام ساختہ شود مرضی و معتبول
مے نماید۔ بلکہ متعارف است کہ در ہدایات مرسومہ اگر بزرگے اقربان او را
شریک سازند از ادب رضامندی او بعید مے نماید و اگر خدمتہ او را طفیلی او
ساختہ ہدیہ فرستند مرضی مے آید کہ اعزاز خدمتہ اعزاز اوست پس معلوم
شد کہ بیشتر رضامندی موقے در افراد صدقہ است نہ در اشترک صدقہ
انما باید کہ ہر گاہ صدقہ بہ نیت میت کند اول باید کہ بہ نیت آن سرور علیہ السلام
آہل الصلوٰۃ و السلام ہدیہ خدا سازد بعد ازاں بہ نیت تصدق کست کہ حقوق
آن سرور علیہ السلام و اہل الصلوٰۃ و السلام فوق حقوق دیگران است و نیز در تقدیر